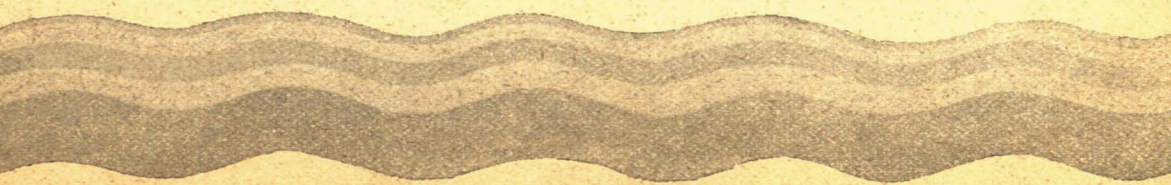

CELS

KATALOGS

Pirmā sējuma saturs

1945. gads

D z e j a

		Lpp.
<i>Ērmanis, Pēteris</i>	Latvijas maize	10
	Divas lūgšanas	33
	Pie eglītes trimdā	65
	Latviešu cimdi	68
<i>Kundziņš, Kārlis</i>	Korālis	15
	Dzejniekam	15
	Sadegšana	57
<i>Lazda, Zinaīda</i>	Taisnība	33
	Vizija	33
<i>Mežezers, Valdis</i>	Dzimtenē, Gājējs, Saules vārdi, Burvība, No saknes zieds, Ap- sedziet rozes, Mežā, Es labprāt ēnā sēdu, Tas nekur nede- rīgs, Pieminēšana, Klusuma meldijas, Mūžība	1
<i>Skalbe, Kārlis</i>	Sapnis	71
	Dēlam	12
	Sakšu gārša	12
<i>Strēlerte, Veronika</i>	Ziemassvētki	65
	Vaicājums	69
<i>Toma, Velta</i>	Nakts un diena	96
<i>Veselis, Jānis</i>		

P r o z a

<i>Blaumanis, Rūdolfs</i>	Nāves ēnā, novele	96
<i>Jaunsudrabiņš, Jānis</i>	Novelējums, stāsts	13
<i>Johansons, Andrejs</i>	Krucifiks, novele	70
<i>Salnais, Ģirts</i>	Nolādētais līcis, stāsts	16 un 73
<i>Skalbe, Kārlis</i>	Milzis, pasaka	5
	Jūras vārava, pasaka	7
<i>Zeltiņš, Teodors</i>	Mūžīgā Majestāte, meditācija	66

A p c e r ē j u m i

<i>Kadilis, Jānis</i>	Klusuma ceļš, impresijas par K. Skalbi	52
<i>Kārklīņš, Kārlis</i>	R. Blaumaņa pasaules uzskats	108
<i>Siliņš, Jānis</i>	Mākslas pasaule	40
<i>Zicāns, Eduārdš</i>	Numinozie elementi senlatviešu Dieva tēlā	34

C h r o n i k a

Sākumam (J. Kadilis) 58, Ar Skalbi (Ang. Gailīte) 58, Miris prof. Dr. theol. E. Rumba (V. Mežezers) 59, Divi aizgājušie (P. Ērmanis) 60, B. Ozoliņas piemiņai (P. Sakss) 61, Francis Verfels (P. Ērmanis) 62, Latviešu teātris (Ģ. Salnais) 63, Angļu mūzikas dzīve (Vilsons) 63, Pardomu brīdī (V. Mežezers) 112, Daugava (J. Kadilis) 113, Latviešu mākslas skate Virburgā (E. Andersons) 115, J. Mišņa mūžs un darbs (P. Ērmanis) 117, Plašajā pasaulē, par G. Mistrāli, T. Dreizeri, A. Malrō (J. Kadilis) 118.
Pielikumā attēli uz atsevišķām krīta papīra lapām: 1—2. burtn. K. Skalbes ģimietne un K. Zāles Važu rāvēji, 3. burtn. K. Zāles Mirstošais jātnieks.

1946. gads

D z e j a

		Lpp.	
<i>Abele, Kārlis</i>	Pēdējais plāvums, balāde	110	
	Vēlais viesis, balāde	155	
	Divi dabas, balāde	157	
<i>Aigars, Pēteris</i>	Pravietis	55	
	Auļotājs	56	
<i>Brigadere, Anna</i>	Latvijas sirds, Tautas dziesma	43	
	Mājup	122	
<i>Dāle, Karola</i>	Pēcgala	122	
	Cik ilgi?	176	
<i>Dziļleja, Kārlis</i>	Bēglu mācītājs	177	
	Šodien	81	
<i>Eglītis, Andrejs</i>	Saules riets	101	
	Kas cilvēks ir bez dzimtenes	101	
<i>Jaunsudrabiņš, Jānis</i>	Sapnis par laimi	22	
	Smagais laiks	152	
<i>Kadilis, Jānis</i>	Sub pondere	160	
	Sakušana	5	
<i>Mežezers, Valdis</i>	Vakars noietnē	28	
	Akmens	81	
<i>Niedra, Aīda</i>	Pretstati	177	
	Jānim Misiņam	122	
<i>Poruks, Jānis</i>	Dievs, Ticība, No baznīcas braucot, Biķeris miroņu salā, Draugam, Pie tava augstā baltā logā, Sāpju spītes, Dēla bilde, Es zinu, Rakstnieks	97	
	<i>Rainis, Jānis</i>	Augstumā, Mazie darbi, Runas un darbs, Pats vadītājs, Pats palīgs, Pats zinātājs, Pats žēlotājs, Pats vērotājs, Mani draugi, Gara vilņos, Nenīcība, Bēglis, Cerība, Sāpju jūra, Sāpes un cerības, Jaunajam draugam, Zemnieks, Divkāršs pienākums, Kad nakts, Es grūtā brīdī . . . , Tu esi siltums manā dvēselē, Es šurpu turpu dzīts . . . , Uz tavām krūtīm atdusēt, Uguns puķe, Jūs dzimtenei un dzīvei simbols esat, Viss dzīves daiļums nāk no sievietes	145
<i>Strēlerte, Veronika</i>		Dieva kalpa vakars, Varavīksna, Viesis, Zemgales klajumā, Glāsts, Atvēršanās, Miera avots	1
		Dziesma	5
<i>Toma, Velta</i>		Sapnis	177
	Nakts Daugavas krastā	65	
<i>Zāle, Klāra</i>	Aizliedz sev	84	
	Ziedu gaismā	126	

P r o z a

<i>Brigadere, Anna</i>	Aizmuža ļaudis, tēlojums	24
<i>Eglītis, Anšlāvs</i>	Uguns pilsēta, stāsts	102
<i>Ērmanis, Pēteris</i>	Vēstules, atmiņas un pārdomas	113
<i>Jaunsudrabiņš, Jānis</i>	Nabadziņa Janks, tēlojums	3
	Saimnieks un saimiece, tēlojums	158

	Lpp.
<i>Kadilis, Jānis</i>	Vīrs kalna galā, tēlojums 153
<i>Lesiņš, Kņuts</i>	Brauciens snieggputeni, novele 49
<i>Mauriņa, Zenta</i>	Dzimtenes kalns, leģenda 161
<i>Miesnieks, Jonass</i>	Jaunā māja, stāsts 6
<i>Poruks, Jānis</i>	Kukažiņa, stāsts 100

D r ā m a

<i>Rainis, Jānis</i>	Jāzepts un viņa brāļi (fragments) 149
----------------------	---

A p c e r ē j u m i

<i>Bērziņš, Ludis</i>	Tautas dzeja — tautas gudrība 57
<i>Blese, Ernests</i>	Dzimtās valodas nozīme 178
<i>Dziļleja, Kārlis</i>	J. Rainis un viņa dzeja 162
<i>Ērmanis, Pēteris</i>	Atmiņas par Annu Brigaderi 29
	Jānis Poruks 127
<i>Grīnbergs, Teodors</i>	A. Šveicera domas par Eiropas kultūru 123
<i>Kadilis, Jānis</i>	Kalnā kāpējs, improviz. par Raiņa temu 169
<i>Sala, Irvalds</i>	Viena diena kopā ar Blaumani 82
<i>Siliņš, Jānis</i>	Vilhelms Purvītis 67

C h r o n i k a

Tālie apvāršņi (E. Aistars) 44, Pirmā dzejas grāmata trimdā, V. Strēlertes Mēness upe (J. Kadilis) 46, Skola svešumā (J. Čermaks) 47, Latviešu un franču gara saskare (J. Bičolis) 85, Dažas tagadnes tehnikas problēmas (Br. Jirgensons) 88, Pōls Valerī (J. Kadilis) 89, Tomass Manns (P. Ērmanis) 91, Škats Ž. Diamela pasaulē (G. Kaire) 92, Amerikāņu jaunākā literātūra (H. Linde) 135, Romēns Rolāns (J. Kadilis) 138, M. Luters pēc 400 gadiem (V. Mežezers) 140, Viļa Vasariņa piemiņai (J. Siliņš) 141, Ilustrēts evaņģēlija izdevums (V. Mežezers) 142, Latviešu teātris Eslingenā (I. Liepsala) 143, Dzejas baudīšana un dzejas baudītāji (E. Raisters) 187, Par balādes uzbūvi (K. Ābele) 190, Latviešu teātris angļu zonā (V. Štāls) 195.

Pielikumā attēli uz atsevišķām krīta papīra lapām: 1. burtn. A. Brigaderes ģimetne, 2. burtn. V. Purviša *Rīga*, 3. burtn. T. Zaļkalna J. Poruka kapa piemineklis, 4. burtn. J. Raiņa ģimetne.

OTRĀ SĒJUMA SATURS

1946. gads

Dzeja

	Lpp.
<i>Ābele, Kārlis</i>	Korālis 333
<i>Aigars, Pēteris</i>	• Aklās acis, balāde 389
<i>Bārda, Fricis</i>	Rīgas degšana 257
<i>Bērziņš, Ludis</i>	Dzīvības kokam, Es, Skaidu spilvens, Krēslā, Bērzi, Gais- ma, Rudens 1915. g., Sauciens tālē 197
	Trimdā, korālis 219
	126. psalms 282
	Svētku dziesma, korālis 333
	Aspažiju pieminot 376
	Tēvu zemei 475
	Latvijas universitātei 475
	Ziemassvētkos 531
<i>Dāle, Karola</i>	Nemirstība 330
	Vēja šalkās 351
	Mākoņa dziesma 426
	Gaidītāja 426
<i>Dziesma, Fricis</i>	Zvejnieku svētais vakarēdiens (fragments) 331
	Trimdinieks 442
<i>Dziļleja, Kārlis</i>	Man gribas 386
	Ko gaidīt vēl? 386
<i>Eglītis, Andrējs</i>	Jaunajiem 375
	Latgalē 376
	Uz vairoga, dzejoli 476
<i>Ērmanis, Pēteris</i>	Želums 209
	Otrais es 229
	Dīvas māšas 420
	Mātes minējumi 442
	Bezdelīgas un vijole 493
	Kādai mātei 541
	Dāvana 585
<i>Kaugars, Arturs</i>	Miglā 548
	Elējija 548
<i>Ķezbere, Elza</i>	Izmisumā 258
	Bez Tevis 450
	Draugam 493
<i>Lazda, Zinaīda</i>	Dīvainais 223
	Vējš un asmens 330
	Cilvēks 339
	Pūtēja 386

		Lpp.
<i>Mežezers, Valdis</i>	Dzejnieks	229
	Kulta dziesma	333
	Ziemassvētku naktī, sonets	531
<i>Miesnieks, Jonass</i>	Ingolštates katedrāle	426
	<i>Toma, Velta</i>	
	Zeme	233
	Angelus	258
	Kurzemes sieva	531
<i>Virza, Edvarts</i>	Doma baznīcas balāde, Lai savā izturībā lieli esam, Sējēja diesma	293
<i>Zāle, Klāra</i>	Cauri trūdiem	233
	Neatsaucas	419
	No dziļumiem	477
	Nenostāj	570
	Tur atsmaida	585
<i>Zicāns, Eduards</i>	Spieķis	223
	Psalmi 90, Mūžības priekšā (tulk.)	201

Pr ū z a

<i>Aigars, Pēteris</i>	Pažobebe, stāsts	210
	Zelmeņa vairogis, stāsts	421
<i>Dziļums, Alfreds</i>	Dārgā sēkla, romāna fragments	369
<i>Gruzna, Pāvils</i>	Pokāls un pīpe, novele	542
<i>Gulbis, Osvalds</i>	Māte Latvija, leģenda	387
<i>Jaunsudrabiņš, Jānis</i>	Sudmalu jaukāajā salā, tēlojums	295
<i>Ieviņš, Kārlis</i>	Noslēgums, stāsts	532
<i>Kalējs, Oskars</i>	Bada krogus, stāsts	427
<i>Klāns, Pāvils</i>	Dūda, novele	478
<i>Klidzējs, Jānis</i>	Galvenie raksti, stāsts	259 un 297
<i>Liepsala, Irma</i>	Tik-tak, novele	202
	Svētlaimīgo sala, stāsts	302
	Laimīgākais cilvēks pasaulē, novele	487
<i>Malcs (Maltz), Alberts</i>		
<i>Miesnieks, Jōnass</i>	Neuzklausītā lūgšana, novele	377
<i>Niedra, Aida</i>	Puna Vipulis, stāsts	245
<i>Vītols, Jāzeps</i>	Tas bij tik sen, atmiņas	267

A p c e r ē j u m i

<i>Bērziņš, Ludis</i>	Daugava dzīvē un dzejā	230
	Skolas dzīve vecās atmiņās un jaunā pieredzē	443
	Stils dzejas mākslā	494 un 549
<i>Bičolis, Jānis</i>	Dzejnieks un zinātnieks L. Bērziņš	270
<i>Biezais, Haralds</i>	Ētiskās vērtības un to nesēji	278
<i>Blese, Ernests</i>	Valoda kā tautas gara un rakstura paudēja	451
<i>Celms, Teodors</i>	Cilvēka dzīve un tās apkārtne	226
<i>Dravnieks, Arvids</i>	Edvarts Virza	334

	Lpp.
<i>Jurevičs, Pauls</i>	509 un 571
<i>Kundziņš, Kārlis</i>	220
<i>Ķikauka, Pēteris</i>	392
<i>Treus, Feliks</i>	224
<i>Zicāns, Eduards</i>	340
Platons	509 un 571
Manas atmiņas par Frici Bārdi	220
Grieķu drāma (1. Traģēdija)	392
Prof. Dr. theol. Eduards Zicāns	224
Piezīmes literatūras-teorijas metodoloģijā	340

Chronika

Par dzīves vērtību (K. Kārkliņš) 234, Anna Brigadere un 10. janvāris (P. Jēger-Freimane) 236, Mārtiņa Ziverta jaunā drāma (J. Rudzītis) 237, Jauns vērtīgs mēnešraksts (I. Skroderē) 239, J. Ezeriņa — Izmeklētas noveles (P. Ērmanis) 239, Gaišā gaita, Valdis Mežezers, kulta dziesmas (P. Ērmanis) 240, Divas vārdnīcas (H. Briņģis) 241, Vidbergs (J. Siliņš) 242, Noskaņas (E. Aistars) 283, Daži momenti jaunākajā angļu grāmatu pasaulē (J. Zanders) 284, Gerhards Hauptmanis (P. Ērmanis) 286, Zelta lāpa, K. Skalbes pēdējo darbu izlase J. Rudziša sakārtojumā (J. Kadilis) 288, Dzimtene liesmās, Latvju dzejos antoloģija K. Džillejas sakārtojumā (V. Mežezers) 290, Režisors V. Pūce un viņa teātris Blombergā (E. Ķezbere) 290, V. Jansona Koklētājs (A. Treibergs) 291, Gars (Osv. Gulbis) 352, Zvejnieku svētais vakarēdiens un tā autors (A. Johansons) 353, Par baltu tautām un valodām (L. Bērziņš) 354, Grāmata no vajadzīgo virknes (J. Bičolis) 355, Trimdas bērnu literatūra (Fr. Jansons) 359, Divas jaunas grāmatas (V. Mežezers) 360, Divas angļu valodas mācības grāmatas (J. Kalnbērzs) 361, Piezīmes par Džeku Londonu (E. Andersons) 364, Franku novada latviešu dziesmu diena (K. Lesiņš) 365, Izstāde Mercfeldas noietnē dziesmu dienu laikā (F. Viksne) 367, K. Zemdega — Brīvības piemineklis Rūjienā (V. Jansons) 368, Dārzs bez žoga (L. Bērziņš) 405, Andrejs Eglītis (A. Dravnieks) 406, Aspazijas mūža izskaņa (P. Jēger-Freimane) 408, Divu latviešu teologu mūža darbs salīdzinājumā (doc. F. Treus) 410, Piezīmes par Ivanu Buņinu (I. Sala) 411, Kazanovas mētelis, Anšl. Egliša novele (V. Baltiņa-Bērziņa) 412, Trīs Raiņa grāmatas (V. Mežezers un I. Skroderē) 413, Trimdas bērnu literatūra (Fr. Jansons) 415, J. Rozentāla altārglezna — Kristus svētī bērnus (prof. A. Annuss) 416, Ceļa viens gads (V. Mežezers) 417, Lielgabali rozēs (Jēk. Poruks) 468, Trimdas bērnu literatūra (Fr. Jansons) 470, Angļu valodas mācības grāmata (J. Kalnbērzs) 471, Šervūds Andersons (E. Andersons) 472, 18. novembris (archibīsk. prof. T. Grinbergs) 521, Pretstati (E. Aistars) 521, Uz vairoga, Andreja Egliša dzejas (P. Ērmanis) 524, Dažas piezīmes (Andr. Sils) 525, H. G. Uelss (V. Ozolnieks) 527, K. Zāle — Brāļu kapu vārti (V. Jansons) 527, P. Ērmaņa jubilejas grāmata (V. Mežezers) 582, Jauns romāns, Z. Mauriņas Trīs brāļi (P. Ērmanis) 582, Hermanis Hese (P. Ērmanis) 584, S. Vidbergs — Pie eglītes (V. Jansons) 585.

Pielikumā attēli uz atsevišķām krīta papīra lapām: 5. burtn. S. Vidberga Ceļš, 6. burtn. V. Jansona Koklētājs, 7./8. burtn. K. Zemdega Brīvības piemineklis Rūjienā un A. Annusa Kristus pie strādniekiem, 9. burtn. J. Rozentāla Kristus svētī bērnus, 10. burtn. S. Vidberga No dzimtenes projām braucot, 11. burtn. K. Zāles Brāļu kapu vārti, 12. burtn. S. Vidberga Pie eglītes.

CĒLS

GARA DZĪVES MĒNEŠRAKĪTS

Nr. 5 (8)

MAIJS

1946

FRIČA BĀRDAS DZEJOĻI

DZĪVĪBAS KOKAM

Tu, lielais, lielais Dzīvības Koks!
Tev saulēm pilni zied visi zari.
Tev galotnēs šūpojas zvaigžņu bari.
Un zariem līgojot, rasa kad laistās,
pasaules jaunas rīst mirdzoši skaistas — —

Ak bezgalīgais Dzīvības Koks,
ap kuŗa saknēm gul' mūžības loks,
bezgala tumšs un bezgala spožs,
kā čūska, kas pati savu asti kož, —
klausies —

ak pakaules jel,
ko šajā sīkajā zariņā sīc
Tavs vismazākais pumpurīts:
viņš grib tikt atraisīts!
caur Tavu spēku tikt atraisīts!

Ak, Tavām ziedošām saulēm līdz,
mūžīgas gaismas apveltīts,
ziedēt viņš grib un tikt atraisīts —
saulei un zvaigznēm un mūžībai līdz!

ES

Trīs lietas mani moka no mazotnes:
kas biju, kas būšu un esmu kas es?
Daudz atbildes radās, daudz izzuda,
līdz beidzot šī viena man palika:

ne puķe, ne lapa, ne zieds es, ne zars,
ne zvaigzne, ne saule, ne liesma, ne stars, —
es esmu tik sīks zieda puteklītis,
kas, mūžības vēju nests, lido un trīc.

Un mūžības vējiem, kas dziedot mani nes,
ja tālāk vēl kādureiz jautāju es:
kur zieds tas, no kā esmu atšķīries?
tie dziedot man atbild: to ziedu sauc — Dievs!

SKAIDU SPILVENS

Mūžam mēs nemiera bērni.
Mūžam mums asinīs dūc
nemiera sarkanā dziesma.
Mūžam alkest nemiera krūts.

Cīnīties, ilgoties, tiekties —
šūpuļa dziesma jau sauc.
Soli vispirmo tu spēri,
dzimstoša nemiera skaunts.

Cīnīties, ilgoties, tiekties —
nava ne vakars, ne rīts.
Dusā un sapnī pēc mērķa
roka vēl sniedzas un trīc.

Mūžam mēs nemiera bērni.
Mūžam mums asinīs dūc

nemiera sarkanā dziesma.
Mūžam alkst nemiera krūts.

Bet kad svētais sargs reiz mieru sauks,
visu pārtrauksi kā deju mulsu.
Lielais svētvakars kā māte, draugs,
krēslas pirkstu uzspiedīs uz pulsu.

Diena aizlidos — zils taurenīts.
Pirms priekš durvīm skuju taku kaisīs,
atnāks miers, un dvēšles šūpulīšs
apstāsies, un dzīves dziesma gaisīs.

Pāri jūntam gāju putni skries
un uz pavasara dzīrām trauksies.
Jautri tie pēc tevis sasauksies,
bet tu klusēsi un neatsauksies.

Brauks pa debess ziliem ūdeņiem
mēness. Zelta buķās sapņi līgos.
Bet pār taviem baltiem palagiem
baltu sveču rinda mieru stīgos.

Un kad svētais sargs reiz mieru sauks,
miers būs ilgām, ilgu dziesmām visām.
Pirmreiz būsi apmierināts, draugs,
kad tu dusēsi uz skaidu cisām.

Tālu tava dziesma maldījās.
Apkārt strūklās debess vīrāks kāpa.
Riets ar blāzmu ceļā skūpstijās,
bet tev mūžam jaunas tāles slāpa.

Tālāk, tālāk maldījies viens pats
tu pa bezgalības telpu plašo.
Visam pāri lidoja tavs skats
turp, kur dzintarkalni sirmi dvašo.

Dzintarkalni nāca, aizsteidzās.
Katrā zaļa maldū uguntiņa.
Miera nebij ne p'e vienas tās —
Miers ir tik uz skaidu spilventiņa...

Un kad svētais sargs reiz mieru sauks,
miers būs rokām, kuņas gurdams sniedzi
tu pēc zvaigznēm debess dzīlē, draugs,
kuņām mūžam atpūtu tu liedzi.

Smagi kritīs tās uz smagās krūts.
Smagi atbalsosies mēmā telpa.
Viss, kas likās satverts, panākts, gūts,
izzudīs kā krēslā miglas elpa.

Izzudīs kā ziedu lietiņš balts,
kas no spārniem nolīst lakstīgalai,
kad caur ievām rita trīsas šalc,
sārti aizdegoties debess malai.

Tikai skalū krustiņš paliks tām.
Tas būs vienīgais tavs mūža gvūvums,
kad no mētru vītnēm vīstošām
elpos iznīcības saltais tuvums.

Un kad svētais sargs reiz mieru sauks,
miers būs sirdij. Melno sāpju dziļu
melnu spārnu mājiens pārraus, draugs,
nesdams lidās melnu melodiju.

Melnus spārnus tavi sapņi sies.
Ak, cik melniem spārniem lidot grūti...
Un tiem krītot, salti pretim smies
lāpsta, gremžot dobi zemes krūtī.

Iesi turp, un tumsa ies tev līdz.
Ēnas drebēdamas ceļā klāsies.
Bet tavos biedris — baltais mākonīts —
jautri aizlidos, pat neapstāsies...

Un kas tumšo taku skumjām ies —
brālis, ligava vai māte sirmā —
tev tik ēnas, ēnas izlikšies,
kādas ligo vakarstunda pirmā.

Un kad svētais sargs reiz mieru sauks,
izirs zilā mīlas pasaciņa.
Irs kā zilu pārļu virkne, draugs,
irs kā viļņu pinums avotiņā...

Skaistās sievas, kas tev rozes lauž,
zudīs acīs un kā sapnis beigsies.
Tās, kas torņa zvana klēpī snauz,
modīsies un tevi vadīt steigšies.

Sirmā virknē sanot viņas nāks,
sirmos mēteļus pār šķirstu plētīs.
Pēd'jo reiz kad celsies šķirsta vāks,
tās pār tevi lieksies, tevi svētīs —

tev uz krūtīm kritīs, tevi sauks
mīlā, mīlā balsī sengaidītu.
Tām tavs skaidu spilvens patiks, draugs,
patiks tava nakts, kas nezina rītu . . .

Tālu, bez gala, kur tālu
tornī vēl zvana un zvan'.
Tālu, bez gala, kur tālu
nemiera dziesma vēl skan.

Klusi kā brūce, kas slēdzas,
gaistošās atmiņas sāp.
Klusi iz zilganiem plūdiem
mūžības torņgali kāp.

Vai tur vēl dziestošā diena
drebošu bālumu auž?
Engēlis blāzmainais miera
palmzaru smiltīs tev sprauž . . .

Tumšzaļā efeju ēnā
vējš pakaļ kokli. Un klus.
Gājējam čukst: Bija nemiers.
Atpūta nu būs. Lai dus.

KRĒSLĀ

Man gribētos tevi ieaijāt,
kā krēslā vējš liepiņu aiņā.
Man lūgšanu gribētos pār tevi klāt
kā zaļsirmu vakaru maiņā.

Man gribētos tevi vest un vest
pa tumšzilām sapņu pļavām.
Man gribētos tevi uz spārnēm nest
uz debesīm — manām un Tavām . . .

BĒRZI

Manas dzimtenes svētie bērzi
stāv pulciņos zilgani bāli
un klusi plaukstošām rokām
svēti digstošo zāli . . .

Vēl puķu dvēseles viegli
pa baltajiem mākoņiem līgo
un pieauž ar ziedoņa ilgām
debesi bezgalīgo.

Bet bērzi un dzimtenes lauki
uz mākoņiem lūgšanas raida
un viņas, tīmekļu maigās,
uz zemi laižamies gaida.

Iet tūrumā salicis arājs,
vecs, sirms jau; zūd locekļos jauda.
Bet puķu dvēseles viņam
dzied ausīs un vaigus glauda . . .

Birzs malā tumšajām acīm
viņš ilgi mākoņus pētī,
un bērzi dzeltenām rokām
viņa sirmo galvu svētī . . .

Manas dzimtenes svētie bērzi
līgojas zilgani bāli,
un dzimteni vienos ziedos
tie redz jau, bet tāli vēl . . . tāli —

GAISMA

Es tavā svētā mīlā
kā sēkla zemē krītu
un dīgstu pretim gaismai
ar katru jaunu rītu.

Tai gaismai, kuŗas mirdzu
nakts melnā nemazina.
Tai gaismai, kas ne ēnu,
ne gala kādreiz zina.

Tai gaismai, kas kā brīnums
iz dvēšles kāpj un ceļas.
Tai gaismai, no kā spēkus
pat saule un zvaigznes smeļas.

RUDENS 1915. g.

Nekad no rudens mākoņiem
nav tik daudz tumšu skumju lijis.
Nekad vēl vējš zem debesīm
tik nežēlīgs un ass nav bijis.

Nekad vēl izmūsuma šķēps
nav tik daudz strauju siržu ķēris.
Nekad vēl lielceļš Latvijā
nav tik daudz rūgtu asru dzēris.

Nekad vēl tik daudz nopūtu
nav klusās pusnaktīs zvaigznēs raidīts.
Nekad tik sāpīgi nav smaidīts.

Nekad, nekad no nākotnes,
ko mūžība vēl klēpī nes, —
nav tik daudz cerēts, lūgts un gaidīts ...

SAUCIENS TĀLĒ

Ak, mana bals ir tik vāja un spēks man tik n'ecīgs —
ziedoņvējš smiedamies sarausta saucienu manu.
Tomēr man gribētos septiņām tālēm kliegt pāri.
Ak, kaut šai brīdī es kļūtu par raudošu dūcošu zvanu!

Jums gribu dziedāt un raudāt — jūs, izdzītie Latvijas bērni.
Ceļinieki, ceļinieki, dzimtenes kuņģam vairs nava,
visu kas zaudējis, visu kam laupīja, ņēma, —
ceļinieki! dzimtenes spieķa tu nepamet sava!

Avota vilnis, kas mirdzēdams aizrit pār krastu,
mūžam gan nevarēs avotā atpakaļ griezties.
Ziedpārsla sārtā no vakarā irstošā zieda
mūžam pie zieda vairs nevarēs otrureiz sieties.

Dzimtene tava, ak ceļinieki, tagad ir izplūdis avots.
Latvija, ceļinieki, tagad ir vējā iziris zieds.
Tomēr lai svešumā vētras vai kur tevī nestu —
Latvijas birzī lauzts spieķis lai dzimteni aizmirst tev liedz!

Debess un zeme ja šķiet tev atstājusi,
dienas ja tavas kā kraukļi jūk lidienā žiglā —
ceļinieki! zini, ka Staburags asras par tevi
dzimtenē raud katru nakti, un Zilaiskalns nopūšas miglā.

Zini, nāks diena, kad skanēs pār Latviju taures.
Miglaino galvu tad Zilaiskalns purinās priekā.
Saulītē plandīsies ērglis gaišs, blāzmainiem spārniem,
Latvijas jumti grimis ziedu un karogu sniegā.

Nāks tad tā stunda, kad mutuļos upuru dūmi
Latvijas debesis jaunajam Latvijas rītam.
Ceļinieki, ceļinieki — lai tu kur būdams tad būtu —
jātiec tev dzimtenē, mājās un atpestītam!

Neprasi, ko tu tad darīsi gruvekļos, pelnos un drupās;
neprasi, cik tev būs spēka, ko varēsi! Ceļinieki, dzirdi:
viens ir, ko varēsi tomēr tai lielajā dienā —
nolikt uz Latvijas altāra sadegt daudz cietušo sirdi.

PSALMS
90. MŪŽĪBAS PRIEKŠĀ

1	<i>Mozus, Dieva vīra, lūgšana!¹
Kungs, tu esi mums bijis
par patvertni² uz radu radiem!</i>	3+3
2	<i>Pirms kalni dzemdēti,
un radībās mocījusies zeme un pasaule,
tu esi no mūžības uz mūžību, ak Dievs [3]</i>	3+3
4
4	<i>Tiešām tūkstoš gadi ir tavā priekšā
kā vakardiena, kas pagājusi,⁴
kā sardzes maiņa nakti!</i>	3+3
3
5	<i>Mirstīgo dzimums mainās,⁵
tas ir kā zāle, kas [6] nīkst:</i>	3+3
6	<i>Rītā zied un zeļ⁷,
vakarā vīst un kalst.</i>	3+3
10	<i>Mūsu dzīvības laiks [8] ir septiņdesmit gadi;
un ja daudz, tad astoņdesmit gadi;
Tā ieguvums ir grūtības un maldi,
jo tas paiet ātri, un mēs aizlidojam⁹.</i>	3+3
4+4
3+3
3	<i>Tu dari cilvēku atkal par pīšļiem,
tu saki:¹⁰ Atpakaļ, cilvēku bērni!</i>	3+3
7	<i>Jā, mēs nīkstam tavās dusmās,
tiekam aizbaidīti tavā bardzībā;</i>	3+3
8	<i>Tu liec mūsu grēkus savā priekšā,
mūsu slepenās vainas sava vaiga gaismā;</i>	3+3
9 [11]	<i>Mūsu dienas zūd tavā dusmu kvēlē,
mēs pavadām savus gadus kā nopūtu.</i>	3+3
11	<i>Kas pazīst tavu dusmu spēku,
kas bīstas¹² tavas bardzības?</i>	3+3
12	<i>Māci mums¹³ mūsu dienas tā skaitīt,
ka mēs gudru sirdi dabūjam!¹⁴</i>	3+3
13	<i>Atgriezies, Jahve! Cik ilgi vēl? —
apžēlojies par saviem kalpiem!</i>	3+3
14	<i>Baro mūs rītā ar savu žēlastību,
lai mēs gavilējam un priecājamies visu mūžu!</i>	3+3
15	<i>Iepriecini mūs tik ilgi, cik ilgi tu mūs mocījies,
tik gadus, cik mēs esam pieredzējuši ļaunul!</i>	3+3
16	<i>Lai parādās taviem kalpiem tavš darbs
un tava godība viņu bērniem!</i>	3+3
17	<i>Lai nāk pār mums, Kungs [15], tava laipnība,
pašķir mums mūsu roku darbu!¹⁶
Mūsu Dievs, mūsu roku darbu — to pašķir!</i>	4+4
4

No ebrēju val. tulkojis Eduards Zicāns

Piezīme. Tekstā sastopamās zīmes un cipari norāda uz attiecīgām vietām zinātn. komentārā, kas šeit nav pievienots.

TIK — TAK

Novele

Tās bija parastas sanāksmes Ķīšu mājās. Viņi dzēra kafiju ar mazu konjaciņu, pīpēja un pa lielākai daļai spēlēja šachu, jo Ķīšu ģimenē karšu spēli necieta. Vecais Ķīsis bija pārāk bagāts un skops, lai atļautu dēlam svaidīties ar naudu, un karšu spēle bez naudas studentu aprindās nebija nekāda karšu spēle.

Viņi visi bija draugi jau no skolas laikiem, izņemot Dzintaru Rāvu, kas bija mazas provinces avīzītes līdzstrādnieks un dzejnieks, kuŗa drūmās rindas šad tad parādījās vienā otrā galvas pilsētas izdevumā, kur dažkārt iekļuva arī viņa raksti par astroloģiju un zvaigžņu ietekmi uz cilvēku raksturu un likteni.

Viņš bija mazliet dīvains pārējo jauno cilvēku starpā. Nēsāja pušķi sasietu tumši mēļu kakla saiti un likās pastāvīgi aizņemts. Ķīšu namā viņu ieveda Marģeris Siltars, kas, reiz iereibis būdams, sapazinās ar dzejnieku Romas pagrabā un, tā sakot, uzstiepa pie Ķīšiem līdzī. Mazliet atjēdzies Marģeris drusku sabaidījās savas pārdošības, jo Ķīšu nams skaitījās pie Rīgas labākiem namiem. Bet galu galā Dzintars Rāva nedeļa ne mazākā iemesla bažām par savu sabiedrisko uzvešanos un taktu. Un no šīs reizes viņš kļuva piektais četru draugu sabiedrībā, kas pastāvīgi virināja Ķīšu durvis, lai Egila istabā vakaros paspēlētu šachu, parunātu par šādām tādām lietām, jeb no turienes kopīgi aizietu uz kādu sarīkojumu vai kino, dažreiz līdzī paņemot arī meitenes, kas Ķīšu mājās netrūka, jo Egilam bija māsa pēdējās klases ģimnaziste, un tai bija draudzenes.

Patiesībā viņi visi bija vēl jauni — trešā sēmeštra studenti, un viņu karstās galvas bija pilnas jaunības trakulību un dēku, lai gan viņi visi jau skuva bārdas un gandrīz katram viņam bija sava iecerētā. Viņi arī

nekur tik labi un brīvi nejutās kā pie Egila, kam tēvs divpadsmit istabu dzīvokli bija ierīkojis atsevišķu guļamo un rakstāmistabu un pie kuŗa varēja tikt arī neejot pa lielajām parādes durvīm no bulvāŗa puses, bet no sāņu ieliņas cauri pagalmam, pa virtuves uzeju, kur mazā priekšstelpā vienas durvis bija virtuvei, bet otras — tautsaimniecības studenta Egila Ķīša kabinetam, pa kuŗām vēlākā vakara laikā varēja uznākt pa vienam otram draugam mazliet vairāk ieribušam, kā tas pieklājas rādīties labākā sabiedrībā, jeb aizmukt mazajai mātai no skolas darbu sagatavošanas uz kino.

Pats sev vecais Ķīsis paturēja tiesības ierasties vai ikuŗā laikā pa ikvienām durvīm dēla istabās, kaut vai naktī. Viņš centās savus bērnus audzināt un uzraudzīt stingri, jo viņa lieltirdzniecības uzņēmums un manta, kas rūpīgi bija krāta, bija jāatstāj cienīgu mantinieku rokās.

Bet patiesībā šo stingrību bērni izjuta samērā reti, tikai tais reizēs, kad tēvs bija mājās. Un mājās viņš tiešām bija maz, jo pastāvīgi atradās tirdznieciskos ceļojumos gan iekšzemē, gan ārzemēs, pa kuŗu laiku viņš savas audzinātāja pilnvaras (viņš atzina, ka vēl otrā kursa students ir stingri audzināms) nodeva savai sievai, šo bērnu mātei.

„Es nezīnu, pa kuŗu laiku es savu māju un savus bērnus lai uzskatu“, kafejnīcā Ķīša kundze sūdzējās draudzenēm. „Pulkstens divos sēde draudzes dāmu komitejai, trijos jābūt pie šuvējas, četros — skautu draugu biedrībai gada sapulce, piecos dzīvnieku aizsardzības biedrības apspriede, sešos filistru biedrības dāmu komitejas tējas vakars, pusstoņos teātra izrāde par labu tuberkulozes apkārošanas biedrībai...“

Galvenokārt par šiem abiem „bērniem“ rūpējās vecā saimniece Zetiņa, kas bija viņus

abus arī šūpulī autiņos vistījusi. Istabām un virtuvei bija savas pārzinātājas.

Un tā arī viņi jutās vislabāk. Egila istabas vakaros bija piepīpotas līdz pat griestu spraišļiem kā zilā mākonī. Oda pēc konjaka un alus, bet ļoti bieži arī šeit plivinājās dažādas eksotiskas smaržas, ar kuřam sevi svaidīja Vilija Ķīša jaunkundze, paslepeni izzagdama tās no mātes buduāra un iesmaržinājot sevi no kāju pēdām līdz pakausim. To viņa varēja atļauties tikai pēcpusdienās, pārņākdama no skolas, bet tas arī tūlīņ bija viņas pirmais darbs, ja māte nepagādījās mājās.

Vilija kaislīgi mīlēja smaržas un pastāvīgi piesātināja visu apkārtni, kur vien viņa parādījās tā, ka viens no Egila draugiem, Silmalis, kas arī studēja tautsaimniecību un bija iesācis savu praksi bankā, reiz solījās ar viņu nekad vairs nedejot, jo nākošā rītā visa bankas nodaļa esot smaržojusi pēc „Indijas liliņām“, kolēģi zobojūši, un šefs izrādījis atklātu nepatiku, ka viņa ierēdņi sāk smaržoties.

Vilija tikai šūpoja savu cirtaino tumšo galviņu un arī smējās. Viņa smējās vienmēr un visur, pretēji brālim, kas sava pārliecīgā kalsnuma un bālā vaiga dēļ izskatījās kā mūžīgās sērās.

Viņa ne visai satika ar brāli, zobojā viņu, ko viņš nepavisam necieta un pievāca katru viņa rokas pulksteni, ko viņš jaunu iegādāja.

Vilija bija ārkārtīgi dzīvs, kustīgs un patiesībā paviršs radījums. Un viņas lielākā vājība bija rokas pulksteņi, kuřus viņa zaudēja visneiedomajamākā kārtā un apstākļos. Kad tēvs viņai bija apnicis pulksteņus pirkt, viņa izlūdzās tos no mātes. Bet arī mātei šī lieta sāka apnikt, un pēc desmitā nozaudētā pulksteņa viņa atteicās meitu ar pulksteņiem apgādāt.

Tad Vilija izvēlējās brāli, bet tas jau pašā sākumā atteicās šai ziņā par viņu rūpēties. Tad viņa pievāca pulksteņus slepus, par ko Egils ārkārtīgi noskaitās un pat pie pēdējās reizes viņu ieplaukāja, bet pulksteni atpakaļ

viņš nedabūja, jo Vilija to kā parasts bija atkal nozaudējusi.

Tad Egils vairs nepirka rokas pulksteni, bet iztika ar kabatas, ko šaurā zelta ķēditē turēja vestes kabatā.

Šo „pulksteņu nelaimi“ zināja visi viņu draugi, patiesībā visi Ķīšu ģimenes radi un paziņas, bet neviens par to neļaunojās, jo arī Vilija pati labprāt par to smējās un stāstīja, un Dzintars Rāva pat bija uzrakstījis dzeju par pamestu pulksteni puķu dobē, kas parādījās laikrakstā un bija viena no viņa visjaukākām dzejām.

Viss sākās ar to, ka kādā rītā Egils atklāja, ka pazudis viņa kabatas pulkstenis. Viņš nemācēja skaļi uztraukties un skriet un klaigāt, bet gaužām bāls, drebošām rokām, viņš iegāja māsas istabā, kas vaļējām acīm gulēja vēl gultā, jo skolā bija Ziemsvētku brīvlaiks, un kaut ko šuva.

„Mans pulkstenis...?“ pret durvīm atspiedies, viņš jautāja.

„Man nav“, īsi un skaidri atbildēja Vilija, acis iepacēlusi.

„Tu melo!“ izgrūda caur zobiem Egils un draudoši paspēra dažus soļus uz gultas pusi. „Vakar vakarā gulēt ejot es to atstāju uz rakstāmgalda stūrī.“

„Tad prasi Zetiņai“, viņa tikpat mierīgi atbildēja.

„Vilija, tu esi bezkaunīga!“ Egils sauca, trīcēdams tagad aizturētās dusmās pie visas miesas.

Beidzot viņa paskatījās viņā caur skropstu apakšu.

„Kaķa lāsti debesīs nekāpj... Varbūt tu man sitīsi? Mātes mājās nav.“

Bet tagad Egils bija kaut ko ieraudzījis. Mātes tiešām nebija mājās, un arī tēvs pirms dažām dienām bija izbraucis gařākā ceļojumā. Uz Vilijas tualetes galda stāvēja liels, melni slīpēts smaržu flakons, ko meitene bija ienesusi no mātes istabas.

Egila sejā iezībējās tā kā smaids. Vienā lēcienā viņš bija pie flakona un sagrāba to.

„Ja tu neatdosi manu pulksteni, es sasi-

tišu flakonu“, viņš pilns uzvaras pacēla roku ar smaržas pudeli.

„Sit!“ Vilija sauca pretim.

Blauks! pudele atsitās pret parketu, un Egils izskrēja no istabas, kurā pacēlās gaisā vesels mākonis vilinošas smaržas.

Vienā mirklī Vilija naktskrekļā izlēca no gultas un basām kājām iebrida lāmā, uzmanīgi sargādamās stikla šķembu. Tad viņa noliecās, iemērca abas plaukostas šķidrumā un, ļaudama kreklam noslidēt no pleciem, sāka delnām masēt savu jauno, plaukstošo ķermeni ar smaržu.

Tā bija diena, kad vakarā bija nolikta parastā šacha partija un draugi ieradās pie Egila. Visu dienu Egilam grūti nācās atbrīvoties no rīta pārdzīvojuma. Aizbraukdams tēvs viņam bija atstājis dažas kases grāmatas pārbaudei, bet, mēģinot strādāt, Egilam darbs nepavisam nevedās. Viņš domāja par māsu, kuŗu viņš visu dienu izvairījās sastapt, un par savu kļūmi ar pulksteni, ko meitene bija nozagusi. No rīta pulkstenim vēl vajadzēja būt pie viņas, jo izgājusi viņa vēl nekur nebija. Bet kāpēc viņa neatdeva? Kāpēc viņa kaitinājās?

Tādu norūpējušos un pagurušu domās viņu atrada Dzintars Rāva, kas bija ienācis viens un pirmais, jo viņam bija partija ar Ķīsi.

„Nebēdā par dzīvi!“ viņš uzsita Egilam uz pleca.

„Piedodiet, bet es nevaru šodien spēlēt“, atbildēja Egils.

Rāva viņu jautājoši uzlūkoja.

Un bez kāda ievada Egils izstāstīja savu nelaimi.

„Man kauns, bet es nezinu, kāpēc es jums visu to stāstu“, viņš beidza.

Un tad gluži negaidot Dzintrs Rāva ie-bāza kabatā roku un, to izvilkis, ielika pārsteigtā Egila plaukstā zelta pulksteni.

„To jūs paturiet no manis par piemiņu.“

„Ko, ko... kā...?“ stostījās Egils. „Ko tas nozīmē? Ne jau tāpēc es jums visu to stāstīju“, un pārsteigts viņš raudzījās gan uz

Dzintaru, kas stāvēja nopietns un nerunīgs, gan uz pulksteņa vāku, kuŗā iemirdzējās daži dārgakmeņi.

„Mans taču bija daudz vienkāršāks“, un, paņēmis pulksteni, viņš spieda to atpakaļ Dzintara rokās.

„Paturiet, paturiet no manis par piemiņu. Šo jums Vilija nekad vairs nenoņems.“

„Bet es nevaru šādu dāvanu pieņemt“, turējās pretim Egils.

„Paturiet viņu“, teica Dzintars, „paklausiet, ko es jums teikšu. Es milu Viliju. Es esmu viņā neprātīgi iemilējis, lai kāda viņa arī būtu.“

Egils pielēca stāvus.

„Bet tas nav pietiekams iemesls, lai pulksteni paturētu. Es no jums varētu gan nopirkt, kad atbrauks mans tēvs...“

„Nē, es taisni vēlos, lai jūs to pieņemtū par dāvanu, mans kungs“, Dzintars Rāva teica un paklanījās. „Es jau teicu, ka milu jūsu māsu Viliju un precēšu viņu. Lai šis pulkstenis tad būtu, tā sakot, mūsu jaunās draudzības ķīla.“

Pārsteigts Egils klausījās viņa vārdos un nespēja īsti aptvert, vai Rāva nopietni domāja, jeb tā bija vārdu spēle. Bet līdz ar to viņa acu priekšā stāvēja mazliet veclaicīgais zelta kabatas pulkstenis ar sikiem briljantu graudiņiem pašā vidū, no kuŗiem bija izveidots četrlapu āboliņš.

Ko tēvs par šādu darījumu teiktu? ienāca jauneklīm prātā. Bez šaubām, viņš šo pulksteni pieņemtū.

„Jau no pirmās dienas Vilija man patika. Es domāju, ka viņa to jūt. Reiz viņa izteicās, ka dzīve mājās esot neciešama un tūlīn pēc skolas beigšanas viņa precēšoties. Jā, kāpēc gan es tas nevarētu būt, kas viņu prec? Viņa ir ļoti īpatnēja sievietē“, teica dzejnieks, „viņa mani sapratīs“, un viņa mazliet iešķībijās tumšajās acīs bija ass spīdums.

Rāvā ir kaut kas velnišķīgs, kas, droši vien, sievietes pievelk, viņā skatījās Egils.

Viņā uznāca pat pret šo cilvēku it kā maza nepatika.

„Bet Vilija pati, ko saka viņa?“ prasīja brālis.

„Es neesmu ar viņu vēl par šo lietu runājis, bet viņa mani sapratis“, viņš atkārtoja. „Tas viss būs atkarīgi no šīsdienas“, teica Rāva.

Tai pa' laikā aiz durvīm atskanēja soļi. Nāca pārējie.

„Es lūdzu par Viliju un mani ne vārda...“ Rāva norādīja uz durvīm un, kā šo noslēpumu atzīdams un glabādams, Egils aizcirta plaukstu ar pulksteni un strauji noslēpa to kabatā.

Jaunekļi ienāca jautri un nosniguši, sniegu purinādami no apkaklēm — Marģeris, Aivars un Arnis.

„Redzi, kā Rāva jau smaida, būs salicis Egilam“, teica vienmēr jautrais Arnis.

Viņi noģērba virsdrēbes un, rokas berzēdami, saklupa ādas atzveltnos, kas likās pavedinoši istabas siltajā puskrēslā.

„Mēs nespēlējam“, atbildēja jaunais Ķīsis, mazliet kā apjucis, kā nokaunējies. Viņam aizvien grūti nācās melot.

„Kur ir meitenes?“ sauca Marģeris, „iesim uz cirku! Gaŗām ejot mēs nopirkām desmit biļetes. Jauna programma. Rīt man jāgatavojas eksāmeniem, ka galva kūp. Cirks būs laba izklaidēšanās: arābi, zirgi un citi zvēri. Un iedomājies — faŗīri un domu lasītāji.“

„Pē“, novīpsnāja Dzintars, „nekas sevišķs!“

„Izņemot dzeju un sievietes, tev cits vispār pasaulē neinteresē“, teica Arnis.

„Kur ir Vilija?“ no jauna prasīja Marģeris. „Vai Rasma nav pie viņas šovakar? Lai viņa noorganizē meitenes. Četras mums vēl trūkst. Un iesim!“

„Vilija nenāks“, atbildēja Egils. „Nikna.“

„Vai atkal kāds pulkstenis?“ prasīja Arnis un smējās. „Nabadzīte...“

Marģeris piecēlās. „Lūk, taisni tāpēc viņai jānāk un jāredz tāds domu lasītājs. Viņš

uzreiz pateiks, kur visi tie pulksteņi un pulksteniņi palikuši.“

„Tas nav nekas sevišķs“, atbildēja Rāva. „Es arī šai pašā brīdī varu pateikt, ka Egilam viņa pulksteņa vairs nav un tomēr ir — kreisajā bikšu kabatā. Zelta pulkstenis ar četriem briljantiņiem āboliņa lapā... Parādiet!“

Visi raudzījās uz Egilu un Dzintaru.

Kā negribēdams viņš izvilka pulksteni.

„Ā“, pārējie iesaucās.

„Tad Vilija nemaz nav vainīga, jeb Rāva pulksteni atbūris.“

„Zem otra vāka pulkstenim mazs sarkans dziedziņš un maliņā pavisam sīks gravējums: „Memento mori“...“

Pulkstenis gāja no rokas rokā, un tur tiešām tā arī bija.

„Nu, redzat nu!“ tagad smējās Dzintars Rāva.

Visuztrauktākais likās Marģeris Siltars.

„Nē, tas taču ir joks“, viņš teica un, atrāvis durvis, sauca blakus telpā:

„Vilija, Vilija!“

No visiem viņš bija visdraudzīgākais ar meiteni, un Rāva viņu pavadīja ar šķību skatu.

Vilija ienāca ļoti nopietna un gaŗlaikota, neuzmetusi brālim ne aci.

„Paraugies“, Marģeris satvēra viņu pie rokas un pievilka galdam. „Dzintars piebūris Egilam pulksteni. Un kādu vēl!“

Vilija paņēma pulksteni rokās un sīki aplūkoja.

Rāva pa to laiku sēdēja atvilcies dīvana stūrī, smīnēja un izturējās tā, it kā viņam ar visu šo lietu nebūtu ne mazākās daļas.

„Labi“, teica jurisprudences students Arnis Luksts, pagriezies pret Rāvu. „Varbūt to jūs jau kopīgi ar Egilu bijāt iepriekš apskatījuši... Bet vai tu vari, piemēram, pateikt, kas ir manā kreisajā krūšu kabatā?“

„Kabatas grāmatiņa?“ minēja Rāva.

„Ir“, atbildēja students, „tādas ir visiem.“

„Parādi“, teica Rāva.

Arnis izvilkta to no svārkjiem un uzlika uz galda.

„Kāda nepieklājīga pastkarte“, tālāk minēja Rāva. „Ir?“

Iestājās mazs, neveikls klusums.

„Viena pastkarte ir, bet vai to var par nepieklājīgu saukt...“ stomījās Luksts.

„Parādi, parādi! Liec uz galda!“ visi sauca un smējās, bet Arnis aizgriezās. „Ir jau labi“, viņš teica. „Bet tagad iesim uz cirku.“

„Nē, nē!“ sauca Vilija, „lai viņš uzmin vēl kaut ko.“

„Jūs esat iemīļusies“, Dzintars pēkšņi teica, ar skatu ieurbdamies viņā.

„Ha, ha!“ smējās meitene, kļuva ļoti jautra un apgriezās uz papēža. „Kufā tad?“

„Manī“, viņš teica un savilka seju tumšu un drūmu.

„Traks!“ iesaucās Vilija un atkrita krēslā, nenovērsdama acis no viņa, galīgi pārsteigta.

„Tu sāc uzvesties šai mājā ārkārtīgi pārdroši“, klusi teica Marģeris. „Tu iesāc augstu spēli...“

„Par to es atbildu pats“, teica Rāva, un viņi abi juta, ka viņu draudzībā radusies bīstama plaīsa, kas pletās ar katru mirkli dziļāka. Arī Vilijai kļuva neērti. Viņa piecēlās no krēsla, pašūpojās gurnos un teica lielas dāmas manierē: „Jūs garlaikojat mani, visi bez izņēmuma.“

„Es piedāvāju cirku“, teica Aivars, glītākais un klusākais no viņiem, kas studēja valodniecību.

„Ai nē“, Vilija jau atkal smējās, „labs cirks ir tepat mājās. Es negribu nekur iet. Palieciet arī jūs, varbūt atnāks Zenta...“

Pēkšņi viņa nostājās Rāvas priekšā.

„Vai jūs mākat hipnotizēt?“

„Lielīties nevaru, bet redzējis esmu, kā to dara. Varētu pamēģināt.“

„Vai jūs nevarētu?“

„Pie jums?“

„Nē“, viņa teica. „Nu — kaut vai pie Egila. Jā, jā, pie Egila!“

Pārējie bija piecēlušies, lai ietu jau prom, kad Vilija visus aizturēja un lūdza palikt, jo Rāva rādīšot cirku.

Viņa, aizmirsusi savas dusmas un niķus, bija atkal tā pati miļā, pievilcīgā meitene, kuŗas iegribām reti kāds spēja pretoties.

„Vai tu tiešām proti?“ prasīja Arnis.

„Vajadzētu izsaukt kādus garus“, priedīgi šausminājās Vilija. „Ak, kaut nu meitenes atnāktu!“

„Ar gariem es neielaižos“, teica Egils. „Tad es atsakos...“

„Vai tu viņiem tici?“ noprasīja Arnis.

„Nē, bet mani nervi nekad nav bijuši stipri. Tomēr ar hipnotismu var izmēģināt.“

„Labi“, teica Dzintars Rāva. „Jūs nosēžaties visi še“, viņš norādīja ar roku gar vienu sienu. „Gar otru pusi pabīdīsim tachtu un gaismu galda lampai nōsegsim. Pirmkārt, es lūdzu pacietību un, otrkārt — nesarunāties.“

Vilija sasmaidījās ar Marģeri un pārējiem. „Es domāju, ka viņš Egilu iemidzinās. Viņam tādas acis.“

„Ļoti interesanti“, vaibstījās Aivars.

Pa to laiku spuldze bija apsegta un visi novietojušies.

Rāva lika Egilam novilkēt virssvārkus un nogulties. Pats viņš nosēdās līdzās ar seju pret to un saņēma viņa roku. Otru viņš uzlika Egila pieri.

„Atbrīvojiet, lūdzu, muskuļus... Elpojiet dziļāk... Skatieties man acīs...“ visu laiku lēni, neapstādamies runāja hipnotizētājs, „un jūs nesmejaties!“

„Ak, ja viņš viņu nohipnotizētu“, nopūtās Marģerim blakus Vilija.

„Lūdzu nesarunāties“, klusi apsauca Rāva un atkal pievērsās savam pacientam.

„Jums kļūst aizvien vieglāk un vieglāk... Un palēnām jūs aizmiegat... Ievelciet gaisu... Izpūšiet... Tā... Un tagad jūs guliet, jūs guliet...“

Pārlicies viņam pāri, pavisam tuvu, viņš kaut ko vēl klusi skaitīja un teica, ko pārējie nedzirdēja.

Trīs jaunekļi un Vilija skatījās Dzintarā Rāvā kā pašā elles lielmeistarā.

Pagāja labs laiks. Rāma gaisma viegli sijājās grīdsegās un aizkaros, un četri sēdētāji raudzījās sienā. Likās, ka arī Dzintars pats taisījās aizmigt, dziļi sakņupis pār Egilu, kas visu laiku nebija teicis ne vārda.

Pēkšņi hipnotizētājs atslējās.

„Viņš guļ . . .“

„Jūs variet pienākt apskatīties . . .“

Visi uzrāvās kājās.

Egils patiešām gulēja tik tikko manāmi elpodams.

„Viņš izliekas“, teica Aivars.

„Egils nekad neizliekas“, apgalvoja strauji Vilija un pieskārs blakus stāvošam Marģerim. Viņa roka bija ledaini salta.

„Tas ir hipnotisma miegs“, teica Dzintars un paraudzījās uz Viliju. „Mēs šovakar iesim uz kino.“

„Labi“, vienkārši atbildēja Vilija. „Un tagad?“ viņa prasīja, raudzīdamās uz Egilu.

„Tagad mēs viņam varam pamēģināt likt kaut ko darīt vai iedomāties“, atbildēja Rāva.

„Labāk izbeigsim“, ieminējās Aivars.

„Nē, kapēc?“ teica Vilija. „Tagad taču ir visinteresantāk, ha, ha, ha! Es gandrīz jūsu spējām sāku ticēt, Rāvas kungs“, viņa koķeti teica.

„Jūsu rīcībā, jaunkundze!“ viņš palocījās.

„Iztaisiet, lai viņš iedomājas, ka viņš ir — pulkstenis.“

„Cik asprātīgi, Vilija“, teica Marģeris.

„Bet tad, lūdzu, izejiet otrā istabā un gaidiet, kad es saukšu.“

„Man tā kā drusku jocīgi“, teica Arnis Luksts, kad viņi bija iegājuši otrā istabā un atsēdušies rindā uz dīvana.

„Man arī“, atzinās Aivars. „Vai viņš patiešām Egilu iemidzināja?“

„Tas nav nemaz tik grūti, kā tu redzēji“, atbildēja Marģeris.

„Saki, kas Dzintars īsti ir par cilvēku. Tu ar viņu esi draugos“, prasīja Arnis.

Marģeris paraustīja plecus.

„Viņš ir tas, kas viņš ir, nekas vairāk. Vienīgi gadus piecus sešus viņš ir par mums vecāks. Drusku vairāk dzīvē aprūžāties kā mēs.“

„Interesants vīrietis“, apgalvoja Vilija.

„Tikai muļķa meitenēm“, atbildēja Marģeris.

Viņi izpīpoja divus, viņi izpīpoja trīs papirosus, mazdruciņ vēl aizvien satraukti.

Pusstunda bija garām.

Nu jau bija trīs ceturtdaļas.

Beidzot bāls un nosvidis, sagumzītiem matiem guļamistabas durvīs parādījās Rāva.

„Jūs variet nākt . . .“

„Un tomēr“, nočukstēja Marģeris.

Jā, tur viņš sēdēja uz dīvana malas, galvu saņēmis abām rokām un to vienmērīgi šūpoja, pusbalsi skaitidams līdzī:

„Tik-tak, tik-tak, tik-tak . . .“

Vilija paraudzījās viņā un skaļi iesmējās. Smējās arī pārējie, kamēr sacēlās īsta smieklu brāzma.

„Tik-tak, tik-tak . . .“ skaitīja tikai Egils, un pārējie stāvēja apkārt un smējās locīdamies.

Ar visu nopietnību smieklī pielīpa arī Rāvam.

„Es neticēju, ka man izdosies“, teica Rāva.

„Nē, Egils tikai izliekas“, apgalvoja Aivars ar Arni.

„Egil, Egil!“ izsmējušies viņi sauca. „Tas ir īsts cirks!“

Bet jaunekļa seja nepārmainījās ne vaibsts. Viņš šūpoja galvu uz vienu, otru pusi un skaitīja jau pussimto reizi savu mūžīgo „tik-tak, tik-tak.“

Vilija niekodamās mēģināja viņam iebāzt papirosu mutē, bet to viņš izspļāva un piecēlās no dīvana, sākdamas istabā staigāt no viena uz otru galu un murminādamas. Skāts viņam bija sastindzis kaut kur tālumā. Viņš neredzēja neviena.

„Tik-tak, tik-tak . . .“

Vilija iesmējās no jauna un visi viņai līdz.

„Nē, tā es neesmu smējies ilgi“, apgalvoja Marģeris galīgi nokusis.

Vilija izskrēja brāļa guļamistabā.

Pēkšņi kāds viņu saņēma aiz pleciem.

„Vai jūs mani milat?“ pie paša vaiga viņai pieliecies, prasīja Dzintars Rāva. „Ātri atbildiet!“

Viņa sajuta it kā satricinājumu visā ķermenī un redzēja Rāvas acis, kas iezīdās viņējās un nelaida vairs vaļā.

Kāds viņas vietā teica: „Jā“. Vai tā varbūt bija viņa pati? Nēkā, neviena nebija. Brāļa istabā bija viņa viena. Vai kāds viņu bija aizkāris, turējis pie pleciem?

Kā no liela tāluma kaut kur atslīdēja kāds skats un dūrās viņā kā smalka, asa stīga.

„Tik-tak, tik-tak...“ Egils blakus skaitīja, bet neviens vairs nesmējās.

Kāds briesmīgs vakars!

Kas bija ar brāli noticis? Viņai bija jāredz viņš, jāglābj, ja viņa pati vairs nebija glābjama.

Viņa iegāja.

„Egil!“ viņa sauca. Bet likās, viņš nedzirdēja viņu. Viņš tāpat vēl staigāja no viena uz otru galu. Tik-tak, tik-tak...

„Beidz, Dzintar!“ Marģeris teica, „mēs iesim ārā, es nevaru vairs noskatīties.“ Un viņi gandrīz bēgšus visi saklupa atpakaļ.

„Pastāsti tu mums ko, Vilija“, Aivars teica, kad viņi atkal visi bija sasēdušies dīvanā.

„Negribas“, teica meitene un aplāja plaukstām sārti kaistošos vaigus. „Man bail Rāvas.“

„Ak, nieki, tā mēs katrs varam, ne tāpēc viņš ir bīstams.“

„Man bail par Egilu. Man žēl viņa...“

„Viņš to atmodinās.“

„Ha, ha“, iesmējās vēlreiz Arnis Luksts, „tas bija cirks...“

Un viņi sēdēja un gudroja.

Pagāja stunda, pusotras.

„Cik ir pulkstenis?“ kāds prasīja.

„Desmit.“

Rāva atvēra durvis. Kāds viņš izskatījās

— bāls un nosvīdis, izmeties kreklā! Pāršķiebtu, samocītu seju.

„Es nevaru...“ viņš čukstēja, „es nevaru viņu vairs atmodināt.“

Aiz muguras viņam parādījās Egila galva.

„Tik-tak, tik-tak...“ viņš teica un šūpojās.

Vilija iekliedzās.

„Glābjiet taču viņu!“

„Tik-tak“, teica Egils.

„Jāzvana kādam ārstam“, ieteica Marģeris — arī bāls. „Vai tu zini kādu nervu ārstu?“

„Pazars“, teica Dzintars Rāva un nokrita uz dīvana.

„Tik-tak...“

Vilija ar Marģeri izskrēja ārā.

Pēc brīža viņi ienāca.

„Tūliņ būs klāt. Vai mātes nav vēl?“

„Nē.“

Egils soļoja no vienas istabas otrā un skaitīja savu skaitāmo.

Viņi sēdēja visi pieci, nepārmainīdami ne vārda.

Pēkšņi Vilija uzlēca kājās un izskrēja otrā istabā.

Kad viņa atkal ienāca, viņa rokās nesa pāris pulksteņu.

„Egil, brālīt, te ir tavs pulkstenis“, viņa teica un sniedza tam vakar paņemto kabatas pulksteni.

„Te — viens tavs rokas pulkstenis. Tie divi ir manis pašas pirkti. Ņem!“

Bet viņš ir nepaskatījās.

„Tik-tak, tik-tak“, abas rokas viņš turēja pie deniņiem.

Meitene sāka raudāt.

Pie durvīm zvanīja.

„Ej, Marģer!“ Vilija teica.

Ienāca sirms ārsts.

„Labdien“, viņš sveicināja un sniedza visiem roku.

„Labdien“, viņš teica Egilam.

„Tik-tak“, Egils atbildēja.

„Ejiet visi laukā un atstājiet mūs vienus.“

Viņi izkļida pa lielo tumšo dzīvokli.

„Man jāiet“, teica Arnis. „Es vēlāk piezvanīšu.“

Arī Aivars taisījās prom.

„Tu neaizej“, Vilija teica Marģerim. Kur palika Rāva, viņi nejautāja.

Un atkal vajadzēja gaidīt un gaidīt.

Īsi pirms pusnakts pārradās Ķīša kundze.

Raudādama Vilija viņai visu izstāstīja.

Un tad parādījās arī ārsts.

„Ļoti nopietns gadījums, kundze. Šovakar es nekā nevaru panākt. Es ņemšu viņu līdz.“

„Es nespēju aptvert“, teica Ķīša kundze, bet neraudāja — turēja cieši aptvertu pie sevis piespiedušos Viliju.

„Es negribu vairs nevienu pulksteni“, meitene čukstēja.

Ārsts piezvanīja uz nervu kliniku un atbrauca auto.

Lēni, tikko turēdamies pie Marģera rokas, Egils paklausīgi kopā ar ārstu nokāpa pa kāpnēm un iesēdās mašīnā.

„Tik-tak“, bija viņa vienīgais un pēdējais vārds, ko no viņa dzirdēja.

Pirms gulētiešanas ilgi apkampušās māte ar meitu stāvēja viesistabā, nerunādamas ne vārda.

„Man liekas, vainīga esmu es“, beidzot teica māte.

Bija pagājušas trīs nedēļas, bet Egila stāvoklī nekas neuzlabojās.

Rāva bija pazudis, kā ūdenī iekritis. Vilija turpināja skolu.

Ķīša kundze bija novājējusi un izmisusi, kad pārradās vīrs.

Un beidzot doktors Pazars Ķīša kungam

izsacīja priekšlikumu, izdarīt Egilam galvā fiktīvu operāciju, kam tēvs arī piekrita, neredzēdams vairs nekādas citas izejas.

Tas bija rets un dīvains gadījums. Viņi bija četri ārsti, kas ārstēja.

Viss bija sagatavots tā, kā īstai operācijai.

Egilam teica, ka pulksteni, kas viņam atrodas galvā, izoperēs. Viņš it kā piekrisdams palocīja galvu un teica: „Tik-tak...“

Jaunekli ieveda operāciju zālē. Ieradās māsa un asistenti. Un „operācija“ sākās. —

Kad Egils nākošā pusdienā pamodās no miega zālēm, kas tūlī pēc operācijas bija iedotas, viņš prasīja dzert. Galva viņam bija pārsieta.

Ienāca doktors Pazars.

„Nu, jaunais cilvēks, kā jūs jūtaties?“ viņš uzmanīgi prasīja.

„Labi“, atbildēja Egils, bet vecais ārsts nosarka. Nosarka lielajā priekā.

„Kad es tikšu mājās?“ prasīja Egils un aptaustīja galvu. „Vai jūs mani operējāt?“

„Kolēģis.“

„Un tiešām atradāt pulksteni?“

„Jā“, teica ārsts un izvilka no virsvalka kabatas zelta pulksteni ar briljanta āboliņa lapu pašā vidū.

Egils saņēma to un pataustīja.

„Jā, tas pats bija. Brīnums, kā viņš varēja nokļūt galvā!“

„Pec trim dienām jūs varēsiet braukt mājās“, teica ārsts un gāja piezvanīt pa tālruni.

„Dīvains gadījums“, nomurmināja ārsts.

Pēteris Ermanis

ZĒLUMS

*Tu putnu dzirdi, rāmu rietu vēro
Un pēkšņi dziļi pats par sevi sēro.
Un zēlums smeldz tik asi un tik spēji,
Tik spilgti atceries, ko pazaudēji.
Zēl cilvēka tev top vīstuvākā,
Zēl to, kaš dzimtenē, kas svešumā.*

*Sīks nieciņš, atmiņa, vai vārdu pāris
Liek skumt par tiem, ko laikmēts smagi skāris.
Jā, cilvēce, sen vainās kvēlodama,
Nekad nav bijusi tik žēlojama.
Kad zēlums smeldz, tas ir tik tīrs un īsts
Šai laikā, maz kad mīlēts, daudz kad nīsts.*

PAŽOBELE

Stāsts

„Ja nu vienā pašobelē dzīvojam, tad turēsimies kopā kā latviešiem piedien“, teica vēstures maģistra virsskolotāja Talivalža Vastalāvja kalsnā kundze, trinot linu priekšautā saspiesto kreisās rokas rādītāja pirkstu. Viņa tikko bija palīdzējusi savai kaimiņiņenei pārcilāt smagās mantu kastes, lai caurā jumta dēļ tās nesalītu. Tur tagad stāvēja divu ģimeņu mantība, sakrauta šajā Klausu Klausena pašobelē. Savu gadsimtu vecais kārniņu jumts no apakšas raugoties izskatījās kā siets pret zili pelēkajām Šlēzvigas debesīm. Taču nebija daudz to dienu, kad debesis jumās zili pelēkas pār nelielo ciemu, kuŗa mājas bija nekārtībā izbirušas krūmainas kāpas dienvidu nogāzē. Saule te bija rets viesis, toties lietus ciemojās ik pārdienas un vēl biežāk. Pie tam tas nenāca spēji un negaidīti. Ziemeļjūras klimats ir untumains.

Protams, arī Latvijā rudens nāca ar lietu, vēsumu un valgām miglām, kad dažkārt vajadzēja nedēļu gaidīt, lai ieraudzītu zilu spraugu mākoņos. Šeit bija citādi. Te migla aizjuma nevien apvārsni, tā gulās kā nenoveļams slogs pār zemnieku ciemiem, pār izmirkušām ganībām, pār ceļiem un upju jomiem, tā iesūcās katrā ēkas spraugā, katrā drēbju vilē un pat dvēsele likās miglas gurduma apņemta. Tas bija smags rudens.

Vastalāvja kundze negriboti nopūtās un, nesagaidījusi atbildes, pagriezās uz to pusi, kur tikko bija stāvējusi viņas kaimiņiņene, tirgotāja Lielloķa laulātā draudzene. Tās tur vairs nebija.

Druknā, aitādas puskažociņā tērpta tirgotāja kundze bija ielīdusi dziļāk pašobelē un likās, it kā vēlreiz vēlējās pārskaitīt kastes, vai pārcilājot nav kāda pazudusi. Viņa taustīja saiņu apsējus ar rokām, bāza degunu klāt un slepus ostīja, bet tad, pa-

manījusi maģistra kundzi, it kā attapusies vaicāja: „Vai jūs ko teicāt?“

„Nē, tāpat.“

Lielloķene bija dzirdējusi gluži labi, ko saka skolotā kaimiņiņene, bet nevēlējās runāt un atkal noliecās pie kastēm. Lūk, tur vienai bija ielūzuši sāni. Būtu kādai citai, nieks, bet te glabājās simts kilo speķa. Varēja būt arī vairāk, bet tā jau vīra vaina, kas laikus nebija atskārtis, ka jāiegādājās, un tad, kad bija jābrauc projām, vairs negadījās pa ķerīenam. Ka tik šī cilājot arī nav ko saodusi. Badains cilvēks ir bīstams. Ko tu no tādas kārnas žagatas vari sagaidīt. Tirgotāja kundze atkal paskatījās uz savu kaimiņiņeni, bet Vastalāvja kundze vēl arvien stāvēja kāpņu galā, berzējot saspiesto pirkstu.

Ko viņa gaida, ka neiet savā istabā, klusībā pukojās otra sievietē. Atradusi brīdi, kad runāt. Un tomēr Vastalāvja kundzei pārcilātās mantu kastes nedeva miera.

„Ir gan jums smaga bagāža“, atsāka atkal maģistra laulātā draudzene. „Kā jūs tādu daudzumu dabūjāt kuģi?“

„Dabūjām, kundzīt“, teica Lielloķene, atspiežoties pret kastēm. „Dzidrā kungs un Speķīša krusttēvs palīdzēja — atdevām kapteinim pēdējo lāsīti, lai paglābtu nabadzību. Kā lai pamet posta ziņā līgavas pūru, ja pašai aug meita. Pašas rokām viss sastrādāts. Naktis negulēju, palagus un kreklus rakstīdama. Atstāt ir viegli, bet kur tu cilvēks šajā posta zemē ko dabūsi.“

„Tā jau ir. Esat prātīgi darījuši. Mans vīrs gan tikai grāmatas paņēmis. Viņš pastāv, ka tās viņa amata rīki.“

„Ko, kundzīt, grāmatas! Tas tik ir numurs!“ Un Lielloķa kundzes platā, sārtā mute vairs nevarēja valdīt smieklus. „Jūs sakāt — grāmatas? Nu, ko viņš te ar grāmatām iesāks? Hi, hi, hi! Jā, es jau īsti

nezinu, hi, hi, hi, varbūt viņas var pārdot“, tirgotāja it kā apkaunējās par savu skaļumu.

„Un vai ēdamā jums daudz līdzī?“ neatlaidās maģistra kundze. Viņai arī it kā bija licies, ka dažās kastēs smaržo dūmots speķis. Siekalas vien saskrēja mutē.

„Ēdamā? Kur to ņemsim? Bija kādi kiliši tāda liesa, plāna sivēniņa. Tas pats lāgi neizsālīts. Uz kuģa sabojājās, vajadzēja iemest jūrā. Ak Dievs, nez' kā mēs šo ziemu izciešim. Ar tām kartiņām būs tīrais negals. Būs vēl kāds pūra palags jāuzsit gaisā. Mans vecais katru rītu jostu savēlk ciešāk.“

„Vai tad jums, lauku cilvēkiem, nav ne sviesta, nedz speķa līdz? Lai nu mēs, pilsētnieki, tādi tukšinieki.“

„Kas nu mēs par lauciniekiem. Būtu pašiem cūkas un govīs, cita lieta. Bet vīrs visu norakstīja brālim un pats pieķēries veikalam kā debess brūtei. Kas nu ir? Ne veikala, ne naudas. Tur viss palika blēžiem un diedelniekiem ko izvazāt. Ja es to visu iedomājos, nakti ir miegs nenāk. Un tad vēl trakais vīra brālis! Būtu mums atvedis, bet noracis. Noracis, apdomājiet, divas sālītas cūkas, mucu sviesta, piecas kannas medus. Ja būtu līdz kaut desmitā tiesa no tā — slavētu Dievu. Bet tagad tukšpadsmīt.“

Lielpoķenei jau sāka apnikt kaimiņienes jautājumi. Ko šī te dzied kā lakstīgala, vai jums tas, vai jums tas? Vai es prasīju, cik šai caurumu zeķē? Tagad katram jādzīvo, kā māc. Viņa tomēr savaldijās un teica: „Jāiet pusdienas raudzīt. Jāvāra tie paši kartupeļi. Pārņāks vīrs no pilsētas, būs izkāmejies kā vilks.“

„Labi, ka jūs atgādinājat. Man arī jāgataavo. Vīrs aizbrauca uz darba pārvaldi. Viņš jau vēl turas pie skolotāja vietas. Bet „fazani“ nekā nesolot. Lai ejot tepat konservu fabrikā, vai arī, ja nepatikot tur, tad pie dārznieka par puspuisi.“

„Tā jau ir, kur šie lai ņem tās skolotāju vietas? Vai tagad maz kāds vācietis skolas? Visi tikai cilā roku un sasit papēžus „Halb liter, halb liter! —“ Jā, manējais arī

aizbrauca šorīt uz pilsētu tā pašā darba dēļ. Lūk, mūsējā saimnieka brālim ir miesnieka uzņēmums, varbūt ka tiks pie tā par desu dējēju. Lai nu darbs kāds, bet būs aizdars. Es domāju, ka jūsējam arī vajadzētu kaut ko reālāku. Ko nu ar tām grāmatām. Vai no tām kāds paēdis? Un „ja darba nebūs, birgermeistars draud, ka nedošot kartiņas.“

„Tā jau ir. Es arī vienu otru reizi nodomāju, būtu viņš tirgotājs vai inženieris, pavīsam citas izredzes. Bet ko nu vairs. Tas krusts uzņemts, jānes vien tālāk. Jā, diezgan tērzēts. Andri, Andri, ienes malķu.“

No mijkrēšļainās pašobeles atskanēja zēna balss: „Es jau eju, māt, es jau eju.“ Durvis atvērās un pa čikstošām koka kāpnēm devās lejup bāls puika, tērpies cieši aizpogājamā skolnieka uzvalkā.

Tas bija maģistra Vastalāvja vecākais dēls. Pēc dabas līdzīgs tēvam, straujš, dedzīgs, bet vairāk pievērsies grāmatām nekā praktiskām lietām.

Tirgotāja kundze, iegājusi savā istabā, novilka puskažociņu un atbīdīja raibo priekškaru, aiz kuŗa kaktā kurējās čuguna krāsniņa. Pieblīvēta akmeņogļēm, tā zvēroja gluži sarkana. „Kam tu, meit, atkal liki ogles? Te drīzi varēs pērties“, māte pārmeta meitai, kas sēdēja pie loga un, raudzīdamās laukā, adīja zilu svīteru savam iecerētam leitnantam. Meita bija pilnīgi atsitusies mātē, sārtu seju, lielu iekārīgu muti, ar saviem astoņpadsmīt gadiem jau pilnīgi piebriedusi. Iztraucēta domās par līgavaini, meita atrinājās: „Sala rokas, nevaru adīt. Dzija mezglojas.“

„Meit, meit, tavā vecumā man arī dzija mezglojās. Es jau zinu, no kurienes tev tas aukstums cēlies. Gan jau. Valdis tēvam rakstījis, ka pa svētkiem būšot pie mums.“

„Māt, vai tiešām?“

„Patiesi, meit, patiesi!“

„Un man bij tik nemierīgs prāts. Likās, viņš nevarēs atbraukt“, meita burzīja zilo vilnas rokdarbu.

„Tēvs slēpa to ziņu, lai svētkos būtu lie-

lāks pārsteigums. Bet es jau varu pateikt. Pag', klau, tur jau tēvs. Izliecies, ka nekā nezini."

Klausa Klausena pažobelē tiešām čīkstēja koka kāpnes, un tad pār izkurtējušo augšienes grīdu tuvojās pazīstami soļi. Durvis strauji atvērās un pār sliekšni lielu soli pārkāpa plecīgs pusbūža sārtu seju vīrs. Viņš veicīgi nometa salijušo cepuri uz skapja, nodauzīja pie ķeta krāsniņas dubļiem aplipušos zābakus un tad novilkā zaļi pelēko puskažociņu un pakāra vadzī pie sienas. Sievietes saskatījās. Meita atkal pietvīka, bet māte neuzkrītoši pakratīja ar pirkstu. Vīra kluššana nozīmēja, ka viņš bija veicis kaut ko svarīgu. Viņš tīšām kavējās, lai kāpinātu sievišķīgo ziņkārību.

„Nu kā, vecīt“, sieva vēlīgi pievērsās viņam.

„Tā“, atbildēja vīrs, priecīgi berzēdams rokas. Viņa mazās bāli zilās ačeles viltīgi spīdēja.

„Iznāca?“

„Pa kārtai veļas, pa kārtai drēbju.“ Vārdi gan skanēja vienaldzīgi, bet tieši šajā ārējā vienaldzībā tvērās slepus lepnums.

„Un Marutai mēteli?“

„Visiem pēc partijas īsā kursa.“

„Vecīt, tev ir gan nags“, sieva piesteidzās pie vīra un meitenīgi draiskodamās papliķēja to pa vienu un otru vaigu.

„Ai, ai, kas tev par galvu! Ja tā būtu skolota, ķeizaram ceļu negrieztu.“

„Vecenīt, ar galvu vien tālu netiksi. Ja nebūtu pomerancis un simts „Mokka“, paliktu pliki kā baznīcas žurkas. Sākumā šis tāds stīvs kā ar reimatismu. Vai mums esot kāds papīrs, kāda pierādīšana, ka bēgot viss zaudēts. Saku viņam, kungs, kādu pierādīšanu un papīrus jūs varat prasīt, ja aiz upes jau stāv tanks un šauj baltas ugunis. Šis vēl stostas, murmina, bet es velku no portfeļa savu bateriju un nostādu galdā. Šis pablenž uz galdu, paskatās uz mani, atkal aplaiza lūpas, īsts degvīna deguns, un tad saka „gut“. Kad kūt, kūt, ko es, lai raksta cūk-

šini. Apsēdās pie rakstāmgalda, domāja, divreiz mērcā spalvu tintnīcā, bet uzrakstīja. Pēc tam pavadīja līdz pat durvīm, mēteļi paturēja un roku tā vien švikstināja augšā, lejā, augšā, lejā, kā govš asti bizeņa laikā. Redz, vecenīt, kāds spēks latviešu dzērienam.“ Māte ar meitu pašapmierinātas klausījās.

Kad vīrs dēku ar birgermeistaru bija izstāstījis, sieva izņēma no gultas tur glīti turēto, prāvo māla bļodu ar biežputru. Tai līdzās galdā nolika stikla trauku divu litru lielumā ar sviestu.

„Sēdies, Mārci, pusdienās“, sieva vēlīgi aicināja. „Pavalgu liec klāt pēc sava prāta.“

Vīrs nokrekšķinājās, nosēdās pie galdā un tvēra karoti. Viņš ēda nesteigdamies, pēc divām karotēm putras sekoja trešā sviesta. Tā viņš bija paradīz mājās un pie šī paraduma iecietīgi turējās arī Vācijā.

„Un kā ar darbu? Vai vajadzēs?“

„Ar darbu?“ ēdājs atsāka, acis nepaceļot.

„Pāris reizes mēnesī vajadzēs aizbraukt uz Berlīni. Man kā bēglim tas izskatīsies neuzkrītošāk. Viņš pats ar miesnieka darbu tikšot galā. Man vajadzēs aizvest paciņas un nodot zināmā vietā. Tas ir goda vīrs. Cerams, sadzīvosim. Vai nav vienalga, kādā darbā liek, ja tikai skaitos pierakstīts.“

„Tad jau uz goda. Vēl tikai Marutai kāda sprauga jāizgudro, kur ielīst!“ Lielpoķene vēroja, ko teiks pats, bet viņš bija aizņēmts joprojām ar pusdienošanu. Nesagaidījusi no vīra vārdu, viņa turpināja: „Ak tā, un tad, vecīt, mēs šodien pārcilājām kastes. Tepat Vastalāviene piepalīdzēja. Ka tikai nebūšu izdarījusi muļķību, ņemdama viņu talkā. Pati gan piedāvājās. Būs saodusi, kas mums kastēs. Slienas vien rija, tur apkārt grozoties. Ka tikai nekrīt kārdināšanā. Ko var zināt no badaina cilvēka. Pašiem nav līdz ne skrimslīša, tikai grāmatas.“

Lielpoķa pašapmierinātā seja spējī sadrūma, pierē ieviesās dziļas grumbas, acis izspiedās uz āru. Viņš īgni paskatījās uz sievu un meitu, šķiet, tās būtu vainīgas ģimenes

noslēpumus izpaužot. Tad viņš nolika atpakal blodā karoti un čukstoši teica: „Man ātrāk prāts nebūs mierīgs, kamēr paši gulēsim uz savām kastēm. Tādu mantu nevar mētāt pa pažobelēm. Kas mantu neglabā, no tā bagātība bēg.“

„Bet tēv! Kā tad mūsu istaba izskatīsies, kā noliktava“, izmisīgi ierunājās meita.

„Nekas, labāk pilnā noliktavā nekā tukšā pili. Šovakar pat pārkārtosimies“, teica Lielpoķis un turpināja pusdienas, divas kārotas putras, trešā sviesta. Viņš domāja, kas tev ir mugurā, vai uz kā tu guli, tas šodien ir tavs, bet ja tu palaidīsi mantu kā cepuri pa mājām, tad — pagalam.

*

Vastalāvja kundze todien nebija lādzīgā omā. Saruna ar Lielpoķeni un viņas skaļie smieklī par maģistra grāmatām viņu bija aizkustinājuši līdz sirds dziļumiem. Neapmierinātība jaucās ar žēlumu, skaudība sacentās ar klusu lepnību un galu galā — kas no visa bija iznācis — izputējusi dzīve. Varbūt tomēr vajadzēja klausīt mātei un labāk precēt inženieru. Tomēr — viņa taču milēja Tāļivaldu, pat mīl tagad. Viņa nepacietīgi gaidīja vīru pārnākam. Izdzirdot laukā soļus, viņa steidzās pie loga, tomēr nenāca. Nē, taču nāca. Tur gar liepām gatvē kustējās kāds stāvs. Jā, tas bija Tāļivaldis. Pa gabalu viņš izskatījās kā klejotājs mūks. Ziemeļjūras vējš plandīja viņa melno, gaŗo mēteli, ar vienu roku viņš turēja plato plātmali, bet otrā padusē nesa nelielu papīrā savīstītu sainīti.

Sieva naski lika galdā šķīvi, dakšīņas, kārotas, bet cita nekā nebija ēsmai, kā nemitoti kartupeļi un drupatains biežpiens.

Vēstures maģistrs ienāca klusi, novilkta mēteli un nobraucīja zoda bārdu.

„Tev, laikam, šodien nav veicies?“

„Vai man vispāri kādreiz šeit veicies?“

„Tukšā atkal?“

„Tukšā vairs nav“, viņš atbildēja un smagi nopūtās. „Vācu skolniekiem nepieciešami

tikai vācu skolotāji, bet darba pārvaldes priekšnieks bija žēlīgs un nozīmēja mani darbā konservu fabrikā. Visiem šajā laikā jāstrādā. Noturēja garu lekciju, it kā es nezinātu, ka cilvēka pienākums ir strādāt.“

„Bet tu taču neiesi uz konservu fabriku?“ sieva apvaicājās bailīgi, it kā jau zinātu vīra atbildi.

„Ko nozīmē — neiešu. Jau šodien biju un pirmdien jāstājas pastāvīgā darbā. Tur laukā konservu fabrikas meistars atsūtīja tev ciema kukuli, divas kārbas ar sīļķu ikriem. Redz, kāda žēlsirdība! Trūkums tomēr var cilvēku tik tālu novest, ka pazemmojoša dāvana viņam vairs nav pazemojums.“

„Ak Dievs, nerunā par to. Tu zini, kāda šajā zemē viesmīlība! Rīgā sola nezin ko, bet tagad...“

„Ko tu, siev, darīsi posta laikā! Mēs tagad esam tauta bez vadības, notikumu jaukts ļaužu spiets, no kuŗa katrs nelga cer gūt trekņāku guvumu.“

„Nezinu, kā es šo ziemu izturēšu, nevaru šo nīkšanu un diedelēšanu panest.“

„Kā tie citi, tā mēs ar. Drīz būs Ziemassvētki, un tad jau saule kāps augstāk.“

„Ko tu runā par citiem“, sieva dusmās nepabeidza teikumu. Viņai saskrēja asaras acīs. Viņa atcerējās smagās kastes, ko bija cilājusi, un kairinošo speķa smaržu. Arī tie bija bēgli un latvieši... un tomēr kauls no cita kaula...

Papusdienojis Vastalāvis kā parasti paņēma vēstures institūta biezok, uz krīta papīra iespiestos sējumus. Tā bija viņa veldze un stiprinājums šajā negalu juklī, kad nelaiimes nāca kā neatvairāmi paisuma viļņi. Sieva atkal ķērās pie zeķu un veļas lāpīšanas. Dēls šķirstīja *Dvēseļu puteņa* kvēli aizgrābtīgās lapaspuses, un visi trīs viņi kaut ko gaidīja, varbūt paši skaidri neapjauzdami, taču viņu dvēseles laukos brieda jaunu cerību asni, un viņu sapņi kā putni pavasaŗa gaidās lidoja uz dunošu Kurzemes krastu, uz postīto Latviju; šķiet, tēvu zemes pelnos un krast-

malās viņi redzētu jaunas brīvības saullēkta tālu zeltainu margošanu.

Ziemassvētki bija nosvinēti kā nu katram bija atļāvusi laime un rocība.

2.

Laiks neatvairāmi gāja uz pavasara pusi. Tīrumi nokusa, skābardžiem brieda pumpuri. Grāvjos un urgās krājās brūni pelēks ūdens, kas, saulainās dienās spoguļodamies debesīs, ieguva debesu ziluma piemīlīgo košumu. Klauša Klausena pašobeles iemītnieki bija ziemu pārlaiduši kā spēdami. Visgrūtāk bija veicies Tālivaldim Vastalāvim. Dien dienā strādādams zivju konservu fabrikā nepierasto mucu skalošanas darbu, viņš bija iemantojis ilgstošu bronchitu, kas tagad draudēja pārvērsties tuberkulozē. Darbā viņam vairs nevajadzēja iet, vai, patiesību sakot, viņš vairs nespēja. Viņš gulēja savā miklajā jumta istabā, kaulains, izdēdējis un ik stundas ceturksni kāšēja. Ārsts vīram gan bija parakstījis dažādas rūšu zāles un slimnieka papilddevu, bet ko nozīmē viena papilddeva ģimenei, kuŗas aizdara rocība izsīkusī. Slimniekam līdzās uz zilās segas kā parasti atradās grāmatas. Tās taču bija viņa mūža papildījums. Brižos, kad klepus nemocija, viņš pat slepeni priedējās, ka var slimot un līdz ar to palikt pie grāmatām. Viņa dvēsele tad iegrīma lasīšanas nirvānā. Viņš aizmirsa ir kaŗu, ir bēgļu gaitas, ir to, ka sievas rīcībā bija vairs tikai piecdesmit markas. Lasīšana kā teiksmains paklājs viņu aiznesa senajos laikmetos, un šo laikmetu elpa viņu reibināja kā opija dūmi. Lasot viņš aizmirsa ir ēdienu, ir dzērienu, un ja nobažījies sieva viņam neatgādinātu ēdienu reizes, viņš vienīgi gulētu un lasītu. Taču dzīvības gaitas iet savu Likteņa Licēja nosprausto ceļu, un tas pats notika arī ar Tālivaldi Vastalāvi. Kaut arī viņš nevēlējās tik drīz atveseloties, slimību organisms bija uzveicis.

Saule jo dienas kāpa augstāk. Piesaulē mājas galā, kur sienu apvija meža vīns, tā sildīja gluži ar vasaras siltumu. Vastalāvis

kundze, pametusi saimniecības darbus, gāja tur sēdēt un ņēma līdzī arī adiklu un lāpamo. Istabas krēslainība un zāļu smaka viņai derdzās. Zem pavasara debesīm viņa dažas stundas jutās brīva kā putns, kas izmucis krātiņam.

Un tai sestdienā, kad Lielpoķi savu pajumti tīrīja un berza, nesa uz ciema ceptuvi baltmaizes raušus un kūkas, Vastalāvis kundze iedomājās, ka arī Tālivaldi vajadzētu izvest piesaulē. Viņa saģērba vīru siltajā veļā, uzvilka tam mēteli, un vēstures maģistrs pēc sešu nedēļu gulēšanas nedrošiem soļiem nokāpa no krēslainās pašobeles un pacēla acis pret pasaules plašumu. Tālumā pletās līdzenās aplokainās ganības, kur vietām zaļumu vēl klāja pērnā kūla. Ceriņu un kastaņu pumpuri bija piebrieduši brūni, samtaini, daži jau bija atvēruši maigi zaļas jauno lapu spurgalas. Ābelēs svilpoja strazdi. Augstu gaisā lidoja jūras putni, kuŗus tur bija atnesusi vakarējā pavasara vētra.

Slimnieka sirds nervozi sita, rokas un kājas nespēkā tricēja. Taču saules labdabīgais iespaids arī viņa domas atgriezta pie dzīves un īstenības. Viņš nosēdās līdzās sievai uz dārza soliņa un sāka pārrunāt, ko iesākt, kad kļūs vesels. Kamēr Vācijā pastāv kaŗu krusta iekārta, viņam nebija cerības uz skolotāja vietu.

„Bet kā būtu, ja tu ietu pie dārznieka, tai vietā, ko rudenī piedāvāja? Vismaz darbs būs svaigā gaisā un arī mums atkristu kāda saknīte vai zaļums.“

„Tas nav aplams padoms. Rudenī biju ietiepīgs un atteicos. Šodien šī vieta ir varbūt mans glābiņš. Arī Volters saka: kopjiet dārzus un stādiet augļu kokus. Tas nomierina sirdi un uzmundrina garu. — Liekas; tas būs vienīgais prātīgais darbs, ko šajā iznīcības juklī var darīt.“

Vastalāvis ar savu sievu nerunāja daudz. Viņš bija no svaiga gaisa pārāk noguris un pārāk apmierināts, lai runātu. Taču viņa modās jauna apņemšanās. Viņš sāka visu no

jauna, kaut ticība nākotnei bija pārvērsta gruzos un cerība par atbrīvoto dzimteni likās gaistam kā migla.

Istenībā tā bija pirmā saulainā diena Tālvaldim Vastalāvim, ko viņš piedzīvoja zem Vācijas debesīm. Visu pārno rudeni un ziemu viņš bija šaudījis kā sikspārnis pa pakrēslu un pažobelēm. Tagad viņš bija iznācis saulē un atradis jaunu ceļu uz nākotni. Un todien pirmo reizi mūžā viņš palika neuzticīgs grāmatām. Viņš iemīga diendusas snaudā, neizlasījis nevienu nodaļu.

Protams, Vastalāvja kaimiņam Lielpoķim nākotnes apvāršņi vērās daudz plašāki. Šai sestdienā viņš bija paredzējis salaulāt savu vienīgo meitu ar leitnantu Valdi Bērzkalnu. Tas bija Lielpoķa turīgā kaimiņa dēls un tagad arī atradās Vācijā. Jaunieši jau vairākus gadus klusībā bija cerējušies un viesībās un sarīkojumos lakstojušies. Tagad, kad laudis izšķīrās dzelzceļa pietātnē un neviens vairs nevarēja pateikt, vai vēl kādreiz satiksies, viņi gribēja salautāties. Likās, ar to nodibinās ciešākas tuvības saites, par kuņģam arī ļauniem likteņiem nav varas.

Tevs sevišķi nemudināja meitu, turpretī māte bija citādās domās. Viņa teica: „Es jau, meit, tevi nespiežu, bet apdomā labi. Pēc kara vīriešu būs maz. Ja tu Valdi nepieturēsi, viņš nezina kur aizklīdis, un tu vari palikt tukšā. Ar vīriešiem tikpat kā ar pusaudžu kuceniem, ja nepiesien, mājās neturas.“

„Bet ja nu, māt, Valdis vairs nepārnāk?“ asarām acīs ierunājās Maruta.

„Tā nebūtu lielākā nelaime, kas cilvēku var piemeklēt. Tu būsi un paliksi virsnieka atraitne, un neviens tev nevarēs pārņemt, ka tu esi palikusi vecmeitās. Bet par Valdi daudz nebažījies. Redzi, kaš iet uz beigām un vai viņš kādu skrambiņu pa šo laiku ir mantojis? Valdis prot staigāt pa maliņu. Un kas viņam kait? Nē, tādu vīru tu lēti neda-būsi.“

Šajā brīdī istabā bija ienācis Lielpoķis. Māte ar meitu to nemaz nebija pamanījušas.

Viņa tuklā, sārtā seja bija izstiepusies gaŗa jo gaŗa un rokas nevarīgi nolaidušas gar sāniem.“

„Te nu bij!“ viņš bezcerīgi nopūtās. „Visu bagātību vajadzēs zemē aprakt.“

„Kādu bagātību? Vai tad ar kasti kas?“

„Noej lejā, tad redzēsi nerrastību. Speķis sasmacis, sadzeltējis, un vienā stūrī mušas iesplāvušas tārpus. Tā bija tava gudrība, ka vajag gulēt virsū. Man jau bija ļauna nojauta, kad tās lielās mušas sāka dauzīties pie rūtīm. Kad tikai neiesplauj — un darīts... Ko dosim kāzniekiem, ko pašī ēdīsim?“

„Nevar būt!“ iesaucās sieva un devās lejā, kur pagalmā aiz malkas šķūņa vīrs bija nonesis kastes pārcilāt. Pa gabalu jau varēja redzēt, ka ap gaļu sīc un riņķo mušas.

Lielpoķenei izskrēja tirpuļi caur kauliem. Pagalam, viss pagalam. Tārpu izlodātu speķi viņi neēdis, nav jau vēl badā. Kas tur naudiņas aizgājis postā! Protams, viņiem jau marku netrūka. Bija laba ceļa soma pilna. To vecais bija sazvejojis pa Berlīni, šurp un turp šoziem braukājot. Bet viens ceļa somas stūrītis bija čauganāks. Tur vēl bija vieta saviem pieciem, sešiem tūkstošiem. „Ak tētīt, kāda Sodoma“, Lielpoķene pie sevis nopūtās.

„Kur mēs, vecais, to apraksim? Tādu smirdoņu taču nevar istabā turēt?“

„Nez' vai rakt? Varbūt kaimiņi var izlietot. Šis pats, lūk, šodien sāka staigāt. Varbūt stiprāks kumoss vajadzīgs, kur sirdi piesiet. Tārpus nokasīsim, nomazgāsim, gan apēdis gardu muti, vēl paldies pateiks.“

„Vai aklš? Ko domās par mums? Izlaidīs valodas, ka mums tik gaļas, ka nezinām, kur likt. Nē, to tik nē. Kas nav sviedriem vaigā pelnījis, tam tādu Dieva dāvanu nevar dot. Aprakt un cauri. Mums ir bijis un mums būs, bet kas par tukšinieku piedzimis, tam par tukšinieku jānomirst.“

„Tā gan iznāk“, nevarīgi ierunājās citkārt izdarīgais tirgotājs. Pret sievas padomu

un valodu viņš nevarēja pretī stāties. „Tad jau jāņem lāpsta un tepat zem ābelēm . . .“

„Nu tikai, ko tur vairs gaidīt. Kas beigts, tas jāaprok. Sirds gan sāp, kad tāda mantiņa aiziet neziņā“, čukstēja Lielloķene.

Lielloķis tvēra lāpstu, bažīgi aplūkojās apkārt, vai neredz, un sāka rakt melno, trekno zemi. Viņš elšot pūšot izraka apmēram metru dziļo bedri. Pati izklāja to ar pērnajām ozola lapām un tad laulātais pāris ielaida tur tārpaino gaļas kasti. Tas viss notika ar tādu skubu un tik steidzīgi, lai tikai kāds šo darbu neatklātu. „Pasarg' Dievs no apgrēcības, ja kāds uzzina, ka Lielloķis Klausā Klausena dārzā apracis speķa kasti.“

Lai cik klusi un neuzkrītoši tirgotāju ģimene centās apglabāt sabojāto mantu, Vastalāvja kundze tomēr dzirdēja, kas tur notiek. Slimnieks svaigā gaisā bija iesnaudivs. Un tas arī bija labi — viņš kļuva pasargāts no jaunām nepatīkšanām. Sieva turpretim, vadoties no tīras ziņkārības, ielida malķas palieveni un pa spraugu redzēja visu, kas norisinājās ābeļu dārzā. „Kauns un negods“, viņa murmināja, „ja tādi kaimiņi.“ Viņu attiecības pēdējā laikā bija kļuvušas vēsākas, bet no šī brīža viņai šī ģimene derdzās. „Salašņi! Kovārņi!“ viņa izdvesa un ilgi pēc tam vēl nevarēja nomierināties.

Kad vieta bija nolīdzināta un pārklāta velēnām, Lielloķene novilka ar delnu gar valgajām acīm un devās ar skubu uz istabu. Nevarēja taču kavēties, ja vakarā meitas laulāšana. Kāpjot augšā savā pašobelē, viņa nodomāja — redz, cik taisnīgi tas Debesu tēvs rikojas. Pēc katrām lielām bēdām nāk prieks, un pēc prieka nāk bēdas, un kādreiz sakrīt abi kopā vienā dienā, kad tu cilvēks nezini, kuŗu ņemt pirmo. Ak tu pasaulīt, pasaulīt! Viņai sēkoja vīrs galvu nodūris.

Par spīti bēdīgajam notikumam ar gaļas kasti, Lielloķu ģimenē tovakar tomēr gāja omulīgi un pat drusku vairāk. Pēc salaulāšanas tuvajā pilsētīnā, jaunais pāris brauca uz vecāku mītni baudīt kāzu mielastu. Jaunajam leitnantam bija līdzī pāris draugu, no

netālās apkārtnes bija atbraukušas Lielloķa un Lielloķenes māsiņas un Marutas draudzenes.

Kad svinību mielasts jau bija sācies un uz jaunā pāra veselībām bija izdzerts pirmais lējums un noskandināts, pie Lielloķu istabas durvīm kāds pieklauvēja. Mājas tēvs steidzās atvērt un kā par brīnumu ieraudzīja birģermeistaru, tērpušos dzeltenā uniformā. Lielloķis pirms pāris nedēļām bija it kā jokodamies uzaicinājis, ka meita precoties, lai nākot talkā nodzert kāzu mielastu. Latvijas degvīnu birģermeistars visa gaŗu ziemu jau šad tad bija dabūjis, un tas nedeva viņam miera. Velnišķīgs dzēriens, stiprs un gards, un šo gardumu baudīt viņš bija tagad ieradies.

Gaismai austot Lielloķene iedomājās, ka viņa nav pacienājusi savus nabaga kaimiņus kāzu gardumiem. Viņa uzlika uz liela šķīvja tītara stilbu, kūkas, cepeša gabalu, tiem apkārt pa latviešu gaumei ceptus speķa rausus un biezpiena plāceņus. Piedevām paņēma līdzī pudeli vīna.

Ieskurbusē kaimiņiene ilgi klauvēja pie Vastalāvja durvīm pašobeles otrā galā, kamēr tās pavērās. Uz sliekšņa stāvēja pati naktskreklā.

„Te būs cienestam no jaunā pāra!“ Lielloķene sniedza šķīvi, bet neviena roka nesniedzās pretim to saņemt. „Nemiet taču, man smagi turēt“, sauca devēja, tomēr velti.

Aiz sliekšņa sievietē naktskreklā vēsi atrunājās: „Paldies, kundze, vakariņas esam paēduši, bet brokastīm par agru. Noglabājiet zem ābeles“, un viņa spēji aizvēra durvis un pieslēdza.

„Izokšķerējusi, zebiekste“, Lielloķene nošņācās un dūsmās trieca cienesta šķīvi un pudeli pret grīdu, uz papēža apgriezās, izspārdīja lauskas, aizspindza kā lapsene.

Kāzas turpinājās otrā dienā līdz pusdienai, kad jaunajam vīram, pienākumu sauktam, vajadzēja pamest sievu, liksmos dzīrotājus, laipno sievas tēva pajumti un sēsties pārpildītā vilcienā, lai dotos uz austrumiem. Viņa vienība bija nozīmēta dē-

kainam braucienam pa nedrošo jūras ceļu uz Kurzemi.

Kurzeme — šis vārds toreiz bija kā degošs ērkšķu krūms, kas liesmoja un nevarēja sadegt. Arī leitnants Bērzkalns, nepiederēdams pie ugunsliņijas virsniekiem, juta zināmu lepnumu, ka varēs spret kāju uz latviešu zemes, kas kā dīvaina klints stāvēja vispārēja sabrukuma juklī.

3.

Pagāja vēl dažas nedēļas, pagāja mēnesis, un no rietumiem, pamali ducinādami, brauca arvienu tuvāk sabiedroto tanki. Fronte uguņoja jau kaut kur aiz Hamburgas pie Elbas. Latviešu bēgļi Ziemeļvācijā pārdzīvoja savādu neziņu un satraukumu. Viss, kas bija klusībā cerēts miglainajos rudens mēnešos, tagad likās tuvu piepildīšanās brīdim. Stāstīja vispretrunīgākās baumas, bet viss gāja savu vienmērīgo un nenovēršamo gaitu.

Sievu, mūsu un līgavu acīs pavidēja asaras, kad kļuva zināms, ka Kurzemes cietoksnis padevies bez noteikumiem. Un Kurzemē taču atradās arī Liellopa znots. Marutas kundze veselu nedēļu pēc kapitulācijas vēsts staigāja sasarkušām acīm. Taču rīta rasa un jaunu sievu asaras žūst ātri. Turklāt vēl palika cerība, ka varbūt Valdis Bērzkalns nokļuvis Zviedrijā. Visi tak neaizgāja bojā, vismaz uz vietas nepadevās. Varbūt viņi pat cīnās...

Kad sabrauca uzvarētāju tanki, jaunā sieva jau ar īsti sievišķīgu labpatiku apbrīvoja zaļi tērptos sportiski rūdītos karavīrus un nožēloja, kamdēļ kāzas nodzertas pāris mēnešus par agru.

Taču notikušo neviens vairs nevar pārvērst par nenotikušo. To zināja arī Marutas kundze. Viņa bija nevien jauna sieva, bet arī jauna māte.

Arī Liellopa kungam šajās dienās nebija laika nodoties patriotiskām sērām un nopūtām. Viņam atklājās neiedomājamas izredzes. Viņš skrēja, brauca, pirka un pār-

deva, mija. Visur mētājās tik daudz nevienam nepiederošu mantu. Kaŗa noliktavām vērās durvis un varēja ņemt katrs, kam nav slinkums. Tikai glēvulis un plānprātīgš tagad sēdētu dikā. Un tiešām, Liellopa rocība vairojās. Mantu kalns Klauša Klausena paŗobelē auga augumā. Protams, to visu nevarēja pievest ar pajūgu. Liellopa kungam tagad bija smagā mašīna, uz kuŗas motora lepmi rotājās Latvijas krāsas. Viņam bija mašīna un ūofers un sakari ar visām latviešu apkārtnes komitejām, kas bija izaugušas kā sēnes pēc lietus. Dzīvot varēja arī tā, kaut ziņas par nākotni bija neskaideras.

Kādu dienu Liellops tomēr atbrauca mājās neparasti agri, saŗukstējās ilgi ar sievu un meitu un tad, ūoferim piepalīdzot, sāka kraut mantas vezumā. Viņš aizveda vienu kravu, pēc pāris stundām atgriezās un aizveda pēdējo bagātību.

Maģistrs Vastalāvis ar savu sievu un dēlu vēroja un brīnījās, kas īsti notiek. Viņš nekā nesaprata. Vai Liellops būtu pieteicies līdzī citiem padomijas pilsoņiem atgriezties? Nē, tas Liellops ir prātā nenāca. Viņš tikai klusiņām bija izdibinājis, ka tuvākā pilsētiņā, 20 km no turienes, pēc krievu strādnieku aizbraukšanas, atbrīvojas nometne, kuŗā angļu iestādes uzņēmot arī latviešus, dodot tiem nevien uzturu, bet piedevām vēl Sarkanā krusta paciņas ar sveŗzemju konserviem un medaini smarzojošām angļu cigaretēm.

Protams, latviešu nometnes dibināšana nebija nekāds noslēpums, tur var braukt visi un gūt patvērumu un atpūtu. Taču Liellops negribēja izpaust šo noslēpumu kaimiņiem. Lai Dievs viņus sargā no šādas pļāpības. Klusi, piesardzīgi un uz pirkstu galiem viņi nonesa mantas no Klauša Klausena paŗobeles, un kad viss bija smagā mašīnā, neatvadoties aizbrauca. Ceļš vien nokūpēja... Mājas saimnieks, sikais, kārnais Klausens, klusībā priedējās, ka māja tīra no latviešu salaŗņām. „Viens jau bija projām, kaut otrs

ātrāk kustētos.“ Lielloķis saimniekam nekā noteikta nebija stāstījis, taču tas bija dabūjis patiesību zināt no Lielloķa šoferļa. Šoferis, uz pārceļšanos iebaudījis dažas lāsītes degvīna, bija kļuvis valodīgāks nekā piedienētu būt. Turklāt, lai pakaitinātu vācieti, šoferis bija izlielījis, ka viņiem turpmāk būšot tāda dzīve kā amerikāņu miljonāriem. Ešana, dzeršana līdz apnikumam... Ne pašiem jāvārot, ne jācepjot, ne istabas jāslaukot, ne veļa jāmazgājot, to visu izdarīšot kara gūstekņi.

Nē, tā bija tiešām traka lieta. Klausus Klausens to nevarēja saprast. Viņš kasija savu sarkanmataino pakausi un prātoja, kā pasaules klaidoņiem var parādīt tādu godu. Lai gūtu lielāku skaidrību, saimnieks devās pie otra īrnieka.

Vastalāvja kungs kā parasti sēdēja pie atvērta loga un lasīja. Kundze, gatavojot vakariņas, grabinājās ap traukiem. Klausens padeva labvakaru un, sliksni pārkāpis, vaicāja:

„Vai tad jūs nemaz nedomājat braukt?“

„Kur lai mēs brauktu“, brīnījās maģistrs.

„Jūs nekā nezināt? Lielloķa kungs šodien aizbrauca uz nometni, tur esot dzīve kā brīvkungam“, un Klausens minēja pilsētiņu un ielu.

Nē, to Vastalāvis nezināja. Viņš tikai raustīja plecus: „Tā, tas ir kas jauns!“

Tagad saimnieks saņēmas un stāstīja visu pēc kārtas, un lika vēl klāt un izpušķoja, lai intriģētu īrnieku, lai tiktu no tā drīzāk vaļā. Viņam vispār nepatika, ka mājās bija svešas acis un sveši solī. Vastalāvja kundze nolaida rokas un klausījās izplestām acīm. Sirds aiz dūsmām viņai vai plīsa. Lūk, tādi ir lātviēši. Paši brauc, kur piens un medus tek, bet citiem ne vārda. Viņa bija dzirdējusi līdzīgas lietas par krieviem un poļiem, ka tie saņemot pus kilo gaļas un pus mārciņas sviesta dienā. Nē, nē, tie nebija meli, ko pauda Klausus Klausens. Tā ir brēcoša patiesība. Kamēr vīrs vēl prātoja pie sevis, kā ziņu pārbaudīt, kā doties turp izlūku gā-

ijenā, Vastalāvja kundze izšķīrās uz vietas. „Mēs arī brauksim, brauksim Lielloķiem par spīti.“

Klausus Klausens smīnēja un burzīja zilgano platmali. Viņš savu bija panācis. Vēl maza uzpurēšanās, un māja būs brīva.

„Maģistra kungs“, viņš teica, „ja jums grūtības ar transportu, palīdzēšu. Tagad tādi laiki. Cilvēkam jābūt izpalīdzīgam un labam. Zirgi gan rīt abi aizņemti, bet raibā govīs arvien ir jūsu rīcībā. Viņa velk tikpat kā zirgs. Kalps aizbrauks līdzī, palīdzēs izkravāties un atbrauks pajūgu atpakaļ. Es jūs tišām nemudinu, tikai jāaizrāda, ja gribat braukt, tad dariet to rīt, jo parīt nevarēšu palīdzēt. Sākas lauku darbi un kalps būs, aizņemts.“

„Paldies, Klausena kungs, paldies.“ Maģistra kundzei acis iemirdzējās. Kas to būtu cerējis, ka šis krama vīrs ar sarkaniem matiem būs tik labsirdīgs. Vastalāvis piecēlās, sirsniņi kratīja saimnieka roku un teica:

„Mēs nekad neaizmirsīsim laipnību. Mēs brauksim, protams, jau rīt agri, lai pajūgs tiek laikus atpakaļ. Mēs jau drusku zinājām par nometni, tikai baidījāmies prasīt jums pajūgu. Jūs tiešām esat cildens cilvēks.“

Klausens vairs nevēlējās klausīties glaimus. Viņš labi zināja, ka šajā rīcībā nekā cildena nav. Viņš nokāsējās, teica ar labu nakti un aizgāja, piekodinot: „Tā tad rīt — piecos.“

Tas bija kā akmens skudru saimē, kā pērkona spēriens no skaidrām debesīm. Vastalāvja ģimene tovarak ilgi saiņoja un kārtoja savas mantas. Izņemot grāmatas, daudz vairs nebij palicis pāri no līdzatvestās bagātības. Kundzes drēbes un kažoks iztirgoti un iemainīti pret aizdaru, veļas vairums mazgātavā nozagts.

„Bet ja nu tā ir tikai ģeķošanās, ko saimnieks stāsta, lai dabūtu mūs drīzāk uz lielceļa?“ ieminējās maģistrs, atsēzdamies uz mantu kastes.

„Ģeķību dēļ Lielloķis gan neskrietu kā

apdedzis“, atcirta kundze un pagrieza vīram muguru.

Ar to tad arī visas ģimenes pārrunas par braukšanu uz nometni bija izbeigtas.

Nākošā rītā, saulei austot, pa šoseju pretim pilsētiņai virzījās Klause Klausena rati, kuņus vilka raibā gov. Maģistra kundze ar dēlu snauda, ietinušies segās. Viņš pats baudīja burvīgo sējas laika ritu. Zemes atmoda taču visās zemēs ir vienāda. Tā ir pacilājoša un burvīga. Klaiģāja ķīvītes, trallināja cīruļi. Tālumi bija izklāti zilganu miglojumu. Vējš no jūras nāca valgs, bet silts.

Pusdienas laikā raibās gov vilktais pajūgs piebrauca pie dzeloņu stiepulēm iežogotas nometnes. Vārti bija plaši vaļā. Ap papi apšūtām barakām staigāja bezdarbībā bārdaini vīri un sievas katūna košos brunčos. Tie bija vēl krievi.

Bet kas tad tas? Nometnes pagalma vidū stāvēja liela mantu kaudze un uz tās sēdēja Lielpoķis un kūpināja cigareti. Turpat zemē pie mantām likņājās pati.

„Skaties, šie arī tik vien tālu tikuši!“

Vastalāvja kundze piegrūda vīram pie sāniem. Viņa veikli izlēca no pajūga un devās pirmā pie kādreizējās kaimiņienes:

„Laba dieniņa, jūs vēl tepat, domāju, būsit Amerikā“, Vastalāvja kundze zobgalīgi teica.

Šo sastapšanos vismazāk gaidījusi, Lielpoķene nolaida acis, nosarka un nomurmīnāja:

„Krāpj cilvēkus. Saka, lai brauc, bet, kad ierodas, vietas aizņemas krieviem. Tie kurnot par mājās braukšanu. Turklāt tais barakās esot blaktis.“

„Tā jau ir, kur tie ātrie tikuši!“

„Pasteidzāties, mīļā, pasteidzāties, bet kraujiet, mīļā, savas mantiņas tepat līdzās. Meita aizgāja uz pilsētu, vēl jau šī nakts tepat būs jānojāno!“ nopūtās Lielpoķene.

Lielpoķis pa to laiku bija piegājis pie maģistra un piedāvāja tam cigareti, bet Klausena kalps ar skubu atbrīvoja pajūgu no bēgļu mantām, lai dotos mājup. Viņš savu cildeno pienākumu bija izpildījis.

Ludis Bērziņš

TRIMDĀ

Korālis

Dievs, dod mums tavu slāvu paust,
Kad bēdu bedrē grimstam:
Ar tevi tumsā gaisma aust,
Ar tevi nāvē dzimstam.

Kad uzgulst slogs, nāc palīgā,
Ka tas mūs nenospiestu;
Dod, ka mēs tavā tuvumā
Ir bēdas labprāt ciestu.

Mēs zinām gan, vēl diena nāks,
Kas ļauno varu klievēs;
Ne sals, ne tumsa rozēs māks,
Kas Dieva dārzā ziedēs.

Dod arī man, ka dārzā šai
Es sakņojos un augu
Un cauri dienai pelēkai
Uz tavu sauli raugu.

Dod mums pie tevis turēties,
Kad klīstam svešā malā,
Jo dzīvs arvien vēl vecais Dievs,
Un dienas vēl nav galā.

MANAS ATMIŅAS PAR FRICI BĀRDU

Tērbatā 1917. g. vasarā notika latviešu izglītības darbinieku kongress. Rīga toreiz jau ilgāku laiku atradās piefrontes joslā un plašos apmēros jau bija evakuēta. Tā paša gada septembrī to jau ieņēma vācieši. Liela mūsu tautas daļa jau kopš 1915. gada atradās bēgļu gaitās. Pēterpilī, Maskavā un citās vietās, to starpā arī Tērbatā, bija izveidojušies lielāki latviešu bēgļu centri. Visur bija attīstījusies rosīga kultūras darbība. Latvieši pirmo reiz paši plašākā mērā bija kļuvuši par skolu dzīves noteicējiem. Sākot ar 1917. g. revolūciju visus savilņoja viena doma — par latviešu tautas pašnoteikšanās tiesībām.

Raksturīgs mūsu tautas mentālītai bija apstākļi, ka ļoti redzamā vietā izvirzījās izglītības problēma. Arī Tērbatas kongresa degpunktā stāvēja jautājums par brīvai Latvijai piemērotas skolu sistēmas radīšanu, sākot ar bērnu dārzu un beidzot ar augstskolu.

Domās par vakareiopiskas skolu un izglītības sistēmas izveidošanu sapratās visi kongresa dalībnieki bez politisku virzienu izšķirības. Bet citādi tas bija, tikko pārrunu degpunktā ievirzījās mācības programmas, t. i. satura jautājumi. Te grūti bija noslēpt pastāvošās pretešķības: vienā pusē — jaunais Marksa evaņģēlijs (kaut arī „stingri ticīgo“, varbūt, nebija pārāk daudz), otrā — ideālistiskā izglītības un kultūras jēdzienu izpratne, kuŗas aizstāvji visu skolu sistēmu un mācības programmu vēlējās redzēt caur-austu ar ideālistisku, augstākās normās un vērtībās pamatotu nacionālu ētosu. Latviešu jaunā intelliģence bija nonākusi pasaules uzskatu krustceļos, un ar šo apstākli laikam būs izskaidrojams, ka no 5 kongresa dienām veselas trīs tika veltītas pasaules uzskatu pamatjautājumiem. Pārrunas par šiem jautājumiem izvērtās sevī ciņā par un pret reliģiju (!) Konkrētu iemeslu šīm debatēm de-

va šķietami tik nevainīgais jautājums par ticības mācības vietu skolu programmās. Galvenais referāts šinī jautājumā bija piekritis man, toreiz vēl jaunam Tērbatas teoloģijas fakultātes docentam. Korreferātu sniedza K. Dēķens. Viedoklis, kuŗu aizstāvēju, raksturojams vārdiem: nedogmatiska reliģijas mācība ciešā saskarē ar ētiskiem dzīves jautājumiem no vienas un klasiskās svētās literatūras (bībeles) vielu no otras puses. Izraisījās nepieredzēti asas debātes. Opozīcija sūtīja katedrā savus spēcīgākos runātājus. Pozīcijas vājā puse bija tā, ka liela daļa reliģijas draugu vairāk aizstāvēja čaulu nekā kodolu. Netrūka lētu, pat demagoģisku paņēmienu lietotāju un cienītāju. Tikai samērā nedaudzi runātāji prata problēmu tvert tās dziļumā, paceļot uz brīdi diskusiju augstākā līmeni. Pēdējo starpā manu uzmanību sevišķi saistīja Fricis Bārda, kas kongresā piedalījās kā viens no Rīgas skolotāju delegātiem, un viņu šeit redzēju pirmo reizi. Bārdas runa izcēlās ar savu kluso, bet dziļo dvēseliskumu, kuŗam jebkādi lēti ārējas dabas paņēmieni bija absolūti sveši. Katrs teikums liecināja, ka runātājam pārrunājamais priekšmets ir viņa iekšējās pasaules neatņemama sastāvdaļa, ka lielais dievišķais Noslēpums viņa dvēselei ir svēts. Ietrīsējās tādas kā skumjas par to, ka kņada ap dzīves gaļas podiem tūkstošus padara aklus pret lielo Mistēriju. Tomēr naīvi būtu domāt, ka šī kņada dievišķai patiesībai varētu atņemt kaut mazumu no viņas majestātes. Pārāk laikmetiskiem ūdeņiem nevarīgi jāsašķīst pret to klinti, kas ir, bija un būs, un pāri viendienas parādībām mūžam pacelsies Tas, kas ir lielāks par visu. Ir tāpēc bīstami rakt reliģijai kapu, jo atmoda no šīs psihozes var būt rūgta un var nākt par vēlu.

Bārdas vārdus vairs nespēju citēt burtiski, bet atmiņā palicis to galvenais kodols. Bet

kā jau tādos gadījumos mēdz būt, lielāku iespaidu uz dalībnieku vairumu acīm redzot atstāja dienas skaļie saukļi, un balsojot kongress, kaut gan ar visai nelielu majoritāti, pieņēma tezi, ka reliģijai skolu programmā nav vietas. Rezolūcijā dokumentējās laikmetisko strāvu uzvara pār mūžīgo un vienreizējo. Bet Fricis Bārda parādījās kā tas, kas viņš bija, kā tāds, kas kaut ko zina par dzīves un pasaules dziļāko mistēriju („Kas iraid šī dzīve, ko dzīvoju es Pret dzīvi, kas ilgās man dvašo...“). Tādiem nav svarīgi, ko domā katrreizējais, mainīgais vairākums, bet gan pati esība.

Drīz pēc kongresa, no kuŗa šķiros ar diezgan dziļu depresiju, saņēmu no Bārdas vēstuli. Viņa spriedums par sanāksmes rezultātiem zināmā mērā atšķirās no manējā. Viņš bija sagaidījis vēl daudz spilgtāku kvantitātes pārsvaru pār kvalitāti un bija taīs domās, ka, neraugoties uz balsojuma rezultātu, faktisko uzvaru klātesošos guvis gars. Viņa gala slēdziens, ja nemaldos bija: mēs (t. i. ideālistiski noskaņotā grupa) esam uz pareiza ceļa. No reliģijas jānotīra vēstures gaitā pielipušie putekļi un sārņi, jāpārvar nedzīvais burts u. t. t., bet svētā liesma jākopj tiem, kas spēj īsti priesteri būt.

1918. g. pavasarī vācu okupācijai tika pakļauta arī Vidzeme un Igaunija. Es zaudēju savu darba vietu Tērbatas universitātē un paliku neziņā, ko nu tālāk iesākt. Kritiskā brīdī saņēmu Rīgas Izglīt. biedrības aicinājumu uzņemties L. J. B. pirmās latviešu vidusskolas (dib. 1916. g.) direktora pienākumus. Kā vēlāk dzirdēju, šis uzaicinājums nācis ne bez Fr. Bārdas līdzdalības. Tomēr, augustā uz Rīgu pārnākot, Bārdu tur priekšā neatradu: viņš tai brīdī darbojās Valmierā, kur bija turienes L. Izgl. biedrības nodaļas un Valmieras pirmās latviešu vidusskolas dibināšanas galvenais iniciators. Tomēr drīz Rīga Bārdu aicināja atpakaļ, kur viņš mums likās neaizstājams; viņš arī nāca, lai no jauna ieņemtu latviešu valodas un literatūras skolotāja vietu minētā vidussko-

lā. Visu rudeni mēs kā kollēgas strādājām kopā vienu darbu. Skola toreiz strauji auga plašumā. Daudzi svarīgi audzināšanas jautājumi nodarbināja skolotāju saimi. Bārda to atrisināšanā ņēma dzīvu dalību, kaut arī savā īpatnējā klusajā un atturīgajā veidā. Tomēr viņa padomi bija aizvien dziļi pārdomāti un vērtīgi. Tā, piem., es atceros viņa visai saturīgo runu kādā paidagogu padomes sēdē — dalībnieku skaits bija ap 40 — 50 — kuŗā bija jāizšķir jautājums, kādu vietu vidusskolas dzīvē ierādīt sportam.

Pienāca 18. novembris. Vēsturiskā pēcpusdienas sēdē Nac. teātra telpās kā liecinieki piedalījās visi toreiz Rīgā esošie redzamākie latviešu intelīģences pārstāvji. Mēs kopā ar Fr. Bārdu un dažiem citiem skolas kollēgām sēdējām pirmajā balkonā pretim skatuvei. Kad Latvijas valsts bija proklamēta, Bārda man teica: vai viss tas nav sapnis? Nupat mums bija vienīgi pagasti ar pagasta vecākiem, un tagad — sava valsts ar saviem ministriem un prezidentu...

Bārda ļoti bieži bija mazrunīgs. Varbūt pēdējos viņa dzīves mēnešos pie tā zināmā mērā bija vainīga arī viņa progresējošā slimība. Viņa sejas krāsa kļuva dzeltenāka. Sāpju grumbas lūpu kaktos iezīmējās redzamāk. Tādos apstākļos nebija nekāds brīnums, ka starp viņu un darba biedriem radās zināma distances izjūta, kas neļāva atīstīties pārāk biedriskam tuvumam, kas citādi mēdz būt parasts vienas profesijas darbinieku starpā, ja tie cits citā saskata sev līdzīgus. Bārdas personība likās sevī glabājam kādu dziļu noslēpumu. Vārdi, kas citu mutē liktos, varbūt, ikdienišķi, sarunā ar viņu brīžiem ieguva citu, dziļāku nozīmi. Tāpat klusuma brīži, pārtraukumi, kas iestājās sarunā, pusteikti teikumi bieži likās glabājam sevī kaut kādu kļu mistēriju vai neuzmināmu mīklu. To pašu izjutuši arī viņa skolnieki, kā tas, piemēram, izriet no skolnieku atmiņu rakstīņiem par savām skolas gaitām bij. L. Izglītības biedrības reālģimnazijā, vēlākajā Rīgas pilsētas II ģim-

nazijā. Man palicis prātā kāds rakstiņš ar virsrakstu: „Ko tu gribēji teikt, mīlais skolotāj?” Tanī rakstītājs atceras kādu stundu, kuŗā Bārda devis savu vērtējumu par skolnieku literārajiem mēģinājumiem vai arī domrakstiem. Sācis dot savu spriedumu par jaunā autora rakstu, Bārda iesākto teicienu aprāvis, neizteicis spriedumu līdz galam. Nepabeigtais teikums minētajam skolniekam kļuvis par iemīlotā, varbūt pat dievinātā audzinātāja — dzejnieka pēdējo atvadu vārdu, un to vēl ilgi moca jautājums: ko tu man vēl gribēji teikt, mīlais skolotāj?

Tomēr, netrūka arī gadījumu, sevišķi divatā esot, kad Bārdas runa atraisījās un kļuva īsti dzīva. No mūsu sarunām atceros vienu otru pārrunu par reliģijas, filozofijas un parapsīholoģijas jautājumiem. Filozofiskā interese Bārdam aizvien bijusi dzīva. Jaunkantisms, ar kuŗu viņš bija pamatīgi iepazīnies, viņu apmierināja tikai pa daļai. To, ko tas viņam nav spējis sniegt, viņš teicās atradis Bergsona filozofijā. Viņš no savas dzīves mēdza stāstīt daudz gadījumu, kad intuīcijā viņam atvērušies daudz dziļāki atziņas avoti nekā kailā ārējā pieredzē un diskursīvā domāšanā. Pēdējā mūža posmā viņu, kā jau teicu, saistīja parapsīholoģiskas problēmas, kas labi harmonēja ar viņa tieksmi visur saskatīt kaut ko noslēpumaini — nozīmīgu.

Ziemsvētkiem un jaunam gadam nākot, dzejnieka veselības stāvoklis pasliktinājās. Gada pirmajos mēnešos, kad bolševisms sāka graut mūsu nesen nodibināto skolas dzīvi un kārtību, viņu neatceros vairs redzējis skolotāju saimē. Garīgā dzīve Rīgā tā kā apdzisa. Daudzi tās nesēji kopā ar pagaidu valdību un brīvprātīgo rotām bija atstājuši Rīgu un atradās Kurzemē. Rīgā, līdztekus garīgai depresijai, pacēla galvu vēl kāds cits spoks — bada rēgs. Reiz Bārda, kas toreiz dzīvoja Pīpiņa namā, Ģertrūdes ielā, kādā no augšstāva dzīvokļiem, kādu dienu lika mani ataicināt pie sevis. Viņš gulēja gultā ar stipri augstu temperātūru un sāpēm. To-

mēr acinājuma iemesls nebija slimība, bet kas cits: viņam pa kluso pusi no Pociema Rumbiņām esot atvesti rudzu milti. Viņš zinot, ka arī man kāds mazums noderēšot. Nezinu, vai tas bija toreiz, vai arī kādā citā reizē, kad viņš man stāstīja, ka kāds sapnis, kas viņam gada sākumā bijis, sākot piepildīties. Miris viņa vecākais brālis. Tagad esot viņa kārtā.

Nojauta piepildījās. Slimības stāvoklis pasliktinājās. Mājās notika vēl cita nelaime. Bārdas kundzei mājās neesot un pašam Bārdam gultā gulot, viņa zēns virtuvē bija ar verdošu ūdeni noplaucējies . . .

Bārdu pārveda uz I pilsētas slimnīcu. Cik atceros, par viņu bez kundzes ļoti rūpējās viņa brālis Antons.

Bija pienācis marta sākums. Rīgā, neraugoties uz ārkārtīgi grūtajiem pārtikas un citiem dzīves apstākļiem, tomēr kultūras dzīve nebija pilnīgi mirusi. Nacionālā teātra telpās turpinājās jaundibinātā Latvijas operas ansambļa uzvedumi. Viens no reperetuāra gabaliem bija *Skrejošais holandiešis*. Friča brālis Antons 13. marta vakarā uz brīdi bija atrāvis no slimnieka gultas un, lai mazliet atgūtu elpu, aizgājis uz *Skrejošā holandieša* izrādi. Skrejošā holandieša ārijā klausoties, viņam pēkšņi uzmākusies neatvairāma doma, ka jāatstāj teātris un jādodas pie brāļa. Viņš, sekodams baigajai nojautai, tūlīt aizgājis un minūtes 15 vēlāk bijis jau slimnīcā. Kopēja viņam nākusi pretim, lai pastāstītu, ka brāļa vairs nav. Priekš 15 minūtēm tas slēdzis savas acis uz mūžu.

Pāris dienas vēlāk, šķiet, 15. martā kluso dzejnieku ar skumju pilnajiem sejas vaibstiem samērā neliels Rīgas latviešu inteliģences pulciņš no I pilsētas slimnīcas kapličas izvadīja pēdējā gaitā uz dzejnieka dzimto māju pusi. Iemīlotā audzinātāja šķirstu nesa ģimnazijas abiturientu klases audzēkņi, to starpā M. Vētra, A. Māļītis u. c., līdz vecajiem Aleksandra vārtiem. Zārku greznojā liels lauru vaiņags, zem kuŗa tumšzaļajām lapām bija paslēptas toreiz stingri noliegtās

sarkan-balt-sarkanās krāsas. Pie Biķernieku meža rakstnieku sagaidīja parastās lauku ragavas, lai to aizvestu mājup uz iemīļotajām Rumbiņām. Nedaudz dienas vēlāk viņu guldīja Umurgas draudzes kapos. Izvadot, laikam pirmo reiz, dziedāta paša Bārdas sacerētā korāļveidīgā dziesma: „Kad mana

dvēse šķirsies No dziesmu lejas šīs ...“ kas pēc tam tik bieži atskanējusi sēru brīžos. Bet domās uz brīdi pārceļoties Umurgas kapu kalniņā, nevilšus jāatkārto kādi citi mūsu dzejnieka vārdi: „Vaicāju saulītei vakarā norietot: Kad nāksi atkal? ... Citu rīt, citu rīt.“

Edwards Zicāns

SPIEKIS

*Es izdzīts svešniecības ceļu eju,
Aiz maniis sadeg viss, kas gados krāts;
Pie bērza ceļa malā spiežu seju,
Pie balta bērza — gurums mani māc.*

*Es bērzu lūdzu: noliec savu zaru,
Kas vējiem spītē tavā kuplumā,
Lai ceļa spieķi darināt es varu,
Kas mani vadīs tālā svēšumā.*

*Kad baigās tekās vientulis es iešu,
Būs sausais spieķis vienīgais mans draugs,
Tam stāstāšu, ko mīlu es, ko ciešu,
Kas nīstams bij, kas cildināms un jāukes.*

*Kad dzimteni es atkal atradīšu
Un Lielaīs valdnieks miera stundu sauks,
Uz drupām sauso spieķi iestādīšu,
Tas zaļos atkal, nāisīsies un plankes.*

Zinaīda Lazda

DĪVAINĀIS

*Kāds runāja tikko — tu atsaucies
Un skaties — nava, neviena.
Tu atveri acis, tu pamosties —
Un tevi jau viņ tava diena.*

*Kāds gāja gažām — tev pieskārās —
Tu izstiep roku — neviena.
Stāv augstu saule — bet dūmakās
Tinas tāle un tava diena.*

*Kāds vizēja krēslā — tu apstājies —
Un pēkšņi izirst kā siena.
No kā bijī šķīries — tu satiecies —
Un galā ir tava diena.*

PROF. DR. THEOL. EDUARDS ZICĀNS

Miršana atgādina laika straumes tecējuma ātrumu un modina atmiņas. Liekas vēl nebūt tik sen Universitātes Vecās ēkas koridoros un Teoloģijas fakultātes auditorijās bija redzams aizgājēja plecīgais stāvs ar beidzamā laikā balto matu kroni. Tas kontrastēja ar iesārto, vasarās Līgatnes laukos krietni iedegušo seju un katrs, kas profesoru satika pirmo reizi, varēja spriest, ka pretimnācējs pieder kultūras darbinieku saimei. Vienīgi grūti spriest bija pavirši pazīstamajam, kurai šaurākai kultūras darbinieku grupai to pieskaitīt? Vai mūziķiem? Kaut kas — varbūt matu kuplums uz to norādīja. Varbūt dzejnieks un rakstnieks? Augstā piere, galvas kausa forma un vērotājas tēraudzilās acis liktu tā domāt. Varbūt mācītājs? To domu atraidītu dzīvā racionālā ieskaņa sarunā, tās tonis, kustības, tērps un dažas līnijas vaibstos. Ieinteresētais svešais vērotājs savu neziņu apmierinātu vislabāk ar formulu: „skolotājs“. Tikai arī te tas justu zināmu formulējuma nepilnību — kaut kas neatrisināms paliktu. Un tā arī mēdz būt — kaut kas personīgs un neatrisināms paliek ikvienā personībā. Tipoloģija ir relatīva.

Vispirms: Ed. Zicāns bija kultūras darbinieks. No skolas gaitām, cauri skolotāju semināram līdz pat beidzamajam sastapšanās brīdim — svešumā viņu ir spārnojusi viena doma: izglītība! Ar tādu intensitāti, ka šīs alkas viņu pašu ir nemitīgi dzinušas tālāk uz priekšu un rāvušas citus līdz. „Mums cita spēka nav, kā zināšanas un izglītība“, — bija profesora vārdi sarunas gadījumā ar UNRRA's virsnieku, izglītības pārzini Erlangenas universitātē, kad lūdza studējošo koeficientu palielināt baltu tautām un dot iespēju studēt arī jauniem vidusskolas absolventiem. Mūža vakarā šī atziņa parādījās kultūras vēstures un no tās diktētā izglītības politikas perspektīvē. Bet dzīves rītā un sa-

mērā garā izglītošanās posmā vēlākais profesors un pirmais teoloģijas mācības spēks no pašas mūsu Universitātes absolventu saimes to bija pieredzējis un pārdzīvojis kā personīgās dzīves patiesību. Neesmu dzirdējis nekādu nopūtu par darāmā darba grūtībām, nedz arī stāstu par pieliktajām pūlēm. Un tomēr aizgājējs nāca taču arī no „zemes kārtas“, un pelēkie vadmalas svārkī bija arī viņa studiju laika tērps. Izglītībā atrodamās vērtības viņš nedaudzināja vārdiem, bet ar *humānistiskā ideālismu* apgarots centās tās apliecināt, kur un kā vien to spēja.

Visciešā sakarā ar teikto stāv kultūras vērtējums. Varam teikt: nelaiķis bija dārznieks, skolotājs (no semināra laikiem līdz pašam mūža vakaram), mūzikas cienītājs un izpildītājs, dzejas draugs un vērtētājs, literatūras vēsturnieks un zinātnieks — teologs. Dažādos laikmetos un līdztekus vairākām mūžam vienlaicīgi tas ir kalpojis. Tuvi viņam bija nacionālo kultūru pirmsākuma laikmeti — latvju dainas, Edda, Israēla literatūras pirmatnējie posmi, un tad atkal kultūras pilnā briedumā liecības — latv. literatūrā Poruks, Bārda, vācu literatūrā Gēte (Goethe) — Israēla literatūrā — psalmi. Klasicismā ieauga — laikam ne bez idejiskas ierosmes no tēva — viņa dēls Paulis. Ja izglītības vērtējumā saskatāms sakars un gara radniecība ar humānismu un apgaismības laikmeta strāvām, tad aistētika un vēsture ir paplašinājušas ne tikai darbības robežas, bet devušas arī plašāku kultūras definīciju un jēgas izpratni. Filozofijā nelaiķis stāvēja tuvu Fries'a — Rūdolfa Otto līnijām.¹⁾

Dāvanas nelaiķim bija paidagoģijā. Skolas

¹⁾ Ed. Zicāns: Numinozie elementi senlatviešu Dieva tēlā — Ceļš, 1945, 1—2.

praksē tas bija mantojis nosvērto un mierīgo pieeju audzēkņiem, problēmām un zinātnei. Atceros, ka pēc pirmajām lekcijām studenti teica: „Zicāns lasa labi.“ Nelaiķis nepiederēja pie tiem, kas „brauca augstu“ (stilā, terminoloģijā, problemātikā). Viņš rādīja un mācīja lietas izprast saprotami, skaidri un populāri. Sarežģīto vecebrēju valodu tas sāka docēt pēc Hollenberga²⁾. Pēc Bencingera augstās klases, Rezevska apzinīgā, bet sarežģītā kursa — tā bija atpūta teologu smadzenēm — sekot Zicānam. Laužot klausītājos radušos aizspriedumus, ka mācāmais priekšmets būtu grūts, jaunais tā laika priv. docents bija panācis jau daudz. Kā labu un iemīļotu skolotāju viņu atcerēsies daudzi, kas mācījušies arī Draudziņas ģimnazijā, kur nelaiķis līdztekus zinātniskajam darbam arī dekanāta laikā bija skolotājs, inspektors, bet faktiski visas ģimnazijas vadītājs. —

Teoloģijā Zicāns piederēja mēreni-liberālajam spārnam. No pašu profesoriem Bencingers, Kundziņš un Maldonis būs visvairāk tam devuši, Leipcigā — Albrechts Alts. Visvairāk tas strādāja gatavodamies doktora disertācijai zinātniskā komandējuma laikā bibliotēkās. No teoloģiskajām disciplīnām tuvākās bija Vecā Derība un reliģiju vēsture. Dogmātika un sistemātiskā teoloģija bija svešākas un praktiskajai teoloģijai, homiletikai un poimenikai, kā arī liturģikai, tā tad atskaitot reliģ. ētisko paidagoga darbu — gandrīz visai pastorālai teoloģijai — Zicāns netuvojās. Viņš bija vienīgais neordinētais mācītājs — mācības spēku starpā. Varbūt te bija racionālā pieeja, varbūt paškritika, jeb sakari ar citu vidi noteicēji fak-

tori — varbūt viņa ideālisms, bet kancelē stāvējis profesors ir reti — altārī tikai reizi — savas meitas Ilzes laulībās — un pie kristības altāra — tikai savu mazbērnu kristības gadījumos. Bet tādēļ mēs nebijām viņam, nedz arī viņš mums svešāks. Pie dažādu novirzienu reformātoriem tas nepiederēja: tam bija „Mozus un pravieši“, kā arī Jēzus Kristus reālītales, kas novirzīšanos nepielāva. Savā arodā Zicāns bija vēsturnieks. Viņa lielākais darbs *Arabieši Vecajā Derībā* ir nopietnu studiju rezultāts: vēsture ar filoloģiju un arhαιoloģiju kā pamatiem, eksegēzi un loģiski nacionālajiem secinājumiem kā balstiem dod atzinumu par dienvēdiem semītu eksistenci un ietekmi. Lielu pakalpojumu nelaiķis izdarīja teologu saimei, pārtulkodams prof. Bencingera Israēla literatūras vēstures manuskriptu³⁾, kas izdota atsevišķā grāmatā. Senā orienta vēsture un arhαιoloģija, kultūrvēsturiskās attiecības un atkarības bibliskās literatūras laikos saistīja prof. Zicāna uzmanību. Lielu darbu tas atstājis manuskriptā — psalmu tulkojumu ar eksegēzi. Tieši filoloģiskus pētījumus vai studijas nelaiķis tā nevērtēja, bet izlietoja. Ar lielu interesi un čaklību viņš studēja senlatviešu reliģiju. *Studia Theologica I* ir iespiests viņa raksts, arī citur periodikā tie tagad izbārstīti un izkaisīti. Katra pienākums būtu to savākt un reģistrēt, kas publicēts, bet šobrīd hronoloģisku un bibliografisku datu trūkuma dēļ atliek piemiņas vainagu vīt tikai no atmiņu zaļajām lapām. Dzejas-ziedu vītņi atstāju citiem. Un dabā plaukušos — varbūt reiz viņa paša dārzs mājās tos tam dos?

²⁾ Ebrēju gramatikas sastādītājs, kas zinātnes kursu piemērojis skolas vajadzībām.

³⁾ Pie tulkojuma strādājis bija arī pats profesors Bencingers un Reina kdze.

CILVĒKA DZĪVE UN TĀS APKĀRTNE

Cilvēka dzīve ir divplāksnīga: tā risinās ķermeniskā un garīgā plāksnē.

Kamēr ar savu ķermeni cilvēks var aptvert tikai ķermeniski reālo, ar savu garīgo jeb „es-dzīvi“ viņš var aptvert visu bez izņēmuma: ne tikai klāt neesošās lietas no tagadnes, vairs neesošās no pagātnes un vēl neesošās no nākotnes, bet arī visnereālākos fantaziju, murgu, sapņu un tamlīdzīgus veidojumus. Un ne tikai aptvert, bet arī dzīvot tā, it kā šie veidojumi būtu īstenība. Cilvēka dzīvi tāpēc nenoteic reālais vien, bet arī tas, ko cilvēks uzskata par reālu, kauču tas būtu visnieiespējamākā lieta pasaulē.

No teiktā saprotam, ka cilvēks tiek pētīts divās dažādās zinātņu grupās: dabas zinātnēs un gara zinātnēs: kamēr pirmās iztirzā tikai viņa ķermenisko pusi, t. i. apskata cilvēku tikai kā organismu, pēdējās cenšas iestartot izpratnes gaismu visā cilvēka gara dzīves joslā, apskatot cilvēku kā garīgu subjektu, kā „es“, kam piemīt domāšanas, jūtu un gribas procesi un kas sakarā ar to rada savdabīgo garīgu darinājumu pasauli — valodas, mītus, mākslas, zinātnes, reliģijas, tiesības u. t. t.

Sakarā ar teikto jāizšķir divas pavisam dažādas cilvēka dzīves apkārtnes: ķermeņa apkārtne un apziņas apkārtne. Kamēr pirmajā var ieiet tikai reālas ķermeniskas sastāvdaļas, neatkarīgi no tā, vai pats cilvēks par tām zina vai ne, apziņas apkārtne ir viss tas, ko pats cilvēks par savu apkārtni apzinās, vienalga, vai tās sastāvdaļas īstenībā pastāv, vai ne. Piemēram, kamēr naīvais, zinātnē vēl neievadītais prāts visu tik neizmēlamā bagātībā mirdzošo krāsu pasauli uzskata par ķermeniski reālu, fizika māca, ka īstenībā pastāv tikai noteikta veida elektromagnētiski viļņi, kas ar savu iedarbību uz cilvēka apziņu rada krāsu iespaidus, t. i. fizika māca, ka krāsas (līdzīgi skaņām, gar-

žām u. c. tā sauc. jutekliskajām īpašībām) pastāv nevis ķermeniskajā reālītātē, bet tikai cilvēka apziņas pasaulē. Cits piemērs: kamēr naīvais cilvēks mēdz domāt, ka tādi ķermeņi, kā tērauds, ir „cieti“, un pat fizika vairāk kā divus gadu tūkstošus atzina, ka vielas vismazākās sastāvdaļas — tā sauc. atomi — ir absolūti cietais, modernā fizika māca, ka katrs atoms jau ir it kā vesela saules sistēma, kuņā ap tā sauc. atoma kodolu zināmā attālumā no tā joņo negatīvās elektrības lādiņi — elektroni, kāpēc arī viscieņākais tērauds īstenībā jāuzskata par iekšēji nesalīdzināmi kustīgāku nekā sijājošos odu bars.

Kāda īstenībā ir cilvēka ķermeņa apkārtne, to pat vismodernākā dabas zinātne vēl nav pilnīgi atrisinājusi. Bet katram bez izņēmuma cilvēkam ir sava noteikta apziņas apkārtne. Un dzīvo viņš atkarībā no tā, kāda ir šī apziņas apkārtne. Tāpēc dzīves izpratnei ir tik svarīga apziņas apkārtnes izpratne.

Apziņas apkārtne uzbūvējas no tā, ko cilvēks tieši priekšā atrod, tieši tver un no tā, ko viņš pie šī tieši atrodamā klāt pienes.

Jau tiešā tvērumā ir lielas starpības. Piem., akliem viņu apziņas apkārtnē nav krāsu, kurliem nav skaņu. Izcilos dēfektivitātes gadījumos apziņas apkārtne ir vēl nabadzīgāka. Šai sakarībā var minēt amerikānieti Helēni Kelleri, kas bijusi akla un kurla reizē. Lietu pasauli viņa tātad atradusi apveltītu tikai ar taustes, ožas un garžas īpašībām. (Cilvēkus viņa varējusi pazīt tikai pēc roku spiediena.) Bet arī pie redzīgajiem var būt lielas izšķirības: kamēr pilnīgi normālie bez baltās, melnās un dažādu pelēkuma pakāpju krāsām redz vēl arī visas spektra krāsas, tā sauc. krāsu akli no spektra krāsām neredz zaļo un sarkano vai pat

neredz nevienu no spektra krāsām: minēto spektra krāsu vietā viņiem ir tikai dažāda gaišuma pelēkas krāsas.

Ne mazāk svarīgas ir izšķirības klātpienesumā 'pie tieši tvertā, vienalga, vai tāds klātpienesums radies uzskates, neuzskatāmas domāšanas vai vērtējumu ceļā. Piem., anatomis, tieši skatot tikai cilvēka ķermeņa virspusi, savās zināšanās jau „redz“ arī to, kas ir zem ādas, redz, it kā skaidrā caurspīdīgumā visa ķermeņa uzbūvi savu gara acu priekšā. Līdzīgi tam ģeologs cietajos un šķietami tik nemainīgajos un nedzīvajos akmeņos redz tikai vienu attīstības pulsu zemes formāciju spraiguma pilnajā vēsturē, kuŗas posmu ilguma priekšā cilvēka mūža ilgums ir pilnīgs nieks. — Sakarā ar to, vai kāds priekšmets rada cilvēkā tīksmi, netīksmi, tiekšanos uz to vai atstumšanos no tā, šis priekšmets dabū tādas īpašības, kā tīkams, netīkams, pievilcīgs, riebīgs u. tml., kuŗas nepastāv priekšmetā pašā par sevi ņemtā, bet gan tiek ar subjekta pārdzīvojumem uz priekšmetu pārnestas. Citādi sakot: priekšmets bez saviem esamības predikātiem tad dabū vēl arī jūtu un gribas radītus vērtējumu predikātus. Tāpēc cilvēkam, kuŗā, visumā ņemot, valda tīkamas jūtas, pasaule ir iekrāsota gaišā vērtību tonī, viņš, kā mēdz teikt, skata pasauli caur rožainām brillēm, kamēr cilvēkam ar valdošām netīkamām jūtām pasaule iekrāsota drūmā tonī, viņš, tā sakot, redz pasauli caur melnām brillēm. Tāpat cilvēkam, kuŗā vēl stipras dziņas, pasaule ir pievilcīga vai riebīga, bet nekādā ziņā ne auksta un vienaldzīga. Turpretim, ja dziņas lielā mērā atdzisušas, izplēnējušas, pasaule šķiet auksta, vienaldzīga esam un cilvēku sāk ņņaupt dzīves apņnikums.

Tā kā dažādiem cilvēkiem viņu jūtu un gribas dzīve var būt ļoti dažāda, tad saprotams, cik lielā mērā var izšķirties viņu apziņas apkārtnes jau tamdēļ vien, nerunājot par augstāk minētiem uzskates un neuzskatāmās domāšanas radītiem klātpienesumiem pie tieši tvertās lietu pasaules.

Otra cilvēka saprašana! būtu nepieciešama ietīkšana viņa apziņas apkārtņē. Bet liktenīgi ir tas, ka viens cilvēks nekad nevar tieši skatīt otra cilvēka apziņas apkārtņi, jo tā, kā apziņas veidojums, tieši pieejama tikai pašam sev. Šai ziņā mēs visi esam kā cietumņieki vieninieku kamerās, kā to teica kāds liels domātājs. Tādi cietumņieki nevar viens otru tieši redzēt, var tikai kaut cik saprasties ar klauvēšanas palīdzību. Arī mēs varam saprasties tikai tā, ka ar runas, žestu, rakstu un izteiksmes kustību palīdzību vispār darām sevi pieejamu citiem un pēc tādiem pat izteiksmes veidiem mēģinām iedziļināties citos. Bet vienmēr te paliek kāda nepilnība. Pat vislabākā gadījumā ir it kā plāna stikla siena starp mums. Pie tam saprašanas priekšnosacījums ir zināma līdzība apziņas apkārtņēs. Tāpēc saprašana grūtāka, ja apziņas apkārtnes dažādākas, atšķirīgākas. Tāpēc, lūk, lielas saprašanas grūtības dažādu dzimumu, paaudžu, tautu, vēsturisku laikmetu starpā. Nereti vislielākās pārestības tiek nodarītas tikai tādēļ, ka nespēj saprast to, kam pārestības nodara.

Cilvēku dzīves savstarpējais tuvums un tālums, t. i. dzīves distances arī stāv sakarā ar cilvēka dzīves divplāksnību. Cilvēku ķermenisko tuvumu vai tālumu nosaka viņu telpiskais un laiciskais tuvums vai tālums, kamēr garīgo tuvumu vai tālumu nosaka apziņas apkārtnes līdzība vai nelīdzība. Tāpēc iespējams, ka cilvēks var justies izmisīgi vientulīgs citu cilvēku burzmā un izjust garīgu radniecību ne tikai ar viņam telpā un laikā tāliem, bet pat ar jau sen mirušiem cilvēkiem.

Iepriekš iztīrātā cilvēka dzīves divplāksnība var tikt apzīmēta arī kā dzīve ārējā un iekšējā plāksnē. Pirmā norisinās visiem kopējā un tieši pieejamā ķermeniskajā ārpasaule, pēdējā veidojas apziņas apkārtņē, kas tādā ziņā absolūti iekšēja, ka tieši pieejama tikai sev pašam, bet citi par to var tikai

netieši (iejūtas vai prāta slēdzienu ceļā) zināt.

Cilvēka dzimšana nozīmē viņa dzīves startu ārējā un iekšējā virzienā. Cilvēka nāve nozīmē viņa ārējās un iekšējās dzīves pārtraukumu pieredzes joslā. (Vai pēc miesīgās nāves vēl saglabājas kāda tīri garīga dzīve, kas pieredzes joslā vairs nav saskatāma, to nevar ne pietiekami pamatot, ne pietiekami apgāzt, kāpēc tas jāatstāj izlemšanai ticības ceļā). Kapsētā tātad apglabā ne tikai iznīcībai lemto nedzīvo cilvēka ķermeni, bet arī viņa savdabīgo apziņas apkārtni, kas nevienam nav gluži tāda pat kā citiem un tātad ir vienreizēja, neatkārtojama, neaizstājama. Tieši šai vienreizībā, neatkārtojamībā, neaizstājamībā ir cilvēka zaudēšanas vissāpīgākais punkts.

Kas teikts par cilvēka kā individa dzīves divplāksnību, sakāms arī par tautas dzīvi, kurā individs ieiet tikai kā viens no mezglpunktiem lielajā viņu pārtverošajā tīklā. Arī tautai ir sava ārēja dzīves josla visiem saskatāmā telpas apkārtņē, bet tāpat tai piemīt sava iekšēja dzīve tieši šai tautai īpatnējos domāšanas, jūtu un gribas virzienos, kas radījuši tieši šai tautai raksturīgos gara darinājumus — īpatnējos uzskatus, mākslas darbus, gribas mērķus u. c. gara produktus. Kādas tautas radītie gara darinājumi ir tas, ko var saukt par šīs tautas īpatnējo „gaismas pili“, ar kādu tā paceļas pāri kailai, tīri dzīvnieciskai eksistencei un atmirdz kultūras vērtību spožumā. Pateicoties tai kādas tautas apzinīga veidošana nav grandiozs lopkopības process vien, bet gan tautas eksistences paceļšana līdz tautas vēsturei, kādas nevar būt dzīvniekiem. Tāpēc saprotams, cik dedzīgi kādas tautas locekļi mēdz cīnīties par savas kultūras īpatnības iespējamību. Ja tāda iespējamība viņiem tiek ņemta, grimst tautas gaismas pils un tautas locekļi, ja tie vēl dzīvo tālāk, nokļūst garīgā apjukumā vai pat tumsībā. Ar laiku viņi gan var ieaukt kādas citas tautas gaismas pili, bet tur tie lielā mērā ir un paliek

tikai neauglīgi svešnieki. Zaudējums tādā gadījumā nav jācieš tautas locekļiem vien, bet arī visai cilvēcei. Katras tautas gara kultūra — tās „gaismas pils“ — ir tikpat vienreizēja, neatkārtojama, neaizstājama, cik vienreizēja, neatkārtojama un neaizstājama ir kāda individa garīgā pasaule. Cilvēces kultūras mirdzums ir kā simfōniska orķestra mūzikālais krāšņums, kas iespējams nevis ar tajā līdzdalīgo instrumentu skaitu vien, bet pirmā kārtā ar šo instrumentu dažādību. Šo instrumentu vienādošana vai pat tikai dažādības samazināšana vien jau nozīmētu simfōniskās pilnības deldēšanu. Kādas atsevišķas tautas gaismas pils ir kā savdabīga, vienreizēja, neatkārtojama, neaizstājama instrumenta partija cilvēces gara vēstures simfōniskajā orķestrī. Tās zaudējums nozīmē neizbēgamu zaudējumu visam šim orķestrim.

Pie tam svarīgs nav tautas ārējais lielums vai mazums, bet gan tās gaismas pils vērtīgums. Tāpēc var gadīties, ka viena otra maza tauta ar savu augstvērtīgo gaismas pili var ieņemt daudz cienījamāku vietu cilvēces gara celtnē sistēmā nekā daļa laba ārēji liela un varena, bet iekšēji barbariska tauta. Secinājums skaidrs: veidojot pasaules vēsturi, nevar ņemt par mērogu tautu ārējo lielumu vai mazumu vien, bet pirmā kārtā jāievēro šai tautai piemītošās spējas radīt un saglabāt kultūras vērtības, ar ko tā var kļūt nozīmīga visā cilvēces vēsturē. Vai sengrieķi, kuŗu gara kultūras sasniegumi vēl tagad ir Eiropas kultūras pamatos, nebija niecīga saujiņa daudzu nesalīdzināmi varenāku senatnes tautu starpā? Un tomēr...

Un vēl kaut kas! Vēsture māca, ka, atrisinot dzīves veidošanā uzdevumus, dažreiz mēdz apmierināties ar pagaidu atrisinājumiem vien, kam viegli var būt liktenīgas sekas. Tā darot nostājas tā pasaku milža stāvoklī, kas, gribēdams atbrīvot savu tīrumu no akmeņiem, tos vienkārši metis gaisā, no kurienes tie dabīgi krituši atpakaļ un reizēm sāpīgi ķēruši pašu milzi. Tāpēc sapro-

tamas tagadnes cilvēces labāko pārstāvju
ilgas pēc tādiem vēstures problēmu atrisinā-
jumiem, kas nevis tādā veidā noņemtu bīstam-
us akmeņus no šo tautu vēstures ceļa, ka

tos vienkārši uzsviestu gaisā, bet gan tos rū-
pīgi nogādātu pie malas, lai tā atbrīvotu
ceļu tik smagi dragātai un reizēm šķietami
jau vai bezcerīgai vēstures gaitai. —

Pēteris Ērmanis

OTRAIS ES

*Nav jauki allaž redzēt pašam sevi —
Ne spogulī, bet skatā citādā;
Tu dižu sevi jūti sajūsmā
Un reizē vēro visā niecībā. —
Ir sāpīgs riebums redzēt pašam sevi.*

*Nav jauki visur satikt pašam sevi,
To otro es, to gudro, smīnīgo,
To tiesātāju spēkā nabago:
Viņš vērtēt var, bet augšup celt — neko. —
Nav tiešām jauki visur satikt sevi.*

*Līdz nāvei zini līdz šo otro sevi,
Varbūt vēl šķirstā viņš tev blakus būs.
Vien Aiznāve kad nāvei pāri klūs,
Gars brīvību sev jaunā gaismā gūs.
Un tad tu jutīsi tik vienu sevi.*

Valdis Mežezers

DZEJNIEKS

*Viņš daudz bij dziedājis par daiļumu un gaismu,
Par zemes jaukumu, ko slavēt nevar beigt,
Un mūžam nerimstot ar sirdī nestu kaismu
Viņš vientuļš jautāja: Ko vairāk dziesmās teikt?*

*Bij viņam draugu daudz un lemtas stundas jautras,
Viņš dzīvi mīlēja un slavīnāja kārs,
Bet bieži aizvīla sev savrup mūzas kautras —
Un jutās cilvēkos viņš nesaprasts un bārs.*

*Viņš slāvu pazina, ko tūkestoš citi salka,
Bij viens starp daudziem augsti godināts un celts,
Bet kas lai pateikt var, ko tvīka viņš un alka —
Neviens nav juties vēl tik vientulīgs un pelts.*

*Viņš dziesmās skanēja un rims, kad dziesmas beigsies,
Kad viņa grāmatas laiks kādreiz cieti vērs,
Kad jaunas paaudzes pēc viņa tālāk steigsies
Un tūkestoš citi nāks un dzejas kokli tvers.*

DAUGAVA DZĪVĒ UN DZEJĀ

Nemaz nevar citādi būt, ka, svešumā savai dzīvei jaunus ceļus meklējami, mēs domās allaž atgriezāties pie tās zemes, kas mūs auklējusi, uzturējusi un pušķojusi. Bet, ja pamodināsim savas atmiņas par šo mīlo zemi, tad gandrīz katram latvietim saistīsies kāds nozīmīgs priekšstats ar Daugavu. Šos vērtīgos priekšstatus atdzīvināt un kuplināt ir arī šī raksta nolūks.

Cik nozīmīga Latvijai ir Daugava, varam starp citu noskārēt no mūsu tēvzemes vēstures. Mūsu istā vēsture taču sākas ar 12. gadsimtu, kad Rietumeiropas tirgotāji un misionāri pa Daugavu iespiežas mūsu tēvijā. Nebija vis tā, it kā agrāk nebūtu mēģināts mūsu zemē iespiesties no rietumiem; ietekme kaŗā vai mierā notika gan, kā to liecina, piem., senkapi pie Grobiņas vai citur Kursā. Pašam man ir laimējies no Sventajas tīreļa jeb tīra nogādāt Rīgā senlaiku vairogu, kas liecina, ka te mūsu krasta iedzīvotāji ir ieročus krustojuši ar iebrucējiem vakareiropešiem. Un tomēr ... Vakareiropai latviešu senā mītne īsti atslēdzās tikai ar iepeldēšanu Daugavā. To arī varam saprast, ja ievērojam, ka cietzemē nemaz nebija īsta satiksmes ceļa. Ja gribēja ceļot pa cietzemi, tad allaž koks vai krūms varēja būt par kavēkli, kāpēc vēl šodien runājam par ceļa šķiršanu. Tā nu noderīgiem satiksmes ceļiem trūkstot, iespiešanās mūsu tēvijā no rietumiem bij ļoti aprūtināta, jo Kursas krastā upes ir sīkas un īsas.

Citādi tas bija ar Daugavu. Tā piederēja pie Eiropas lielākajām upēm un tecēja cauri visai latviešu zemei un ar savām pietekām bija Latviju cauraudusi kā ar dzīvām āderēm. Iecerēsimies tikai, ka, piem., Aiviekste ir viena no Daugavas pietekām. Bet arī Lielupe pēc labas taisnības ir Daugavas pieteka, jo viņa kaut arī pašā lejas galā, tomēr savienojas ar Daugavu. Šo svarīgo iemeslu dēļ Daugava bija jau no laika gala izdaudzī-

nāts tirdzniecības ceļš un agri tai bija liela loma starptautiskajā tirdzniecībā. Kā piemēru var minēt līgumu, slēgtu 1228. gadā starp Smolenskas kņazu, Rīgas bīskapu un Gotlandes tirgotājiem. Līguma nolūks ir visām trim ieinteresētājiem pusēm nodrošināt pa Daugavu brīvu ūdensceļu. Nevienai citai Latvijas upei nevarēja būt ne tuvumā tādas nozīmes. Šī nozīme varēja mazināties pašos pēdējos 100 gados, kad lielceļi, šosejas un īpaši dzelzceļi sāka konkurēt ar ūdens ceļiem. Bet arī tad Daugavai vēl bija savs vārds ko sacīt, jo miera laikā pa Daugavu peldēja uz leju neskaitāmi plosti, viņas ūdeņos atrada darbu un maizi zvejnieki un, beidzot, Daugavas vilņi ar Ķeguma stacijas palīdzību izstaroja gaismu pār Rīgu un visu Latviju. Nebūs lieki pieminēt, ka Daugavas straume ar saviem stāvajiem krastiem arī kaŗa laikos un frontes apstākļos ir allaž bijusi ļoti nozīmīga.

Bet atstājot pie malas saimniecisko un politisko nozīmi, Daugavai ir arī vēl daudz citas vērtības, kuŗu dēļ šo upi nemaz nevar izdalīt no latviešu kultūras. Tā Daugava ir bagāta ar dabas skaistumu. Iedomājiet, cik majestātiska straume viņa ir pie Rīgas! Rīgas siluetus taču nevaram citādi iedomāties, kā ar Daugavu priekšplānā. Bet arī augstāk, kur Daugava vēl ir šaurāka, viņai ir savs skaistums, jo sēkli un krāces dara ūdeņus dzīvus, bet stāvie krasti ar ūdeņu izgrauztiem klints veidojumiem dara Daugavu visai romantisku. Kas nepazīst Staburagu? To izceļ ne tikai Mālberģa poēma *Staburags un Liesma*, arī jaunlaiku dzejā tam ir nodrošināta piemiņa. Bet ar nevīstošu zaļumu to apvij arī tautas dzeja. Pašam man ir gadījies priekš vairāk nekā 50 gadiem Staburaga apkaimē (Karkazās) uzrakstīt šādu dziesmu:

*Kas kaļš Stabas meitiņām
Zida svārkus nevalkā.*

*Staba vērpa, Staba auda
Migļaiņā ritiņā.*

Pieminēsim arī, ka Daugavas jaukumiem jāpieskaita Pērses ūdens kritums un romantiskās pilsdrupas Koknesē.

Bet Daugava nemielo vien acis, viņa ir arī mantas apcirknis, īpaši no seno laiku viedokļa. Tautas dzejā tas ir apliecināts kārtu kārtām. Redzam, piem., virs Daugavas sarodamies tirgotājus tādā skaitā, ka upes līmenis aiz kuģu smaguma vai grimst:

*Labs ar labu sasatika,
Lietin lika Daugaviņa:
Vienam bija rudzi, mieži,
Otram zelts, sudrabiņš.*

Un ne jau labība vien vilināja uz šejieni svešus tirgotājus. Nedrīkstam piemirst arī medu, vasku un zvērādas.

*Viegli tek man laiviņa,
Caunu ādu pielādēta;
Pretim nāca Rīgas kungi,
Siekim naudu mērīdami. (30899.)*

Preču apgrozībā, protams, piedalās rīdzinieku komercijas gars:

*Dikti rēja Rīgas suņi
Daugaviņas maliņā,
Visi Rīgas precenieki
Virs Daugavas naudu skaita.
(30714.)*

Šo Daugavas lomu tautas bagātību vairošanā izceļ vēl daža tautas dziesma. Tā 30 906. līdz 30 908. runā par cūku, kas „peld pa Daugavu, naudas somu mugurā“. Cita dziesma skubina Daugavu nest bagātību no lejas augšā:

*Tec tekot, Daugaviņa,
Nes uz augšu sudrabiņu.*

Ir arī redzams, ka Daugavas krastu apdzīvotāji ir pie bagātības pieraduši:

*Pūt augšā, dzen augšā,
Daugaviņa, sudrabiņu:
Lieli ciemi, daudz meitiņu,
Daudz sudraba valkātāju.*

Šī bagātība parādās arī tādā ziņā, ka reizēm, sudrabu atstājot pie malas, dziesma runā tieši par spožo zeltu:

*Kas spīdēja, kas mirdzēja
Daugaviņas maliņā?
Zvejnieciņa ligaviņa
Zelta naudu rēķināja. (30 784.)*

Jādomā, ka zelta naudu būs ienesis ne tik daudz zvejnieka loms, kā nodarbošanās ar tirdzniecību virs ūdeņiem.

Kad nu zveja un īpaši tirdzniecība ir vairojusi turību, tad nav ko brīnīties, ka aug arī pašapziņa, un Daugavas braucējs ar savu laivu griežas, kuņģā krastā nodomādams, pēc turienes politiskajām varām daudz nejaudāms:

*Šķersu braucu pār Daugavu,
Griežu laivu maliņā:
Nebēdāju leišu kungu,
Nei to leišu stārastiņu. (30 845.)*

Ja tad blakus pašapziņai stāv arī izveidota kopība un vienprātība, tad var rasties panākumi, kas stiprina visu tēvzemi:

*Ko, bāliņi, darīsim,
Rindā laivas sagriezuši?
Mūrēsim greznu pili
Daugaviņas maliņā. (30 792.)*

Šī dziesma liek pārdomāt, vai Daugavas apdzīvotājiem mūsu celtnes nebūtu bijušas pazīstamas arī priekš svešnieku ienākšanas. Katrā ziņā kustīgie Daugavas kuģinieki jau bija kādu gabalu pasaules skatījuši, un arī mūra pilis viņiem nevarēja būt nekāds nedzirdēts brīnums.

Bet Daugavas priekšrocības nenokrīt no gaisa: šo priekšrocību iegūšana ir savienota ar pūliņu un briesmām. Gan jau upe nedraud tik stipri kā jūra, jo:

*Jūra elle, jūra elle,
Daugaviņa māmuliņa;
Daugaviņa izšūpoja
Kā māmiņa šūpulī, (30 750.)*

bet rada viņas abas, jo

*Jūra, jūra, Daugaviņa,
Tās bij pašas ietalīņas. (30 763.)*

Un radniecības būdamas, viņas ne viena, ne otra īsti nav tas elements, kur cilvēks varētu justies drošs:

*Uz ūdeņa laizdamies,
Atdod roku māmiņai:
Dieviņš zina, vai atiešu,
Strauja tek Daugaviņa.
Ne zariņš noķerams,
Ne māmiņa pasaucama. (30 888.)*

Pats par sevi saprotams, ka upes garajā ceļā ne visas vietas ir vienādā mērā bīstamas. Tā plosti labu gabalu no augšas iet bez sarežģījumiem, bet, sākot ar Jēkabpili, plostniekiem jau vajag lietpratēju vadītāju, kas zina pārvarēt sēklus un krāces. Dažas no šīm bīstamajām vietām tautas dzeja min arī vārdā:

*Ķegums mani pavadīja,
Rezna mani sagaidīja;
Ai, Parumba, vella māte,
Tā gaid' manu dvēselīti. (30 790.)*

Bet parasti dzeja briesmu vietas tik konkrēti neapzīmē, runādama par Daugavu visumā. Vārdus pašus dziesma vietām pa reizēm liek mutē Daugavas braucējam pašam, pa reizēm viņa piederīgiem. Tā braucējs pats dzied:

*Ar Dieviņu paliekat,
Kas stāvat maliņā:
Smaga laiva, dziļš ūdens,
Strauji tek Daugaviņa. (30 699.)*

Bet braucēja tuviniekiem piestāv šāda dziesma:

*Ai jūriņa, Daugaviņa,
Daudz tu man žēl darīji:
Daudz tu man airu lauži,
Daudz tērēji bāleliņu. (30 692.)*

Pa lielākai daļai izsacījumi notiek trešajā personā, apraksta veidā:

*Daugaviņa, melnacīte,
Melna tek vakarā;
Kā tā melna netecēs,
Pilna dārgu dvēseliņu?*

Tamlīdzīgi:

*Ai Daugava, Daugaviņa,
Daudz asaru dzērājiņa,
Daža māte dēlu raud,
Daža māsa bāleliņu,
Daža laba mātes meita
Noraud savu arājiņu,
Noraud savu arājiņu,
Savu maizes devējiņu. (30 687.)*

Bet ciņa ar ūdeni kā cilvēkam nepaklausīgu elementu ir savukārt ierosinājums cilvēka garam meklēt jaunus līdzekļus un ieročus. Daugavas gadījumā ir jārunā par laivu, kas sauszemniekam ir lieka. Dziesma nu dažkārt laivu nesauc tieši vārdā, bet liek saprast, ka taisni šo līdzekli cilvēks ir izdomājis, lai noturētos virs vilņiem.

*Daugaviņa, melnacīte,
Panēs koka gabaliņu,
Uz tā koka gabaliņa
Panēs mana augumiņa. (30 711.)*

Kuršiem, kā zinām no mūsu vēstures sākumiem, ir bijis vērā liekams spēks kaķa darbībai uz ūdeņiem, ar ko tie arī ir parādījušies Daugavā, Rīgas priekšā. Bet vai tad daugavieši šos ūdens spēkus būtu vācu laikā ieraudzījuši pirmo reizi? Ir pilnīgi ticams, ka viņi to, tuvumā dzīvodami, pazina jau agrāk, sevišķi savu bagāto ūdens ceļu ar kuršiem kopā aizstāvēdami, vai pret viņiem kaķodami.

Lai nu tas būtu kā būdams, bet tas gan ir skaidri redzams, ka Daugava nozīmes ziņā tālu pārspēj visas citas mūsu dzimtenes upes. Tas parādās starp citu tai apstākļi, ka Daugavu daudzina arī tādos apvidos, kuŗu iedzīvotājiem nemaz nav gadījies šo upi skatīt pašu acīm. Tā Aizputē no kādas ļoti vecas māmiņas dzirdēju šādu dziesmu:

*Gods Dievam, lini labi,
Rūst Daugavas malīnā.
Teicu Dieva devumiņu
Raudu savu netikumū.*

Tātad nekad neredzētā Daugava stāv dziedātājai tuvāk nekā daži citi ūdeņi viņas tuvākajā apkārtnē. Kā cits raksturīgs piemērs jāmin Neredzīgais Indriķis, kam Lejas-kurzemē dzīvojot ar Daugavu nevar būt ne mazākās saskaršanās un kas tomēr dzied par „Dinupi“.

Un kam neienāks prātā kādi Daugavai veltīti vārdi no jaunlaiku dziesminieku puses? *Kā Daugava vaida un bangas kā krāc, Stāsti manim, Daugavīņa, Šūpojiet mani, Daugavas vilņi* un tamlīdzīgas dziesmas pieder pie vispopulārākajiem sacerējumiem latviešu valodā.

Vēl būtu jāuzsver, ka Daugava savas izcilās nozīmes dēļ top par simbolu lielajam ūdens elementam vispār un iegūst kosmisku nokrāsu. Tā, piem., dziesmā:

*Kalējs kala debesīs,
Ogles bira Daugavā.*

Klāra Zāle

CAURI TRŪDIEM

*Tā nedzīvotā dzīve
Vēl pašā nāvē sāp,
Tā it kā baiga uguns
Caur trūdiem augšup kāpj.*

*Līdz pašai saulei tiecas
Tā savu liesmu sviest,
Lai sapņu koki lauztie
No jauna ziedos briest.*

Vai arī:

*Melni vērši, balti ragi,
Daugavā niedras ēda.*

Domāta te nav vienkārša upe, bet ir upe, ir vērši ir mītoloģiska parādība.

Tā nu redzam, ka Daugava latviešu dzīvē un dzejā ieņem centrālu vietu un līdz ar to stiprina tautā vienības apziņu. Vēstures gaitā gan Daugava latviešus ne ikreiz vienoja, bet brīžam arī šķīra. Tā savā laikā kreisais krasts piederēja Kurzemes un Zemgales hercogistei zem poļu virsvaldības, kamēr labajā krastā, Vidzemē, valdīja zviedri. Arī vēlākos laikos provinciālā iekārta šķīra Kurzemi un Vidzemi, jo nebij kopīgu iestāžu, kopīga dzīves plūduma, līdz tas nāca ar tautisko atmodu. Trešajos dziesmas svētkos Rīgā (1888) kāds runātājs svētku sajūsmā bija izteicies: latviešiem Daugavas labajā un kreisajā krastā vajagot tā milēties, ka Daugava, kas viņus šķir, izžūtu. — Bet lai nu Daugava plūst joprojām, arī nežūdama viņa ar savu bagātību, spēku un skaistumu vel dzēs tās „malas, kas mūžam nesadalās“.

Velta Toma

ZEME

*Visās vietās, kur iesi,
svēšums būs tas vai māja,
zemi skars Tava kāja.*

*Zeme turēs un laidīs,
zeme mūžīgi gaidīs —
zemē dusēt reiz iesi.*

C H R O N I K A

PAR DZĪVES VĒRTĪBU

Latvietim trimdā bieži uzmācas jautājums par dzīves vērtību. Trimdinieka dzīve zaudējusi savus drošos pamatus zem kājām, tās vērtība stipri pamazinājusies un dažreiz pavisam zudusi. Neatļaidīgi mostas vaicājums, kādi faktori nosaka cilvēka dzīves vērtību.

Par dzīves vērtību runājot, jāizšķir divas lietas. Pirmkārt, jānoskaidro, kā vērtē savu dzīvi pats cilvēks. Otrkārt, jākonstatē, kā vērtē viņa dzīvi citi cilvēki. Abi vērtējumi skaņ ne tikai vien cilvēka psiholoģisko, bet arī bioloģisko būtī. To pamatā slēpjas spēcīgi instinkti. Sauksim pirmo par subjektīvo, otro par objektīvo dzīves vērtējumu.

Subjektīvais dzīves vērtējums rodas tad, ja to veic pats cilvēks. Tas vērtē savu dzīvi un atzīst to par derīgu vai nederīgu no personīgā viedokļa. Subjektīvā dzīves vērtējuma pamatā atrodas īpatņa pašuzturas instinkts. Indivīds vērtē pats savu dzīvi un atzīst to par derīgu vai nederīgu. Tā Aspazijas drāmā Zaudētās tiesības Langarta dzīves vērtējuma pamatā slēpjas pašuztura instinkts, kas ir ļoti spēcīgs un piešķir viņa dzīvei derīguma izjūti.

Subjektīvā dzīves vērtība pilnīgi nostiprinās tikai vīra gados. Tad tā arvien pavairojas un vecuma dienās parasti sasniedz augstāko pakāpi. Veci cilvēki visskaidrāk atzīst dzīvi un to mīl. Tādā kārtā cilvēka dzīve iet pretī arvien lielākai skaidrībai un pilnībai. Cilvēkam šķiroties uz mūžību, viņa dzīves mīlestība izskan vārdos: „Dieva pasaule, cik skaista tu esi! Raibā dzīve, cik tu man mīla!”

Tomēr cilvēka dzīves laivai jāpārpeld divām apakšūdens klintīm. Viena no tām slēpjas pārejā no jaunības uz vīra gadiem, otra — pārejā no vīra gadiem uz vecumu. Tā katram cilvēkam nākas pārdzīvot divas krīzes: vienu jaunībā un otru vecumā. Krīzes var būt smagākas vai vieglākas, dažreiz pat pavisam nejutamas.

Jaunības krīzi teicami aprakstījis J. Jaunsudrabiņš Rasmus stāstā Vēja ziedi. Stāstā notēlots puisis Jānis, kas sākumā bezcerīgi mīl Rasmu, kuŗa

pieķērusies Spodrim. Jānis gatavojas uz iestāju pārbaudījumiem skolotāju seminārā. Viņš ir pārcietis dziļu jaunības krīzi, kas pārvērtusi visu viņa iekšējo pasauli. Viņš ir iemācījies valdīt pār savām jūtām un dziņām. Šī krīze vispār spēj ietekmēt psīchi labi vai ļauni. Tā stāv sakarā ar pubertātes laikmetu, kas rada dziļas pārmaiņas jaunieša bioloģiskajā un psiholoģiskajā dzīvē. Šajā laikmetā jaunatnē mīt dvēseles spēku sastrēgums, kas prasa noskaidrojumu. Šajā dzīves posmā jaunietis nereti ir spējīgs izdarīt pašnāvību, jo bālā ligava sevišķi mil jaunus ligavaiņus. Tā kāds Valmieras komercskolas audzēknis man atrakstīja vēstuli, kuŗā tāpat kā Pērs Ģints lūdza zaļo zemi piedot, ka to veltīgi minis.

Par laimi audzēknis pašnāvību neizdarīja un vēlāk atguva dzīves prieku. Līdzīga satura vēstuli man atrakstīja arī kāds Rīgas skolotāju instituta audzēknis, kas arī vēlāk atsvabinājās no pašnāvības domām un kļuva gaišs cilvēks.

Otrā krīze cilvēkā iestājas, pārejot no vīra gadiem uz vecumu. Tā tāpat var būt smagāka vai vieglāka. To lieliski notēlojis krievu rakstnieks L. Tolstojs savā grāmatā Atzišanās, kas pa daļai radusies svētā Augustīna darba Atzišanās ietekmē. Tajā L. Tolstojs salīdzina savu dvēseles stāvokli krīzes laikā ar ceļinieka piedzīvojumu tukšnesī. Ceļotājam dzenas pakal lauva, un viņš meklē glābiņu kādā tukšā akā. Bet akas dibenā sež pūķis, kas grasās viņu apriņ. Ceļotājs laikā vēl pagūst pieķerties pie krūma, kas aug starp akas grodiem. Bet divas peles, viena balta, otra melna, grauž krūma saknes. Peles ir diena un nakts, kas tvīna cilvēku dzīves beigām. Bet krūma lapas klāj rudens rasa, kuŗu ceļotājs kāriģi sūc. Rasa ir nedzēšamas dzīves slāpes. L. Tolstojs savā grāmatā raksta, ka viņš nedrīkstējis nēsāt līdz šauteni, jo baidījies no nošaušanās. Tāpat viņš neuzdrošinājies turēt kabačā auklu, jo bijies no pakāršanās. Un par savām dvēseles mokām L. Tolstojs raksta savas slavas augstumos, kad viņš jau bija sacerējis vērtīgus romānus Karš un miers un Anna Karenina. L. Tolstojam līdzīgu dvēseles krīzi pārdzi-

vojis arī krievu rakstnieks J. Turgeņevs. Smagu dvēseles cīņu pārdzīvo Bungatiņš R. Blaumaņa drāmā Sestdienas vakars un vecais Krišjānis J. Poruka stāstā Baltās drānas. Bungatiņš jūtas izstumts no materiāli noskaņotās sabiedrības, kas neatzīst viņa dzīves lielās objektīvās vērtības. Tuvās nāves jausmas vēl vairāk padziļina viņa dvēseles drāmu. Tikai irrealā vecīša — mūžības sūtņa aicinājumā viņš atrod savas dzīves objektīvās vērtības apstiprinājumu. Tāpat vecais Krišjānis dzīves vakarā šaubās par savas dzīves pareizumu. Pirms nāves viņa dzīves vērtības noskaidrojumu J. Poruks simbolizē baltās drānās.

Atskaitot minētās divas dvēseles krīzes, cilvēka dzīve ar gadiem virzās pretī mieram un skaidrībai. Pamazām aprimst jaunības vētras un negaisi. Kā karsta vasaras diena pazūd mierīgā un saulainā pēcpusdienā, tāpat cilvēks pēc „jaunības bezprāta dienām“ dzīves vakarā nonāk pie rāmas apceres. Viss viņam top gaišs un skaidrs, un mūžs izbeidzas brīnišķīgā harmonijā. To skaidri liecina Viļa Plūdona dzīve, kas cauri jaunības pesimismam virzījās uz vecuma dienu optimismu. To pašu apstiprina A. Austriņa dzīve, kas no jaunības cīņām un ciešanās noveda pie klusuma gavilēm un dzīves burvības. No ciktattu rakstniekiem varam minēt V. Gēti, kas no Jaunā Vertera ciešanās gāja uz Fausta otras daļas dzīves pieņemšanu un svētīšanu.

Subjektīvā dzīves vērtība var būt pazemināta, normāla vai paaugstināta. Cilvēks ar pazeminātu dzīves pašizjūtu izveido depresīvo tipu, kas dzīvi uzskata par smagu nastu. Viņa galva noliekta, stāvs saliekts, gaita lēna. Dzīves parādības viņš uztver no tumšās puses, visur redz tikai ļaunu. Pie depresīvā tipa pieder iedzimti melancholīki, dzīvē vilušies un garīgi slimi cilvēki.

Ar iedzimtu melancholiju slimoja Eduards Veidenbaums, Jānis Esenbergis, Džakomo Leopardi, Michails Ļermontovs u. c. Viņi skatīja dzīvi tumšās krāsās.

No iedzimtiem melancholīkiem atšķiras vilušies dzīvē ar to, ka pirmie nes skumjas sirdī no dzimšanas, bet otriem tās ieļej dvēselē skarbā dzīvē. Vilšanās iemesli var būt visai dažādi: kļūmīgas dzīves gaitas, mīlestības maldi, drauga neuzticība, tuvinieku nāve, ideālu sabrukums, trimdinieka gaitas, veselības zaudējums u. c. Pie tiem, kas dzīvē vilušies, pieder Ieva R. Blaumaņa novelē Laimes klēpī, Ieva J. Jaunsudrabiņa stāstā Atbals, Ieviņa A. Brigaderes drāmā Hetēras mantojums, Jevgeņijs Ņeņins A. Puškina romānā Jevgeņijs Ņeņins u. c.

Jaunā Ieva R. Blaumaņa novelē Laimes klēpī iziet pie veca saimnieka Lauska par sievu. Viņa tomēr neatrod laulībā laimi, kādreiz ravējot tišām

saindējas un nomirst. Ieva J. Jaunsudrabiņa stāstā Atbals iemīlas Jāni. Bet viņa neatrod pretmīlestības, dziļi cieš un beigās noslicinās. Ieviņa A. Brigaderes drāmā Hetēras mantojums grib būt laba māte. Mātes ideju viņa turā ļoti augstu. Bet kad viņa sastop savu māti, kas ir kļuvusi par hetēru, pārdzīvo rūgtu vilšanās savās cerībās. Vilies dzīvē ir arī Jevgeņijs Ņeņins: viņš no dzīves daudz gaidījis, bet maz tomēr guvis. Visi viņi zaudējuši ticību dzīvei. Viņu dzīve ir tukša, tumša, drūma.

Pie depresīvā tipa pieder arī nereti garīgi slimi cilvēki. Tie dzīvo mūžīgās sērās un cieš dziļas mokas. Tā J. Poruks savas slimības laikā iegrimis arvien dziļākā grūtirdībā, kas vienumēr pastiprinājās.

Ļaužu vairums uztur līdzsvaru dzīvē. Tas nedod pārsvaru ne priekiem, ne bēdām. Tā subjektīvā dzīves vērtība saucama par normālu.

Ir sastopami arī tādi cilvēki, kuŗu subjektīvā dzīves vērtība ir stipri kāpināta. Viņi izveido euforisko tipu. Viņi iet paceltu galvu, taisnu stāvu, strauju gaitu. Visur viņiem veicas, viss izdodas. Pie euforiskā tipa pieder J. Jaunsudrabiņš, V. Gēte, A. Puškins u. c. No rakstnieku tēliem varam nosaukt šinī sakarā Birkenbaumu R. Blaumaņa novelē Nāves ēnā, Skarbalto drāmā Dzīvais ūdens u. c.

Subjektīvā vērtība piešķir cilvēka dzīvei dromes, spēka, pašārvības apziņu. Tā ir ļoti svarīga parādība dzīvē. Tomēr uz tās nevar visai droši paļauties. Mēs jau redzējām, ka ir cilvēki ar pavājinātu subjektīvo dzīves vērtību. Tie nes dzīvi kā slogu, un no mazākā vēja pūtiena tie var aiziet bojā. Tāpēc vajadzīgs drošāks balsts, uz kuŗa varētu stingri paļauties. Tādu balstu sniedz objektīvā dzīves vērtība.

Objektīvo cilvēka dzīves vērtējumu izdara citi ļaudis. Tie novērtē viņa dzīvi no tā viedokļa, cik tā sniedz laba citiem cilvēkiem. Objektīvā dzīves vērtējuma pamatā atrodas sugas uzturēšanas instinkts, kas ir labs spēks. Cilvēks rūpējas ne tik vien par sevi, bet arī par savu sugu. Viņa rūpes var aptvert ģimeni, profesiju, sabiedrību, tautu, cilvēci. Objektīvā dzīves vērtība var būt samērā maza, indivīds var rūpēties tikai par savu ģimeni. Tādu cilvēku piemin mācītājs kādā skatā Ibsena drāmatiskajā poēmā Pērs Ģints. Lai tiktu valā no kara dienesta, šis cilvēks nocirtis labajai rokai dažus pirkstus. Padzīts no sabiedrības, viņš uzceļ kalnos būdu, apprecas un izaudzina bērnus, kas aiziet pasaulē. Sabiedrībai no viņa maz labuma, bet ģimenei viņš ir gādīgs tēvs. Tāpēc arī mācītājs savā kapa runā aizrāda, ka par kroplī Dievs viņu neturēšot debesīs. Bet ir cilvēki, kuŗu gādība iet pāri pār ģimenes loku un aptver visu tautu. Tādi tautas darbinieki ir lielie latviešu rakstnieki, piem.,

Aspazija, J. Poruks, K. Skalbe, Fr. Bārda, J. Akurāters, A. Brigadere u. c. Beidzot ir cilvēki, kas darbojas visas cilvēces labā. Pie šādiem pieder J. Rainis, L. Tolstojs, V. Gēte, Fr. Šillers, F. Dostojevskis, Č. Dikenss, V. Igo u. c. Tie nes jaunas atziņas visai cilvēcei.

Parasti subjektīvais un objektīvais dzīves vērtējums saskan. Cilvēks jūtas spēcīgs personīgajā un vērtīgs sabiedriskajā dzīvē. Tādi ir J. Jaunsudrabiņš, A. Puškins, V. Gēte, Fr. Šillers, Č. Dikenss u. c. Tie paceļas dzīves kalngalos un izplata mirdzīgu gaismu visapkārt. Tie ir ceļa rādītājas zvaigznes, kas paver plašus apvāršņus meklētājai cilvēcei. Tomēr dažreiz cilvēks var būt ar lielu objektīvās dzīves vērtību, bet bez subjektīvas vērtības. Tādam cilvēkam par glābiņu var noderēt darbs citu labā. Liekot savus spēkus kopējā darbā, cilvēks aizmirst savas personīgās neveiksmes. Viņš uzpurējas ģimenes, profesijas, sabiedrības, tautas vai cilvēces labā. Viņš zina, ka viņa dzīve nes citiem svētību, un dzīvo to. Tā viņa dzīve gūst lielu nozīmi sabiedrībā. Tādā kārtā objektīvā dzīves vērtība ir lielāka, plašāka un dziļāka nekā subjektīvā. Pēdējā pastāv tikai tik ilgi, kamēr cilvēks dzīvo; turpretī objektīvā dzīves vērtība uzglabājas vēl pēc viņa nāves, aizvīzēdama mūžībā. Objektīvo dzīves vērtību Rainis traģēdijā Spēlēju, dancoju raksturo šādos vārdos:

Viena dzīve cilvēkam,
Dziesmai irā trejas dzīves:
Tā, kas irā, tā, kas bija,
Tā, kas būs mūžībā.

Kas dzīvo citu labā, ziedojas citiem, tas ir dzīves mūžos.

Beigās jāaizrāda vēl uz kādu svarīgu parādību. Katram cilvēkam nepieciešama viņa sabiedriskās vērtības realizācija. Viņam tā jārealizē dzīvē. Cilvēks nespēj bez darba dzīvot. V. Gētes Fausts, kas pārstāv moderno cilvēku, jūtas laimīgs tikai darbā. Veci cilvēki, kas izstumti no ražīga darba, drīz aiziet bojā. Tikai cilvēki ar lielu objektīvo dzīves vērtību var paciest sabiedriskās vērtības realizācijas trūkumu. Tāds bija, piemēram, B. Spinoza, kas nevarēja realizēt savu sabiedrisko vērtību sava laika dzīvē.

Nobeidzot šo apcerējumu, pieskarsimies vēl īsos vārdos cilvēku laimes problēmai. Parasti ļaudis gaida, ka laime viņiem pati iekritīs rokās. Tāda gaidīšana tomēr ir gluži veltīga. Istenībā katrs cilvēks pats ir savas laimes kalējs. Mūsu iztulkojumā laime nav nekas cits, kā pilnīga personīgā un nozīmīgā sabiedriskā dzīve, kuru cilvēks realizē pozitīvā darbā. Tādā kārtā laime ir cilvēka

subjektīvās vērtības apvienojums ar objektīvo, realizējot viņa sabiedrisko vērtību darbā cilvēces labā.
K. Kārklīņš

ANNA BRIGADERE UN 10. JANVĀRIS

Varbūt nebūs daudzi Annas Brigaderes literāro draugu starpā, kas būs ievērojuši 10. janvāra ciešo saistību ar rakstnieci viņas mūža pēdējo un aizmūža pirmo desmit gadu posmā. Diena, kad Anna Brigadere pirmo reizi piedzīvoja sava darba atklātu un sajūsmīgu novērtējumu — viņas darbības 25 gadu jubileja Nacionālajā teātrī — bija 1922. gada 10. janvāris. Un kad pēc tam viņu desmit gadu bija sildījusi siltā tautas atzinības saule, atkal 10. janvārī visi sīkie pateicības un milestības strautiņi saplūda vienā lielā suminājuma gultnē — 35 gadu darba jubilejā Nacionālajā teātrī. Kad pēc rakstnieces nāves atvēra viņas testamentu, tur cita starpā atrada sīki formulētu noteikumu par Annas Brigaderes literārās prēmijas dibināšanu, kas ik pa trim gadiem piešķirama pēdējo triju gadu labākajam nacionāli idealistiska virziena daiļdarbam. Pēc visu priekšdarbu veikšanas un godalgotajam sacerējumam izraudzīšanas, apspriežoties par balvas piešķiršanas aktu, Annas Brigaderes literārās prēmijas komiteja vienojās to sarīkot 10. janvārī, lai tā arī turpmāk nozīmīgu darītu šo dienu, kas bija devusi tautas atzinības garīgo stiprinājumu vientuļajai rakstniecei.

Pirmais godalgošanas akts notika 1937. gada 10. janvārī, suminot dzejnieku Jāni Medeni par viņa dzejoļu krājumu Varenība, ko sevišķi izcēla viņa tautas dziesmu īpatnībā pamatoto formālo meklējumu panākumi (Medeņa metri). Līdz tam mūsu apstākļos nepieredzēti lielā godalgas summa — Ls. 3000.— (Lielākā Kultūras fonda godalga bija Ls. 1000.—) deva ierosmi citu vēlāko lielo godalgu nodibināšanai, kuru starpā izcilākā kā materiālā, tā morālā ziņā bija Tēvzemes balva. Otrreiz godalgošana notika 1940. gada 10. janvārī, par prēmijas cienīgu atzīstot Aleksandra Čaka poēmu krājumu 2 daļās Mūžības skartie, kas līdz mūžības apskaidrībai paceļ varonīgo latviešu strēlnieku likteņa traģēdiju. (Jānožēlo, ka šis apdvinātais dzejnieks vēlāk aizgāja citu ceļu.) Trešo reizi godalga bija jāpiespriež nenormālos apstākļos. Mums sveša ideoloģija ierobežoja tautas gara produktivitāti un izpaušmes brīvību. Vērtīgu darbu tāpēc pēdējie trīs gadi nebija devuši daudz, un, tos pāršīļojot, komiteja beidzot apstājās pie diviem: vecmeistara K. Skalbes dzejoļu krājuma Klusuma melodijas un jaunās paaudzes īpatnējās dzejnieces Zinaīdas Lazdas dzejoļu krājuma Staru viesulis. Ne vienam, ne otram no šiem krājumiem nevarēja

paiet garām, un komiteja izšķirās par kompromisu — piespriest divi godalgas: K. Skalbem par mūža brieduma pilnību, Zinaīdai Lazdai par nākotnes solījumu. Godalgošanas akts 1943. gada 10. janvārī vispārējās garīgās nomāktības gaisotnē izskanēja kā klusināts nenomācāmā latviskā gara apliecinājums. —

Un tad pienāca beidzamais 10. janvāris šai gadā. Atkal trīs gadi bija pagājuši, atkal būtu vajadzējis šo dienu piepildīt ar bagātu devumu kādam izcilam rakstniekam, tautai un Annas Brigaderes piemiņai.

Ši diena pagāja tukša, kaut arī es jau ilgi priekš tam tiku domājusi par tās atzīmēšanu mūsu tagadējā posta dzīvē. Bet — kā? Noorganizēt godalgošanu nebija iespējams; nebija apspriežamo darbu, nebija spriedēju, nebija naudas. Grāmatas palika Latvijā, no trim komitejas locekļiem — viens Vācijā miris, viens, domājams, palicis Latvijā, es vienīgā esmu še, un Rīgas pilsētas krājkasē deponeētā nauda nav dabūjama. Par vienīgi iespējamo šķīta sarīkot šai sakarībā 10. janvārī Annai Brigaderai vēltītu sanākumi ar priekšlasījumu par rakstnieces testamentāro novēlējumu un Annas Brigaderes komitejas darbību šo novēlējumu realizējot un pievienot tam māksliniecisko daļu ar pieejamiem Annas Brigaderes un laureātu darbiem. Bet arī no tā bija jāatsakās, jo izrādījās, ka man sasniedzamās vietās nebija piemērotu telpu. Mums, kas dzīvojam angļu joslās Ziemeļvācijas mazajās pilsētiņās, ziņas par notikumiem citās joslās tad vēl pienāca trūcīgi un vēlu. Tā es arī līdz 1. janvārim nekā nezināju par mēnešraksta Ceļš eksistenci. Kad šis miļlais viesis beidzot sāka arī pie manis iegriezties, tad man sāpīgi bija redzēt, ka viena iespēja savu goda pienākumu izpildīt ir man nezinot pagājuši garām: tieši Annai Brigaderai vēltītajā janvāra numurā būtu bijusi īstā vieta atgādināt un apcerēt 10. janvāri.

Viens posms ik triju gadu virknē ir izkritis. Bet spēki briest un izredzes ir, ka mums nebūs jauni trīs gadi jāgaida līdz nākošajam „Annas Brigaderes desmitajam janvārim“. Latvju nenomācamais gars ceļ atkal galvu augšā: rodas jau pa jaunai un vērtīgai grāmatai trimdas dzīvē — še un Zviedrijā; rodas arī pa ideālam piedāvājumam materiālo līdzekļu ziņā. Vajag tik kaut cik nokārtoties dzīves apstākļiem, lai būtu iespējams nokārtot prēmēšanas juridisko un faktisko pusi, un Annas Brigaderes cildenā grība atkal piepildīsies jaunā 10. janvārī.

P. Jēger-Freimane

MĀRTIŅA ZĪVERTA JAUNĀ DRĀMA Karātavu komēdija. Stokholmā, 1946. g., Daugavas serijas izdevums.

Mūsu slavenākais tagadnes drāmatīķis Mārtiņš Zīverts svešumā debitējis arī epikā. Tā Daugavas 1945. gada 1. burtnīcā lasāma viņa novele Liktenis. Nav zināms, cik plaši šai virzienā autora nodomi. Pieminētā novele solidā formā ietver kāda latviešu bēgļa stāstu par liktenīgu piedzīvojumu Rīgas bombardēšanas laikā. Nav ļauna vārda, ko par to teikt, bet tāpat nav iemesla apgalvot, ka Zīverts ar šo darbu latviešu novelistikai būtu devis ko jaunu. Tātad secināsim, ka vismaz pagaidām viņa spožā talanta atklāsmei vēl arvien piemērotas skatuves formas, jo tieši tajās Zīverts allaž parāda ir tematu oriģinālīti, ir teorētisko studiju rezultātus. Par to pārliecināties arī apceramā Karātavu komēdijā, Zīverta jaunākajā darbā (ja neskaita traģēdiju Rakte, ko ar šo gadu sāk iespiest Daugava).

Apstākļi ir tādi, ka samērā neliels skaits Vācijas latviešu būs iepazinušies ar šo grāmatu, tāpēc nav lieki atstātīt Karātavu komēdijas fābulu. — Kādā Rīgas kaŗa slimnīcā, 1943. gada rudenī, vācu obersts, kaŗatīesas prokurors, ievē gūstot sašautus 13 dezertierus, starp tiem arī vienu latvieti — Jāni Medumu, sauktu Pienapuiku. Pēc ievainojumu sadziedēšanas viņiem būs jāstājas kaŗatīesas priekšā, kur, protams, gaidāms nāves sods. Slimnīcā ārsts un māsa cenšas pacientu ārstešanu paildzināt, lai tie atrastu ceļu, kā izbēgt no nepielūdzamā prokurora. Ja vācu dezertieri, ne jau dezertēšanas dēļ, bet pēc savien „varoņdarbiem“ Krievzemes sādžās, pelnījuši karātavas, tad nekādā ziņā to nevar teikt par latvieti Jāni Medumu. Māsa viņam pastāsta vienīgo, bet drošo bēgšanas ceļu. Pirmajā brīdī par izdevību sajūsminājies, Medums tūlīp no tās atsakās, jo šis latviešu „pienapuika“ aptver, ka pēc viņa izbēgšanas apsardzību pastiprinās, un likteņa biedrus, kas ir gan vācieši — tomēr cilvēki, gaida droša nāve. Taču „likteņa biedros“ Meduma noslēpumainās sarunas un rīcība rada aizdomas, ka viņš ir prokurora spiegs. Katēgoriskā atteikšanās bēgt šādas aizdomas iepotē arī slimnīcās māsaī, vienīgi ārsts saprot Meduma biedriskumu. Viņš veikli izmanto psiholoģisko situāciju un pārveido to tā, lai būtu glābta ir Meduma dzīvība, ir biedriskums: bēgs visi 13 dezertieri. Plāns ir drošs, bet, dažas stundas pirms tā realizēšanas, parādās prokurors un pārliecinās, ka it īpaši Pienapuiku nekādi nesadzījuši ievainojumi vairs nekavē stāties tiesas priekšā. Šai brīdī Medums apzinās, ka, upurēdamis sevi, viņš izgaisinās visas aizdomas par spiegošanu, un drošs paliks arī tas ceļš, pa ko 12 cilvēki var izkļūt brīvībā. Nāvei sevi

nolemašais noraida pēdējo ārsta mēģinājumu kaut ko darīt viņa labā, kareiviski lūdz slimnīcas māsas roku, saņem jā-vārdu, tāpat kareiviski atvadās no biedriem, un bruņots sargs viņu izved no slimnīcas. Pēc īsa brīža atskan šāvieni: Medums mēģinājis bēgt. Bet kas noticis? Ievainots? Kritis? Nē. — Iesteigusies māsa ziņo, ka viņam izdevies nozost tumšajā šķērsielīnā, un arī sargs nomētis šauteni un meties pāri sētai. Bet 12 slimnīcā palikušajiem zināma slepenā izeja no sprostā. To viņi ies šonakt. Ārsta „labu nakti“ un māsas „laimīgu ceļu“ noslēdz Karātavu komēdiju. — Lieki piebilst, ka atstāstijums paliek tikai atstāstijums, kas par literāra sacerējuma saturu un vērtību var sniegt tikai visminimālāko informāciju.

Drāmas tehniku Mārtiņš Zīverts studējis tā, kā reti kāds cits latviešu lugu rakstnieks. Bet lugas konvencionālās kompozīcijas principi viņu nekad nav apmierinājuši; tie tikai pamudinājuši meklēt savu ceļu — to, kas ved uz drāmas „ideālfomu“. Šai meklēšanai Zīverts nodevies ar aizrautīgu kaisli, gluži kā šachistam nedod miera viņa spēles dažādās problēmas. Tā Mārtiņu Zīvertu gribētos saukt par drāmas formālistu, kas savos meklējumos noraida nevien vispār pieņemtu šablonu, bet eksperimentē arī pats pret saviem atzinumiem, un lugas saturs dažkārt tiek iekļauts pilnīgi patstāvīgi, tīri teorētiski darinātā formā.

Karātavu komēdijā neapšaubāmi vispirms radušās formālās motīvas, un tad tajās iezīmēta lugas norise. Pēc nepārtrauktā lielā viencēlienā (Zīverta iedomātā ideālfomā) rakstītās Varas, Karātavu komēdijā autors atgriezās pie ainu resp. skatu tehnikas. Priekškarā jāsaižveras pēc katra skata, kaut gan dažs pavisam īss — starp 5 un 10 minūtēm. Ja grib, var te saskatīt kino scenārija principu pārņemšanu. Bet kāpēc tā? — Motīvācija šādai kompozīcijai rasta ne lugas saturā, bet skaitļu maģijā: Lugā izšķiras trīs pādsmit cilvēku liktenis, un tas notiek trīspādsmit skatos. Tā tad skaitlis 13! Šai skaitļu maģijai tomēr tā nozīme, ka tā novelk robežas ainu tehnikas kompozīcijas patvaļai, „kas ir mākslas necienīgs faktors“ (par saviem ieskatiem drāmas tehnikas jautājumos Zīverts interesanti izteicies Daugavas 1945. gada 1. un 2. burtnīcā). — Atliek tikai nu vērot, kā veicies ar šādas pilnīgi teorētiski darinātas kompozīcijas shēmas papildīšanu. Mums šķiet, ka ne bez iebildumiem.

Vispirms jau lugas saturam pilnīgi nenozīmīga ir 13 dezertieru pieminēšana personu rādītājā, ja no tiem spēlē darbojas tikai 6 (pārējie atrodas blakus istabā, un spēles gaitā viņiem nav nekādas nozīmes). Tālāk. Luga beidzas ar 13. skatu. Bet tikpat labi autoram iespējams pa starpām pierak-

stīt vēl dažus skatus klāt, un — vēl labāk — viņš varēja dažus skatus apvienot kopā. Tagad pārtraukumi starp atsevišķiem skatiem (piemēram, starp 11., 12. un 13.) radīti gluži mākslīgi, kaut neliegsim, ka šādi veidotas lugas izrāde radīs arī neparastu interese kāpinājumu vai vismaz tehnisku triku efektu.

No lugas personām visdzīvākais ārsts, un viņa sarunas ar „dezertieru kungiem“ ir tās, kas brīžiem rada īstu karātavu humoru. Cienīgs partners viņam — obersts, kuŗa parādīšanās 12. skata beigās, kad par izglābšanas pārliecinātē iedomās skata savu dzimteni un kļuvis sāks dziedāt veco dziesmu „Heimatland, Heimatland...“ drāmatisko spriegumu pēkšņi paceļ līdz kulminācijai. Slimnīcas māsa šai dzīvības un nāves spēlē ievērpj romantisko pavedienu. Tas vajadzīgs, lai būtu iesmels parādīties Meduma rakstura cēlumam ar pārliecinātāju spēku. Citādi šis Medums gan nav starp m ā k s l i n i e c i s k i vērtīgākajiem lugas tēliem. Labāk padevušies viņa likteņa biedri, ko autors skicējis skopi, bet visai raksturīgi, spēdams parādīt ir 20. gadsimta kaŗakalpu mentalitāti, ir cilvēcisko, kas vēl palicis bezjēdzīgā cīņā irstošās armijas locekļiem.

Arī Karātavu komēdijā Zīverts reprezentējas visvairāk kā skatuves valodas un situāciju tehnisks virtuozs. Poēzijas te maz, un tas pats mazumiņš izpaužas ne personu dialogos, bet iekavās liktajos situāciju raksturojumos. Tā ir askētiski lietīšķīga drāma no pirmās līdz pēdējai lappusei.

Visiem 13 skatiem viena un tā pati dekorācija: kādā vecā mājā iekārtotas kaŗa slimnīcas istaba ar sešām gultām. Ja vēl atgādinām, ka personu skaits nav liels, tad viss tas var pavadināt uz domām, ka Karātavu komēdijā viegli inscenējama visprimitīvākajos apstākļos. Tas tomēr būs tikai šķitums. Lai no šīs lugas gūtu to katarsi, ko tā spēj dot, nepieciešami pirmās šķiras aktieri un režisors ar pavisam sevišķu fantāziju. Katram skatam tomēr ir cits raksturs, katrā skatā jādama arī par īpašu personu grupējumu, par mēmo spēli, kuŗas fonā norit, piemēram, ārsta dialogs ar oberstu vai māsas dialogs ar Medumu. Nekas nav vienkāršāk, kā šo lugu nemākulības dēļ izgāzt, ko tā pavisam nav pelnījusi.

Mārtiņš Zīverts ir devis jaunu drāmu, ko lasīdami priecājamies par svaigu tematiku un interesantu kompozīcijas problēmu risināšanu. — Liecība, ka arī šobrīd latviešu literatūra pulsē, ka mūsu garīgā vitalitāte nav rimusi.

J. Rudzītis

JAUNS VĒRTĪGS MĒNEŠRAKSTS

Eslingenā Helmāra Rudziņa redakcijā — otrs redaktors prof. Ludolfs Liberts — un apgādā iznāk jauns mēnešraksts Laiks. Mēnešrakstam grāmatas apmērs un formāts. Vāku zīmējis prof. Ludolfs Liberts visiem tuvā latviskā rakstā. Abās recenzējamās iznākušajās burtnīcās pa krāsainam attēlam — pirmajā — prof. L. Liberta Dzimtenes bērzi, otrajā — prof. Jāņa Kugas Vakars, un tekstu grezno E. Hermanovska zīmējums Māte un bērns un Z. Vidberga Kārļa Skalbes portrets.

Ja grāmatniecībā parādās jauns mēnešraksts, tad pilnīgi tā raksturu iepazīstam pēc vairākiem mēnešiem. Pakāpeniski pierodot, to iemīļojam un iepriekš nojaužam tā sniegumu.

Pēc divi iznākušām mēnešraksta burtnīcām gandrīz droši varam secināt par jaunā izdevuma īpatnībām. Viena no tām — dažādība satura ziņā. Mēnešraksts sniedz nevien literatūras darbus un apcerējumus par daiļdarbiem un atmiņu tēlojumu, bet arī zinātniskus rakstus. Pēdējā laikā Latvijā gandrīz katrai nozarei bija savs izdevums, un tāds izdevums par kādas vienas nozares jautājumiem radīja zināmu viengabalainību saturā. Otrkārt, daži vārdi sakāmi par šās jautāmas vietas izkārtojumu. Parasti redaktora un izdevēja ievada vārdus lasām jau pirmajās lapaspusēs, bet Laikā tie ievietoti literāru darbu vidū. Zināmu piemērotu noskaņu rada zinātnieku raksti katras mēnešraksta burtnīcas sākumā — pirmajā — prof. Dr. K. Kundziņa dziļu pārdomu bagāts raksts par mūsu tautas likteņiem, otrajā — prof. Dr. T. Grīnberga Mātes dienai veltītās pārdomas. Pārējie divi zinātniskie raksti ievietoti literāru darbu un apcerējumu vidū. Krušas raksts gan vairāk piemērots laikrakstam. Šādā veidā sakārtota viela rada, ja varētu teikt, māksliniecisku nekārtību.

Liriku reprezentē divi vecākās paaudzes dzejnieki — Arvēds Švābe un Kārlis Dzirleja, jaunākās — Andrejs Eglītis, Klāra Zāle, Velta Toma, ar otro mēnešraksta burtnīcu tiem pievienojas Kārlis Skalbe, Zinaīda Lazda, Ilona Leimane un Elza Ķezbere. Liriskā ar dažiem izņēmumiem dzimtenes tematika. Kā ar svētku drānām rotājamies reti, tā šai tematikai drīkstētu pieskarties tikai retos, bet dziļos pārdzīvojumā brīžos, kā Skalbe mazajā dzejolīti Ceļā („Es aiznesu dzimtenes putekļus Uz savas platmales malām“) un Andrejs Eglītis lūgšanā Dievs, tava zeme deg. Pie dzimtenes tematikas pieskaitāms arī Veltas Tomas Sēļu zemes sestdienas fragments heksametros. Ar citu tematiku — mīlestības pārdzīvojumu — pieminams Klāras Zāles dzejolis, kas raksturīgs ar dzejnieci piemītošu siltumu.

Epikā aistētisko realismu pārstāv vecmeistars

Jānis Jaunsudrabiņš ar tēlojumu no topošās grāmatas Ganos, turpinādam iemīļotos bērības stāstus; psiholoģiski aistētisko novirzienu — Anšlavs Eglītis — pirmajā burtnīcā ar stāstu Olas, tēlojams līdz apmātībai pārņemtu gardēdi, kam dzimtenes zaudējums paliek otrā vietā. Tā ir atsevišķa indivīda neparasta psihe. Otrajā burtnīcā viņa kalnā kāpēju stāsts (ar turpinājumu). Šo tematiku autors iemīļojis, tai pievērsies jau agrāk, jo šādos stāstos var ievīt neparastas un fantastiskas situācijas. Isu stāstu Fašīņš devis Knuts Lesiņš, ironizēdams par kāda vācieša ātro pārorientēšanos un īsos vilcienos zīmēdams puļa iedzīvošanās kāri. Otrajā burtnīcā lasām jaunās stāstnieces Konstances Miķelsones Goda tiesu un Jonāsa Miesnieka bērības atmiņu tēlojumu.

Romānu turpinājumos dod Voldemārs Kārklīņš. Pēc fragmentiem grūti iepriekš zināt, kāds darbs.

Sevišķi atzīmējama Dr. Z. Mauriņas eseja Ciešanas un prieks. Atkal no jauna redzam esejistes plašās zināšanas.

Pārsteidz daudzās iespiedu kļūdas pirmajā burtnīcā (dīkdonībai, atrodusi), nekonsekvence vienu un to pašu vārdu rakstībā (zināt, zināt; sukurs, cukurs u. c.), aplami pārnesumi (sird-sēsti, nes-kaitāmie), aplami garumi (mīlēstības), burtu izlaidumi (Mātiņš, a[p]robežotiem u. c.) un sakropļoti pazīstamu autoru Kuprina, Ničes vārdi (Kurpins, Ničšu), divaina Gētes rakstība (Göte) latviešu tekstā. Otrajā kļūdas mazinājušās, tomēr arī te vēl sastop nepieļaujamus izlaidumus, piem., Jaunsudrabiņa atmiņu tēlojumā par Skajbi. Cerēsim, ka turpmākajās mēnešraksta burtnīcās kļūdu nebūs, bet jāsaprot arī, kā tās ieviesušās, jo latviešu mēnešraksta tapšanas ceļš svešā zemē ir pārlieku grūts.

Otrajā burtnīcā arī apskats kļuvis bagātāks. — Nobeigumā pievienosimies redaktora un izdevēja vārdiem, ka mēnešrakstam trimdā ir liela nozīme. Ar Laika iznākšanu esam kļuvuši bagātāki.

I. Skrodere

JĀNIS EZERIŅŠ — IZMEKLĒTAS NOVELES Sakopojusi L. Bārene, 1946.

Ne rotēta, bet iespiesta, glīti izdota, trimdā parādījusies Ezeriņa noveļu izlase. Nesaprotami tikai, kādēļ nav uzrādīts apgāds, pat ne spiestuve. Prieks pārlasīt jau sen pazīstamos agri mirušā latviešu jaunlaiku noveles meistara darbus, kaut izlasē neatrodam šo to, kam te, liekas, vajadzētu būt; nav uzņemta viena no interesantākām un dziļākām novelēm Prātnieka atriebšanās (par ļaunprātīgo mērnieku un veco, gudro mācītāju), nav te Gulripšas dārza, Apstarotās galvas, Jaunsaim-

nieka Cukāna. Bet katra izlase jau vairāk vai mazāk subjektīva, un jāpateicas sakopotājam par sniegtajām 11 novelēm. Vairums ņemts no Ezeriņa darbības beigu gadiem, no novelista pirmā laikmeta nelielais gabaliņš Lietavas.

Ezeriņa individuālītātē traģisma un likteņa baismu izjūta savienota ar gaišu nebēdību, ar priecīga prātnieka pasmiešanos. Viņa smalkais skats uztver visādus, vulgāri sakot, likteņa jokus, likteņa rotaļas, dzīves ačgārnības. Ipatā variācijā sastopamies ar pasaules un latviešu klasiskā literatūrā tik daudz un tik lieliski rādīto slimīga sīkstulāja tipu (Cilvēks mārķā). Varētu teikt: Ezeriņš, tāpat kā viņa tēlotāis bārdzinis, it kā sajūt „tādu dīvainu tieksmi paskatīties, kas ir zem ādas“, t. i. to, kas slēpjas aiz virspuses, aiz dažādām šķietamībām. Viņš zina, ka „ikvienam kaut kas kaklā aizspriedies“. Un: „Kaut kur, lūk, iekšā guļ tāda nagla, tāda ierūsējusi nagla, ka ir Dievam kauns atzīties... Guļ tur un rūs un beidz mūžu kopā.“ Mīlīgs tētiņš, kas visiem liekas labs — kā pats skaidrības iemiesojums — glabā sirdī nejauka, gan negribot un nezinot izdarīta, nozieguma atmiņu. (Burbeka tēva noslēpums.) Bet ja nebūtu tāda nozieguma, no šī cilvēka nebūtu izveidojies tāds labdarīgs un palīdzīgs tētiņš. Tādi dīvaini ir likteņa ceļi. — Neapmierinātai, kaut visu izbaudījušai, alcējai un tvicējai skaistulei masku ballē šķiet tik interesanti „nepazīt pazīstamo“. Bet šāda „nepazīšana“ izbeidzas pavisam traģiski, un tai, kuŗas tvīksmi nepiepildīja neviens vīrietis, iznāk drausmīga darišana — ar īstu mērķaķi (Mērķaķis).

Kā jau teicu, par traģisko Ezeriņš prot runāt smiedamies, vizmainas asprātības bagātīgi (reizēm pat šķiet: pārāk bagātīgi) bārstīdams. Ezeriņam nav neviena nedzīva teikuma. Visi viņa noveļu varoņi runā ļoti asprātīgi. Puslota Andžam (Novelē Mīga), slaistam un dzērājam, rit asprātības tīri vai šekspīriskā vērīenā. Vēl mutīgāks izrunātājs ir kapracis Sīmanis (Kaprāči). Pat blusa (Kādas blusas stāsts) ir visa viena maza melna asprātība; tā ir inteligenta, var sacīt, izglītota blusa, kas lasījusi pat Šekspīra poēmu Venus un Adonis.

Ezeriņš smalks Oskara Vailda un Edgara Po sapratējs un labs šo stilistu skolnieks; tūliņ jāpiezīmē: patstāvīgs skolnieks. Dzirkstīgās asprātības, pat paradoksi neatvairāmi liek atcerēties Vaildu — un tomēr, būtībā šīs asprātības tik latviski ezeriņiskas. Melnais runcis Ezeriņa Joču pirtī labs ciltsbrālis Edgara Po Melnajam kaķim, tikpat liktenīgs, tikai Ezeriņam viņš gaišākām, sirsnīgākām acīm skatīts. Ezeriņa Mērķaķis liek redzēt (gan tikai viegli, kā garām paslīdot) šaušalīgo slepkavību Morga ielā. Un kad kapracis Sīmanis nejauši atrok mātes brāļa kaulus un šī atraduma dēļ iet bojā, tad arī te būtu it kā kas no Edgara Po —

un tomēr viss galu galā tik patstāvīgs un pirmreizīgs.

Ezeriņa latviskais sirsnīgums un dzīvums vistāk izteicies Joču pirtī un Mīgā. Joču pirtī spēka un jaunības reibonis un likteņa traģikas samezglojumi. Šeit Ezeriņš piegājis tuvu nevien Edgaram Po, bet arī Blaumanim — un tomēr pavisam citāds, tik ļoti pats savs. Arī Mīgā varētu vilkt zināmas paralēles ar Blaumani. Bet cik „ezeriņiski“ vilcieni šim Mīgas „purva bridežam“ Andžam un viņa „Kristīnei“ — Anna! Mīga izceļas ar tiešām brīnišķīgo Annas tēlu — šo pašizliedzīgo, smagākās grūtībās gaišo sievieti, kas mirstot novēl vīram precēt savu nīknāko sāpcensi Līzi, jo tā mīlēs viņu un tamlīdz vīra bērņus. Arī par Mīgas traģiku Ezeriņš runā, ja ne katreiz smiedamies, tad smaidīdams gan allaž. Ezeriņa rakstnieka vaigu nevaram iedomāties sāpju grimasē sažņaugtu. Bēdīga un skumja bijusi divu pavisam jaunu cilvēku nāve: pusaudzes Žubītes (Melns Pēteris) un pagastskolnieceņa Rimta (Pundurītis). Ir cilvēki, kam šīs nāves atcere dara sāpes visu mūžu. Bet arī par to autors pastāsta smaidīdams. Varētu jau kliegt — kā izteicās novelista varonis. „Bet, ja es pēc iespējas sakožu zobus, tad tikai tāpēc, ka pasaulē jau tā trokšņa par daudz“.

L. Bārenes priekšvārdiņš ar uzrunu „Tautieši“ labi domāts, bet lietoti pārāk fražaini, nodrāzti teicieni. Autore taču Ezeriņa cienītāja. Vai tiešām viņa nesaprot, ka Ezeriņa grāmatas ievadā lāga neskan tādi teikumi, kāds, piem., pats pirmais: „Kā ilgu putni saulainajā lidojumā mēs kavējamies savas dzimtenes ārēs.“ Ezeriņam taču nekas nebija tik svešs, kā viss klišejskais. — Lietišķāk uzrakstīta īsā biogrāfija, bet arī te dažā nepareizība. Nevar taču nosaukt Ezeriņa pirmo iespiesto darbiņu, 3—4 rindiņu anekdotiņu par „apcerējumu“, kaut īsu. Diezīn vai būs pareizi, ka tieši Kaukāzā, Gulripšā, notiek brīnumi: trīs mēnešos Ezeriņš nobriest par mākslinieku — dzīvē un literatūrā. Leijerkastes otrā daļa neiznāca 1924. gadā, bet 1925. gada vasarā, jau pēc autora nāves.

P. Ērmanis

GAIŠĀ GAITA, Valdis Mežezers. Kultra dziesmas, Vircburgā, 1946. g. Apgāds „Ceļš“.

Viens no jaunās paaudzes dzejniekiem, trimdā noteiktāku dziesminieka seju guvušais Valdis Mežezers, svešumā laidis klajā savu pirmo grāmatu. Bet — te nav visi Mežezera dzejoļi. Apakštituls šai vienkārši, bet gaumīgi izdotai grāmatiņai (zīmējums P. Rožlapas, grafiski iekārtojais A. Bitars) likts kultra dziesmas. Tas rāda autora darbības divus veidus: V. Mežezers nevien dzejnieks, bet arī

mācītājs. Apakštituls rāda, ka grāmatiņa pa labai daļai izdota, ja var tā teikt, praktiskos nolūkos — lai būtu jaukas un jaunas dziesmas mūsu trimdas dievkalpojumiem. Dziesmas sacerētas, piemērojot pazīstamām baznīcas dziesmu melodijām, meldīju norādījums likts grāmatas beigās. Ir jau mūsu dzejniekiem arī agrāk bijušas grāmatas ar kultam domātām dziesmām. Lēnīgais apcerētājs un reliģiskais domātājs Ludis Bērziņš 1928. gadā laida klajā Svētrita skaņas, melodiski ekstātiskais Kārlis Jēkabsons 1937. g. — Debessgaismu. Bet Mežezera kulta dziesmas radušās ārkārtīgos apstākļos un domātas ārkārtīgam laikam. Tās ir trimdas laikmeta dziesmas, tā laikmeta, kad svešumā klīdinātiem latviešiem spilgtāk iestarojas reliģiskā gaisma, aug reliģiskās alkas. Arī Mežezera dziesmās vienojas reliģiskā izjūta un sāpes par tautu un dzimteni. Visu grāmatiņas pirmo nodaļu izteic rindpiņas: „Kungs, redzi savu sāpju draudzi, Dievs, redzi mūsu tēviju!” Visās pirmās nodaļās 12 dziesmās atkārtojas šis lūgums dažādām meldījām pieskaņotās variācijās: „Mūs želo Tu, mūs glāb un saudzi Un ceļu lem uz Latviju!” (10. lpp.); „Dievs, pacel svētās rokas Tu Pār mums, pār mūsu Latviju!” (26. lpp.) Dziesmās ir arī rūgtas sāpes, ka: „Pēc dienas aiziet diena — Kā lēmis Tu — Mūs neved vēl neviena Uz Latviju.” (13. lpp.) Bet lūgums un sāpes vienojas ar pašlābību: „Kaut grūti prāts to pieņemt var, Kaut nākas saprast grūti — Tu arī tad, kad posts mūs skar, Vēl gaismai pretim sūti.” (25. lpp.)

Mežezera dziesminieka (un arī cilvēka) sejai svinīgas nopietnības vaibsti. Vai Mežezers runā, vai lasa priekšā savus vai citu autoru dzejoļus, vienmēr balss noskaņā kaut kas svinīgi priesterīgs. Laikmets spējis piešķirt šim svinīgumam pārdzīvojamu spēku. Trimdinieka atziņas, dzimtenes mīlestība dara vērtīgus arī Mežezera laicīgos dzejoļus (Latviešu gods, Taisnība). Autors jau labi pārvalda formu. To liecina laicīgie dzejoļi antikajos pentametros, ko Mežezers allaž lieto ar atskaņām, sekmiģi veicdams grūto uzdevumu. Vēl vairāk: Mežezeram šādā pantmērā ar atskaņām sākts plašs dzejas darbs Trimdas grāmata.

Grāmatiņas otrās nodaļās dziesmās tieši trimdas motīvi ieskanas tikai sākumā. Te ir dziesmas, kas dziedamas baznīcas un cilvēka dzīves svinīgos brīžos, nav gan kapa dziesmu. Te ir pašlābība Dieva gādībai un vadībai, pie kam Mežezeram, tāpat kā L. Bērziņam, vairāk minēts Dievs, mazāk Kristus (īpaši I nodaļā). L. Bērziņu Mežezers atgādina arī izteiksmē, piem., dziesmas sākums 24. lpp.: „Pacel savas rokas svētās, Svētīdams mūs, Dievs, ikbrīd” sauc atmiņā Bērziņa „Pilnas rokas paceldams, Svētī, svētais Kungs, mūs svētī.”

Autora svinīgā nopietnība vada viscaur grāmatiņai. Dažās dziesmās labi un veikli virknētiem vārdiem tomēr gribētos vairāk iekšējas valgmes. (Tavs prāts lai notiek — 39. lpp.) Skaistums ir Vakara dziesmai (55.—56. lpp.) Gribētos salīdzināt šīs dziesmas otro pantu ar garīgās dzejas vecmeistara Firekera vārsēm: „Mums bij skaidriem graudiem būt, zaļot, augt, uz augšu cerēt, Lieti derēt, Augļus nest un svētiem kļūt.” Tiešāks sirsnīgums šai gadījumā varbūt senajam meistaram, kaut savs jaukums arī Mežezera dziesmai.

Reliģiskā pašlābība vadījusi autoru dzīvē un sastādīt šo krājumiņu. Šī pašlābība likusi dziesminiekam, par spīti laikmeta šausmām, izskaņas pantiņā un virsrakstā apzīmēt nostaigāto gaitu ar skaisto aliterāciju Gaišā gaitā.

P. Ermanis

DIVAS VĀRDNICAS

1. **Angliski — latviska vārdnīca.** Sastādījis J. Kalnbērzs. Izdevusi Virsburgas Centrālās Nometnes Latviešu Komiteja, Würzburg, 1945. g.
2. **Angliski — latviska vārdnīca.** Sastādījuši Klauđija un Kārlis Roze, rediģējis prof. E. Blese. Autora izdevums, Goepingen, 1946.

Dažādu apstākļu dēļ lielāka daļai tautiešu, angļu valodas pratējiem, nav izdevies paņemt līdzi no dzimtenes grāmatu plaukta svešvalodu vārdnīcas. Tādēļ vārdnīcu trūkums Vācijā dzīvojošiem latviešiem bija līdz šim ļoti izjūtam, sevišķi tiem tautiešiem, kas svešumā pavadīto laiku, vairāk vai mazāk, izlieto mācoties angļu valodu. Ar patiesu prieku ikviens ieinteresētais saņēma ziņu par divu angliski — latvisku vārdnīcu izdošanu. Vārdnīcas parādījās priekš dažiem mēnešiem un centīgākajiem lietotājiem būs jau krietni apdilušas. Sevišķi čaklie angļu valodas studētāji mācoties pat vārdus no galvas. Ja K. un K. Rozes sastādītā vārdnīca liekas šim nolūkam par plašu (apm. 18 000 vārdu), tad J. Kalnbērza Angliski-latviskā vārdnīca dod tikai (ar dažiem izņēmumiem) visbiežāk lietotos vārdus (apm. 2600) un tie nu ikvienam, kas valodu vēlas piesavināties, gribot negribot jāiemācās. Šī vārdnīca izdota pag. gada beigās un tā tad, kā liekas, ir arī pirmais nopietnākais mēģinājums angļu valodas mācības literatūrā. Vārdnīcu pārļasot vērojama zināma steiga, kas izpaudusies dažviet leksikas pamata noteikumu ignorēšanā, dažviet trūcīgā vārdu tulkojumā u. t. t. Drukas kļūdu samērā maz. Teikto lai atļauts ilustrēt dažiem piemēriem. Parasti pirmā vietā liekami

darbības vai lietu vārdi, nevis to atvasinājumi, piem., 41. lp. „equipment“ vietā jābūt „equip (s) — ed.“ Valodā mazāk sastopamiem vārdiem, piem., „mark“ ir dotas daudzas nozīmes, turpretī bieži sastopamiem — maz, piem., „get“ nozīmē arī dabūt, sasniegt, iegūt, nonākt, tiekties, tikt. u. t. t. Irregulārajiem lietu vārdiem nepieciešams uzrādīt arī daudzskaitļa formas, piem., „ox — oxen“, „tooth — teeth“, tāpat arī „foot — feet“. Šī vārda daudzskaitlis gan dots citā vietā pēc leksikas. Minot dažādu mēru un svaru lielumus metriskā mēru sistēmā, nepieciešami aizrādīt, vai mēru resp. svaru lieto Anglijā vai Amerikā, jo ir atšķirība abu zemju mēru sistēmās, lai gan mēru nosaukumi būtu vienādi, piem., amerikāņu gallons — 3,785 ltr., bet angļu Imperial gallon — 4,545 ltr.

Latviešu vārda „veste“ tulkojums angļiski ir „waistcoat“ vai arī „vest“, bet ne „jacket“. Dažu angļu vārdu fonētiskā transkripcija pēc pazīstamā fonētiķa Daniela Džonsa (Jones) neatbilst vārdnīcā parādītajai, piem., „juice“ jābūt (džu:s), „Proceeds“ (prousi:dž) — peļņa, ienākums. Lietu vārda „wind“ izruna parādīta pareiza, ar šo izrunu darbības vārds „wind“ nozīmē vēdināt, turpretim uzvilkt pulksteni, griezt, skrūvēt jāizrunā „waind“, pag. „waund“. „Jeep“ nozīmē speciālu armijas auto tipu, nevis visus automobiļus. „Water supply“ tehniskā valodā nenozīmē ūdens vadu, bet gan ūdens apgādi. Nav atzīstama mēnešu nosaukumu ignorēšana vārdnīcā, jo daži mēnešu nosaukumi angļu valodā atšķiras no latviešu vai vācu valodā lietotiem, un vārdnīca taču domāta iesācējiem un valodas pratējiem zem viduvēja līmeņa. Ir labi, ja amerikanismus var salīdzināt ar angļu vārdiem, bet maza apmēra vārdnīcā būtu pietiekami uzrādītos amerikanismus uzdot tekstā, nevis pretstatā nedaudz amerikāņu vārdus ar angļu vārdiem. Acīmredzama drukas kļūda ir iezagusies tik pazīstama vārda kā „us“ (ās) izrunā. Aizrādu vēl uz sekojošām drukas kļūdām: 61. lp. — „interview“, 72. lp. „mister (Mr)“ svītrot: „nama, mājas māte, skolotāja“.

J. Kalnbērza sastādītā vārdnīca derīga iesācējiem angļu valodā un tā ir ieteicama palīggrāmata pamatskolā un ģimnazijas zemākās klasēs, bet, lai ar valodu tuvāk iepazītos, nepieciešama pilnīgāka vārdnīca, un par tādu var uzskatīt šinī gadā iznākušo K. un K. Rozes Angliski-latviskās vārdnīcas 2. izdevumu. Šīs vārdnīcas 1. izdevums iznāca 1931. g. Rīgā un tā, cik man zināms, ir pilnīgākā modernā angliski-latviskā vārdnīca vispār. Šī vārdnīca bija ieguvusi Latvijā daudz cienītāju un tagad, šķiet, tās nozīme ir kļuvusi vēl daudzkārt lielāka. Tā ir neatsverama ne tikai angļu valodas zināšanu papildināšanai, bet arī nopietnākām stu-

dijām un it sevišķi, iepazīstoties ar angļu vai amerikāņu literatūru, kas gan ne pārāk plaši, tomēr ir pieejama.

Vārdnīcas 2. izdevums ir pilnīgi līdzīgs pirmajam un nekādi papildinājumi, diemžēl, tajā nav izdarīti. Papildinājumi noteikti būtu vēlama, jo ar valoda 15 gados mainās: daudzi vārdi iegūst papildus nozīmi u. t. t., it sevišķi tas jūtams lasot amerikāņu grāmatas. Cerams, trešais izdevums nāks ar papildinājumiem; vēlamai amerikanismi apstākļos jāpmierinās ar esošo. Vārdnīca, tāpat kā 1. izdevumā, ir labi pārskatāma un vārdi viegli uzmeklējami. Drukas kļūdu, bez grāmatas beigās uzrādītajām, ir diezgan daudz, un dažas svarīgākās šeit atzīmēšu. Tā, piem., 88. lp. ir „adversary“, jābūt „adversary“, 9. lp. vārdā advertise galotni izrunā (—aiz), bet „advertisement“, galotne skan (—isement), 33. lp. ir „bignt“, jābūt „high“, 24. lp. vārda „aware“ latviskais tulkojums ir uzmanīgs, modrīgs, iepazīnis, informēts; minētā vārda latviskais tulkojums atbilst angļu vārdam „away“, kas laikam izlaists, 46. lp. „calculable“, jābūt „calculable“, 48. lp. „cabability — capability“, 48. lp. „caber — caper“, „teke — take“, 9. r. no apakšas, „ors — ous“, 2. rindā no apakšas, 79. lp. „craze — craze“, 92. lp. izrunā „di'maind — dimi:n“, 111. lp. 10. rindā no apakšas „neass — ness“, 119. lp. „enchain — encase“, 126. lp. „excogigate — excogitate“, 132. lp. rindā no augšas „gul — ful“, 134. lp. „felicitadet — felicitated“, 163. lp. „cuff — cuff“, 167. lp. „heigth — height“, 2. rindā no apakšas „aceaus — aceous“, 172. lp. „huggermudder — hugger-mugger“, 173. lp. „hunger-biten — hunger-bitten“, 316. lp. „redaid — repaid“, 339. lp. „seck — seek“, 341. lp. „seqester — sequester“, 363. lp. „spakesman — spokesman“, 364. lp. „spuamer — squamer“, 391. lp. „thieves — thieves“, 414. lp. „unoly — unholy“, 435. lp. „whay — why“, 135. lp. feral adj. bērū, sēru, saskaņā ar The Concise Oxford Dictionary latviskā nozīme ir mežonīgs, neaudzināts, brutāls; wild, untamed, uncultivated, brutal (from Latin — fera-wild, beast). 281. lp. „post-meridian“ vietā jābūt „post-meridiem“ (The Concise Oxford Dictionary). Ievērojot lielo nepieciešamību intensīvi mācīties angļu valodu, pieminēto vārdnīcu izdevumi ir apsveicami.

H. Briņģis

VIDBERGS

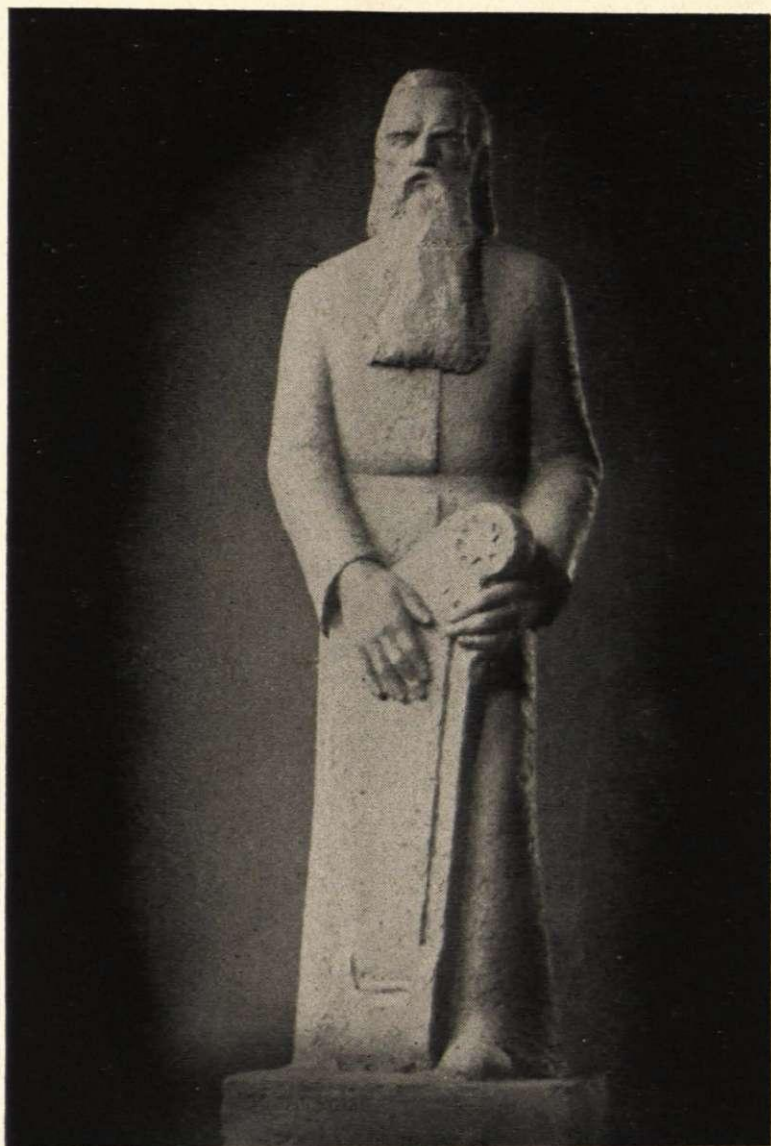
Ar šādu nosaukumu Eslingenā izdots četru — cik zināms, V. Bumbiera izdevumā — S. Vidberga darbu reprodukciju sakopojums. Šī nelielā atšķila no mūsu pazīstamā grafika veikumiem ir reizē

sveiciens dzimtenei: K. Skalbes ģimete, Vecās dzirnavas, Ceļš, Latgale. Pēdējie trīs zīmējumi ir no cikla Latvijas ainavas. Dzimtenes ainavas tematikai daiļnieks veltījis ne mazumis uzmanības savas darbības pēdējos gados. Trimdas apstākļos visi šie motīvi iegūst īpatu nozīmi un tālab arī saprotama attēlu izvēle.

Jau pagājis vairāk kā trīs gadu desmitu, kopš Vidbergs staigā savas mākslinieka gaitas. Īsi priekš pirmā pasaules kara latviešu mākslinieku izstādēs redzami viņa agrīnie darbi. Tos vēl iezīmē iesācēja nedrošība; šais spalvas zīmējums stiliski un tematiski samana Bīrdsleja un Čechoņina ietekme. Drīzi vien Vidberga izteiksmes līdzekļi nobriest. Kara un revolūcijas gados veiktās ilustrācijas, it īpaši latvju strēlnieku tēlojumi, vērs uz sevi uzmanību. Aizguvumus un ierosinājumus Vidbergs pārkausē savā patstāvīgā izjūtā un gaimē. 1921. gadā Letas mākslas salonā sarīkoto pirmo patstāvīgo izstādi vaiņago teicami panākumi, publikas un preses atzinība. Šim posmam raksturīgs čemurainais stils — ornamentālie vijumi, ķekarainās, stūrīnās un līkloču sīkdaļas, kas aizpilda laukumus. Tiklab ārejo izteiksmes līdzekļu, kā arī savas iekšējās mākslinieciskās nostājas ziņā Vidbergs jau tolaik pilnīgi nobriedis. Viņa grafika sakņojas aistēta izsmalcinātībā un pilsēnieciskā lietu uztverē. Vidbergam nepiemīt tas zemnieciski naivais tvars, vitālais sabiezējums, kāds raksturīgs dažam labam latvju meistaram. Viņš neļauj vaļu spontānai un brīvai rokas kustībai, impulsīvam līnijai skrējienam, bet viscauri stilizē formu, pārdomādams un apsvērdams, savus nodomus lēni un rūpīgi reālizēdams tehniski nevaļinojamā spalvas zīmējumā. Stilizētājos lietu veidos atplaukst savdabīgs kaligrafisks skaistums, visai kultivēts un daiļskanīgs iekšējā ritmā, bet ar savu vēsumu un patukšuma piegaržu. Tā ir mirdzoša āriene, dažreiz pasakaini krāšņa, dažreiz izteismīgi vienkāršota, gaumīgas fantazijas dārzos uzziēdējusi. Neprasīsim no tās dziļumus, bet ņemsim to tādu, kāda viņa ir: rotaļā ar grafiskām zīmēm, kurā attēlotiem priekšmetiem izgaist ķermeniskais smagums, kur dzīves notikumu nopietnais skarbums aizmirstas atjautīgās arabeskās. Vidbergs prot uzburt savu pasauli plaknes divos izmēriņumos: šis buduāru, bulvāru un kafejnīcu daiļjvas ar izstīdzējušiem locekļiem un gaļām skropstām, viņu pielūdzēji — franti un dīkdieņi, cirkus mākslinieki, baleta dejojājas. Vidbergam īpaši tuvi ir erotikas motīvi. Raksturīgi, ka vienam viņa darbu sakopojumam atsevišķā grāmatā (1928) ir šāds virsraksts. Izsmalcinātā uztverē erotikas smeldze un baudas veļās divi citos krājumos: Bilitis dziesmā, kur daiļnieks saskaņas ar sengrieķu vāzu glezniecību un austrumnieciskajā Kama Sutrā. Tematiski

ņemot, daudz kas še riskants un robežo ar atklātībā nerādāmo; taču grafikai piemītošais abstraktums un savdabīgais dzejiskums, tīri ornamentālais skaistums, kā arī mākslinieka samana un takts ir labie gari, kas palīdz tikt galā ar slidenāku tēlojamo vielu. Vidberga spalvas zīmējums redzam nevien dzīves baudītājus, bet arī cīnītājus. Atcerēsimies viņa spītīgos un izaicinošos, revolūcijas muļos ierautos strēlnieku stāvus, drošsirdīgos kaņāvīrus Bermontiādes ciklā. Interesanti atzīmēt, ka Vidberga tēlotos cilvēkos ir tieksme uz vispārinājumu. Viņš tos skata kā tipus, nevis kā individuālas būtes. Ir vēl citas takas daiļnieka tematikā: pilsētu nami un ielas, rūpnīcas, tilti, lielle nami un prāvs skaits ainavu, kur redzam gan jūrmalu ar kāpām, zvejnieku laivām un būdām (Cikls Melliži), gan provinces pilsētiņas (piem., Krāslava) un Latvijas laukus. Stilistikā ziņā savā tālākā attīstībā kopš pirmā posma divdesmito gadu sākumā Vidbergs pārdzīvo periodu ar šķautnaini asām formām, pēc tam vairāk konstruktīvu posmu, atmetot rotējumu sīkdaļas, vispārinot un koncentrējot galvenos laukumus. Tam seko jaunas pārveidības, kas mūs noved pie pārrunājamā sakopojumā ievietotiem darbiem. Palikdams savos vispārējos koncepcijas ietvaros, Vidbergs lūko pietuvināties īstenības iespaidiem. Viņš pievērs uzmanību telpas dziļumam, raksturo vietumis priekšmetu materiālu. Apdare kļūst bagātāka ar gaišāku un tumšāku smalko svitrojumu režģiem, punktveidīgiem sabiezinājumiem un izplāninājumiem, līkņu pinumiem.

Pamatā — kā to redzam šai mēnesraksta burtiņā ievietotā reprodukcijā — viņam rūp melno, pelēko un balto laukumu pretstati, siluetu iedarbība, kurpretim tīrai līnijai ir tikai pavadītājas vieta. Nevis līnēārā, bet gan joslainā laukumainā sacere ir viņa grafisko darinājumu pamatā. Var apbrīnot mākslinieka pacietību, veidojot svitrojumu tīklus, lai panāktu dažādību toņu stiprumā, pārejas no tīri baltā uz pilnīgi melno. Lai laukumi nesaplūstu, viņš lietā izrototās baltās apmales, kas atdzīvina ar saviem līkumojumiem zīmējumu, dažkārt izveidojot gražīgas arabeskas. (Piem., ainavā Latgale divi pelēki laukumi uz zemes stiepjās kā teiksmaini dzīvnieki.) Tomēr tā rodas savas pretējības. No vienas puses ir tieksme uz zināmu reālismu. Ievērosim, piem., koku stumbru un zaru izveidojumu, pasvitrojot mizas kraupjainumu, mietu aizžogojuma virsu, koka šķiedrojumu dzirnavu ķermenī, krusta stabā ceļmalā. Priekšmeti še zināmā mērā apaļoti, gūst tīlpumu. Turpretim citi laukumi no šiem reālistiskiem uzdevumiem atraisās, stipri iekļaujas plaknē. Tie norāda uz dabu, bet neraksturo īstenības īpašības, ir tīri grafiski elementi ar dekoratīvu nozīmi. No

Voldemars Jansons

Koklētājs (1946. g.)